

Vilniaus universiteto Teisės fakulteto

Baudžiamosios justicijos katedra

Domanto Mažrimo

Baudžiamosios justicijos studijų šakos

V kurso studento

Magistro darbas

Klaida baudžiamojoje teisėje

Mistake in Criminal Law

Vadovas: asist. dr. Justas Namavičius

Vilnius

2026

ANOTACIJA IR PAGRINDINIAI ŽODŽIAI

Šiame magistro darbe analizuojamas klaidos baudžiamojoje teisėje institutas – atskleidžiama klaidos baudžiamojoje teisėje samprata, identifikuojami klaidos baudžiamojoje teisėje įtakos asmens baudžiamajai atsakomybei orientyrai kaltės principo kontekste ir pateikiama atskirų klaidų baudžiamojoje teisėje rūšių bei galimos jų įtakos asmens baudžiamajai atsakomybei pavyzdžių analizė. Nagrinėjamos temos kontekste svarbu nustatyti, kaip šis institutas reglamentuojamas ir taikomas Lietuvoje bei užsienio valstybėse, ir įvertinti galimas pokyčių perspektyvas.

Pagrindiniai žodžiai: klaida baudžiamojoje teisėje, kaltės principas, faktinės aplinkybės, teisinės aplinkybės, veikos neteisėtumas.

This master's thesis analyses the doctrine of mistake in criminal law – it examines the concept of mistake in criminal law, identifies the guidelines for the impact of mistake in criminal law on a person's criminal liability in the context of the principle of culpability, and presents an analysis of specific types of mistakes in criminal law and examples of their possible impact on a person's criminal liability. In the context of the topic under consideration, it is important to determine how the mistake in criminal law is regulated and applied in Lithuania and in foreign countries, and to assess the prospects for potential changes.

Keywords: mistake in criminal law, principle of culpability, factual circumstances, legal circumstances, unlawfulness of the act.

TURINYS

IŽANGA	2
1. KLAIDOS BAUDŽIAMOJOJE TEISĖJE SAMPRATA	5
1.1. Klaidos sąvoka: apibrėžimas ir sklaida	5
1.2. Klaida baudžiamojoje teisėje – asmens suvokimo klaida	6
1.2.1. Klaidos baudžiamojoje teisėje subjektas.....	8
1.2.2. Klaidos baudžiamojoje teisėje raiškos formos	10
1.2.3. Klaidos baudžiamojoje teisėje pobūdis	12
2. KLAIDOS BAUDŽIAMOJOJE TEISĖJE REIKŠMĖ.....	18
2.1. Kaltės principas baudžiamojoje teisėje	18
2.1.1. Pagrindinės kaltės baudžiamojoje teisėje teorijų kryptys	20
2.1.2. Kaltės Lietuvos baudžiamojoje teisėje samprata ir turinys.....	27
2.2. Teisiškai reikšmingos ir nereikšmingos klaidos baudžiamojoje teisėje	34
2.2.1. Faktinių klaidų baudžiamojoje teisėje reikšmė	36
2.2.2. Juridinių klaidų baudžiamojoje teisėje reikšmė	38
3. ATSKIROS KLAIDŲ BAUDŽIAMOJOJE TEISĖJE RŪŠYS	45
3.1. Faktinės klaidos baudžiamojoje teisėje	45
3.1.1. Faktinės klaidos baudžiamojoje teisėje dėl objekto ir dalyko (nukentėjusiojo).....	46
3.1.2. Faktinės klaidos baudžiamojoje teisėje dėl priežastingumo	52
3.1.3. Veikimo nukrypimas (lot. <i>aberratio ictus</i>) – faktinė klaida baudžiamojoje teisėje?.....	55
3.1.4. Klaidos baudžiamojoje teisėje dėl faktinių aplinkybių, lemiančių baudžiamąją atsakomybę šalinančios aplinkybės egzistavimą	58
3.2. Juridinės klaidos baudžiamojoje teisėje	61
IŠVADOS	65
ŠALTINIŲ SĄRAŠAS	68
SANTRAUKA	77
SUMMARY	78

IŽANGA

Temos aktualumas ir originalumas. Sakoma, kad klysti žmogiška (lot. *errare humanum est*). Vis dėlto vien iš to, kad klysti žmogiška, *per se* neaišku, kaip skirtingos asmens padarytos klaidos turėtų būti vertinamos. Atsakymas į šį klausimą painus ir priklauso nuo įvairių aplinkybių – kas ir dėl ko suklydo, kokiam kontekste klaida buvo padaryta, kas ją lėmė, kokios jos pasekmės, ar tuo atveju, jei asmuo nebūtų suklydęs, situacija iš esmės būtų kitokia ir panašiai.

Suklysti asmuo gali ir dėl tam tikrų daromos Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse¹ (toliau – BK) uždraustos veikos faktinių aplinkybių ar dėl daromos veikos teisinio vertinimo. Šiame kontekste svarbu tai, kad Lietuvoje, kaip ir daugumoje kitų valstybių, baudžiamoji atsakomybė yra paremta kaltės principu (lot. *nullum crimen, nulla poena sine culpa*), kuris draudžia patraukti asmenį baudžiamojon atsakomybėn nenustačius jo kaltės. Būtent kaltės turinys lemia, kaip ir ką, darydamas tam tikrą veiką, turi suvokti asmuo, kad jo veiką būtų galima pripažinti nusikalstama. Kyla klausimas, kokią įtaką asmens suklydimas dėl tam tikrų daromos BK uždraustos veikos aplinkybių ar dėl daromos veikos teisinio vertinimo, gali turėti jo kaltės turiniui.

Įsivaizduokite, kad: (1) asmuo „A“, nupjovęs durų spyną, neteisėtai įsibrauna į asmens „B“ buto priklausinį – rūšį prieš savininko valią, iš jo išneša asmeniui „B“ priklausančius daiktus, pakabina naują spyną ir pradeda naudotis rūšiu, tačiau tai padaro sąžiningai klydęs – manydamas, kad asmuo „B“ apskritai neturi rūšio ir kad turi teisę į asmeniui „B“ priklausančią rūšio patalpą, (2) asmuo „C“ įgyja šaunamąjį ginklą ir jį neteisėtai, neturėdamas leidimo, laiko savo gyvenamajame name, tačiau, kaip pats nurodo, jis ginklą įsigijo tuo metu, kai disponuoti tokiu ginklu leidimas nebuvo reikalingas, ir apie pasikeitusius įstatymų reikalavimus, kad reikia gauti leidimą laikyti ginklą, jis nežinojo – buvo klaidingai įsitikinęs, kad ginklą laiko teisėtai.

Šie pavyzdžiai nėra hipotetiniai. Nors abiejose situacijose asmenys klydo dėl tam tikrų aplinkybių, susijusių su jų veikomis, asmens „A“ ir asmens „C“ baudžiamosios atsakomybės klausimai išspręsti skirtingai. Pirmuoju atveju konstatuota, kad asmuo „A“ dėl savo klaidingo įsitikinimo įgyvendino tariamą teisę į jam nepriklausantį buto priklausinį, todėl pagal BK 165 straipsnio 1 dalį, kurioje nustatyta baudžiamoji atsakomybė, be kita ko, tam, kas neteisėtai prieš savininko valią įsibrovė į kito žmogaus

¹ Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. 2000 m. rugsėjo 26 d. Nr. VIII-1968. *Valstybės žinios*, 2000, 89–2741.

gyvenamosios patalpos priklausinius, jis baudžiamojon atsakomybėn netrauktinas². Antruoju atveju, nepaisant to, kad asmuo „C“, darydamas veiką, klydo, jo veika įvertinta kaip baigtas nusikaltimas, nustatytas BK 253 straipsnio 1 dalyje (šaunamojo ginklo laikymas neturint leidimo)³.

Toks skirtingas asmens klaidų baudžiamojoje teisėje traktavimas pagrindžia šios temos aktualumą – būtina įvertinti, kas gali būti laikoma klaidomis baudžiamojoje teisėje, kokios gali būti jų rūšys ir kaip pasireiškia jų įtaka sprendžiant asmens baudžiamosios atsakomybės klausimus.

Klaidos baudžiamojoje teisėje tema ne tik aktuali, bet ir originali. Nors užsienyje ši tema analizuojama itin dažnai ir detalai, Lietuvoje ji konceptualiai nenagrinėta, doktrinoje tik fragmentiškai pristatant klaidų baudžiamojoje teisėje problematiką (apie šį institutą užsimenama, *inter alia*, monografijose, vadovėliuose, kituose leidiniuose, skirtuose įvairiems baudžiamosios teisės klausimams⁴, taip pat atskiruose tyrimuose, susijusiuose su kaltės principu⁵ ar pasikėsینimo padaryti nusikalstamą veiką stadija⁶).

Darbo tikslas – atskleisti klaidos baudžiamojoje teisėje sampratą, identifikuoti klaidos baudžiamojoje teisėje įtakos asmens baudžiamajai atsakomybei orientyrus kaltės principo kontekste ir pateikti atskirų klaidų baudžiamojoje teisėje rūšių bei galimos jų įtakos asmens baudžiamajai atsakomybei pavyzdžių analizę.

Darbo uždaviniai:

1. Atskleisti klaidos baudžiamojoje teisėje sampratą.
2. Identifikuoti klaidos baudžiamojoje teisėje įtakos asmens baudžiamajai atsakomybei orientyrus kaltės principo kontekste.
3. Pateikti atskirų klaidų baudžiamojoje teisėje rūšių bei galimos jų įtakos asmens baudžiamajai atsakomybei pavyzdžių analizę.

Darbo objektas – klaida baudžiamojoje teisėje. Klaida baudžiamojoje teisėje laikytinas asmens suvokimo nukrypimas nuo faktinių ar teisinių aplinkybių, aprašytų įstatymuose.

² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. lapkričio 8 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-237-594/2023.

³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. vasario 25 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-22-628/2020.

⁴ PIESLIAKAS, Vytautas (2009). *Lietuvos baudžiamoji teisė. Pirmoji knyga. Baudžiamasis įstatymas ir baudžiamosios atsakomybės pagrindai*. Antras leidimas. Vilnius: Justitia; ŠVEDAS, Gintaras; ABRAMAVIČIUS, Armanas; PRAPIESTIS, Jonas et al. (2019). *Lietuvos baudžiamoji teisė. Bendroji dalis. I knyga*. Vilniaus universiteto vadovėlis. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla; ŠVEDAS, Gintaras (2006). *Baudžiamosios politikos pagrindai ir tendencijos Lietuvos Respublikoje*. Vilnius: Teisinės informacijos centras.

⁵ BIKELIS, Skirmantas (2007). *Tyčinė kaltė baudžiamosios teisės teorijoje ir teismų praktikoje*. Daktaro disertacija, socialiniai mokslai, teisė (01S), Mykolo Romerio universitetas. Vilnius.

⁶ PRANKA, Darius (2008). Pasikėsینimo padaryti nusikalstamą veiką problematika baudžiamosios teisės teorijoje ir teismų praktikoje. *Jurisprudencija*, 11(113), 34–41.

Tyrimo metodai. Atliekant tyrimą, taikyti teoriniai – abstrakcijos, alternatyvos, analogijos, dedukcijos, indukcijos, lyginimo, sisteminės analizės, apibendrinimo – tyrimo metodai ir empirinis dokumentų analizės tyrimo metodas. Teoriniai metodai taikyti: (1) abstrakcijos metodas – abstrahuojant klaidų baudžiamojoje teisėje ir atskirų jų rūšių konkrečius požymius, pateikiant pagrindinių kaltės teorijų kryptį ir kaltės Lietuvos baudžiamojoje teisėje ypatumus, parenkant tam tikrų atskirų klaidų baudžiamojoje teisėje pavyzdžius, (2) alternatyvos metodas – analizuojant kelias skirtingas teisės doktrinoje pateikiamas pozicijas klaidų baudžiamojoje teisėje sampratos ir reikšmės klausimais, (3) analogijos metodas – pateikiant kai kurių klaidų baudžiamojoje teisėje vertinimą kitų klaidų baudžiamojoje teisėje kontekste, (4) indukcijos metodas – dalinius klaidos baudžiamojoje teisėje teiginius, požymius įtraukiant į apibendrintą jos sampratą, (5) dedukcijos metodas – iš bendresnių žinių apie klaidos sąvoką formuojant klaidos baudžiamojoje teisėje sampratą, taip pat iš bendresnių žinių apie kaltės principą identifikuojant klaidos baudžiamojoje teisėje įtakos asmens baudžiamajai atsakomybei orientyrus, (6) lyginimo metodas – nagrinėjant teisės mokslininkų mintis, lyginant teismų jurisprudencijos, nacionaliniuose ir užsienio valstybių teisės aktuose įtvirtintus, teisės doktrinoje suformuluotus teiginius kaltės principo, klaidos baudžiamojoje teisėje sampratos ir jos reikšmės klausimais, (7) sisteminės analizės metodas – susiejant skirtingų teisės šakų institutų, baudžiamosios teisės institutų analizuojamos temos kontekste aktualius aspektus, (8) apibendrinimo metodas – darant išvadas visais magistro darbe analizuojamais klausimais. Empirinis dokumentų analizės tyrimo metodas taikytas analizuojant skirtingų valstybių teisės aktuose įtvirtintus kaltės ir klaidos baudžiamojoje teisėje institutus, pateikiant konkrečių klaidų baudžiamojoje teisėje pavyzdžių teismų praktikoje analizę.

Svarbiausi šaltiniai. Klaidos baudžiamojoje teisėje samprata ir požymiai, klaidų baudžiamojoje teisėje rūšys, jų ypatumai, kaltės principas aptariama analizuojant baudžiamosios teisės doktriną – svarbiausią šiame rašto darbe šaltinį, taip pat remiamasi atskirų valstybių teisės aktais (ypač atskleidžiant klaidų baudžiamojoje teisėje reikšmę), teismų praktika (ypač pateikiant atskirų klaidų baudžiamojoje teisėje rūšių pavyzdžius). Minint svarbiausius šaltinius reikia paminėti, žinoma, ir BK – svarbiausią aptariamą temą kontekste norminį teisės aktą.

1. KLAIDOS BAUDŽIAMOJOJE TEISĖJE SAMPRATA

1.1. Klaidos sąvoka: apibrėžimas ir sklaida

Remiantis lietuvių kalbos žodynu, klaida – nesąmoningas nukrypimas nuo taisyklės, nuo tiesos⁷. Šis apibrėžimas iš pirmo žvilgsnio atrodo itin abstraktus. Vis tik toks abstraktumas gali būti pateisinamas, nes klaida iš tiesų yra labai talpi ir įvairialypė sąvoka. Kad būtų galima geriau įvertinti klaidos termino kompleksiskumą, tikslinga pabandyti šią sąvoką dekonstruoti, išskiriant keletą jos ypatumų.

Visų pirma, pažymėtina, kad klaida apibrėžiama kaip nukrypimas. Nors žodžiui „nukrypti“ lietuvių kalbos žodyne suteikiamos net devynios reikšmės, klaidos kontekste, autoriaus vertinimu, tinkama viena iš jų – „gauti kitą linkmę; vykti veiksmui tam tikra kryptimi“.

Nukrypimas klaidos atveju turi būti nesąmoningas. Žodis „nesąmoningas“ yra žodžio „sąmoningas“ antonimas, o pastarasis lietuvių kalbos žodyne apibrėžiamas dvejopai, siejant jį su asmeniu ir su reiškiniu. Sąmoningas reiškinytis turėtų būti suprantamas kaip „atliekamas veikiant sąmonei⁸“ arba kaip „apgaltotas, tyčia daromas“, taigi nesąmoningas reiškinytis – atliekamas nesąmoningai arba neapgaltotas, daromas netyčia⁹.

Klaidos objektas – taisyklė, tiesa. Lietuvių kalbos žodyne pateikiami penki žodžio „taisyklė“ apibrėžimai. Klaidos kontekste išskirtini šie: „dalyko sistema, dėsnių grindžiama norma“, „nustatyta ko nors darymo tvarka, veiklos principai, pagrindai, normos“. Žodis „tiesa“ aiškinamas kaip tai, „kas atitinka tikrovę, teisybę“¹⁰.

Klaidos sąvokos apibrėžime neišskiriamas konkretus subjektas, galintis padaryti klaidą. Tokį subjektą išskirti gali būti sudėtinga – akivaizdu, kad klysti gali žmogus, tačiau klaida gali būti ir tam tikro automatizuoto proceso rezultatas (pavyzdžiui, programos veikimo, kompiuterio, skaičiuotuvo klaida), todėl teoriškai klaidos subjektais laikytini ir tam tikri daiktai bei nematerialieji objektai.

Apibrėžiant klaidą neįvardijamas ir jos pobūdis. Pastarasis taip pat gali būti įvairus – viena vertus, klaida gali būti techninio pobūdžio, nesusijusi arba netiesiogiai susijusi su

⁷ PAULAUSKAS, Jonas; PETROKIENĖ, Ritutė; VITKAUSKAS, Vytautas *et al.* (2005). Lietuvių kalbos žodynas [interaktyvus]. www.lkz.lt.

⁸ Sąmonė – „sveiko proto, nuovokos, tvirtos atminties turėjimas, sugebėjimas suvokti aplinką, protas“, „tikrovės atspindėjimo žmogaus smegenyse procesas, apimantis visas psichinės veiklos formas ir sąlygojantis tikslingą žmogaus veiklą“, „politinės, filosofinės, religinės pažiūros, įsitikinimai, sąmoningumas“, „suvokimas, supratimas“ (*ibidem*).

⁹ *Ibidem*.

¹⁰ *Ibidem*.

kognityviniais procesais (pavyzdžiui, „akies“ klaida rašant tekstą), kita vertus, klaida gali būti kognityvinės veiklos rezultatas (pavyzdžiui, klaida sprendžiant matematinį uždavinį). Šiame kontekste paminėtina, kad klaida kaip kognityvinės veiklos rezultatas materialios išraiškos gali ir neturėti – likti vien asmens sąmonėje.

Aiškinant klaidos sąvoką galima išskirti ir daugiau klaidos požymių, pavyzdžiui, sistemiškumo aspektu klaidos gali būti vienkartinės, pasikartojančios ar sisteminės, pasekmių aspektu – trivialios (be pasekmių ar beveik be jų), reikšmingos ar kritinės, pataisomos ar negrįžtamos, pagal akivaizdumą – akivaizdžios arba nepastebimos (beveik nepastebimos) ir panašiai.

Dėl to, kad yra itin abstrakti, klaidos sąvoka gali būti vartojama visiškai skirtinguose kontekstuose (pavyzdžiui, buityje ir mokslinėje konferencijoje), be to, analizuojama daugybės skirtingų disciplinų (pavyzdžiui, matematikos, informatikos, medicinos, teisės, ekonomikos, sociologijos, psichologijos, filosofijos, filologijos) teorijose. Dėl tos pačios priežasties šis terminas gali būti vartojamas suteikiant jam daug įvairių prasmų, kurios tarpusavyje dažnai tiesiogiai nesusijusios. Atsižvelgiant į tai, autoriaus nuomone, klaidos sąvokos skirtinguose diskursuose analizė nebūtų tikslinga, neleistų daryti apibendrintų išvadų.

Apibendrinant galima teigti, kad klaida gali būti suprantama kaip nesąmoningas nukrypimas nuo taisyklės, nuo tiesos. Šis apibrėžimas yra itin abstraktus – nepateikiamas nei klaidos subjektas, nei jos pobūdis, neišskiriama kitų klaidos požymių. Vis tik toks abstraktumas pateisinamas, nes klaida iš tiesų yra labai talpi ir įvairialypė sąvoka. Dėl to, kad yra itin abstrakti, klaidos sąvoka gali būti vartojama visiškai skirtinguose kontekstuose, be to, analizuojama daugybės skirtingų disciplinų (*inter alia*, teisės) teorijose, suteikiant jai daug įvairių prasmų, kurios tarpusavyje dažnai tiesiogiai nesusijusios.

1.2. Klaida baudžiamojoje teisėje – asmens suvokimo klaida

Klaidos sąvoka itin plačiai vartojama teisėje – tiek viešojoje, tiek privatinėje. Vis tik ir teisiniame diskurse klaidos sąvoka gali būti suprantama įvairiai. Pavyzdžiui, Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 1.90 straipsnyje, be kita ko, nustatyta, kad iš esmės suklydus sudarytas sandoris gali būti teismo tvarka pripažintas negaliojančiu pagal klydusios šalies

ieškinį¹¹, procesinių teisės šakų įstatymai¹² numato rašymo apsirikimų, aiškių aritmetinių klaidų ar kitų netikslumų ištaisymo galimybę ir panašiai.

Kita vertus, tarp kai kurių skirtingose teisės šakose pateikiamų klaidos sąvokos apibrėžimų galima įžvelgti ir tam tikrą loginį ryšį. Šis ryšys aiškiausiai atsiskleidžia pateikiant klaidos apibrėžimą teisės šakose, numatančiose teisinę atsakomybę už kaltai padarytą teisės pažeidimą (be kita ko, civilinėje teisėje, administracinėje (administracinių nusižengimų) teisėje ir baudžiamojoje teisėje). Šiame kontekste klaida – veiksnys, ribojantis galimybę priimti racionalius sprendimus. Būtent tokį klaidos apibrėžimą pateikia T. Rönna, F. Faust ir M. Fehling, nurodydami, kad suvokimo (kognityvinės) klaidos, sąlygojančios valios trūkumus teisės pažeidimo metu, sukuria klaidų teisėje doktriną (vok. *Irrtumsdogmatik*)¹³, kurios kontekste išskiriama klaida baudžiamojoje teisėje ir yra šio magistro darbo objektas.

Klaida baudžiamojoje teisėje, kaip viena iš klaidų teisėje doktrinos krypčių, Lietuvoje norminio pagrindo neturi¹⁴, be to, jos apibrėžimas nepateikiamas ir teismų praktikoje. Baudžiamosios teisės doktrinoje klaida paprastai apibrėžiama kaip asmens klaidingas padarytos veikos baudžiamojo teisinio vertinimo ar neteisingas tam tikrų veikos faktinių aplinkybių suvokimas¹⁵, taip pat kaip suvokimo nukrypimas nuo teisinių arba faktinių

¹¹ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. 2000 m. liepos 18 d. Nr. VIII-1864. *Valstybės žinios*, 2000, 74-2262.

¹² Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 276 straipsnis (Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas. 2002 m. vasario 28 d. Nr. IX-743. *Valstybės žinios*, 2002, 36-1340), Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 308¹ straipsnis (Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas. 2002 m. kovo 14 d. Nr. IX-785. *Valstybės žinios*, 2002, 37-1341), Lietuvos Respublikos administracinių nusižengimų kodekso 638 straipsnis (Lietuvos Respublikos administracinių nusižengimų kodeksas. 2015 m. birželio 25 d. Nr. XII-1869. TAR, 2015, 11216), Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymo 96 straipsnis (Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymas. 1999 m. sausio 14 d. Nr. VIII-1029. *Valstybės žinios*, 1999, 13-308).

¹³ RÖNNAU, Thomas; FAUST, Florian und FEHLING, Michael (2004). Durchblick: Der Irrtum und seine Rechtsfolgen. *Juristische Schulung*, 44(8), S. 667.

¹⁴ Užsienio valstybių baudžiamuosiuose įstatymuose klaidos baudžiamojoje teisėje institutas gali turėti norminį pagrindą. Įtvirtinant klaidos baudžiamojoje teisėje institutą užsienio valstybių baudžiamuosiuose įstatymuose didžiausias dėmesys paprastai skiriamas klaidos baudžiamojoje teisėje įtakai asmens baudžiamajai atsakomybei, tačiau iš to galima daryti tam tikras išvadas ir dėl klaidos baudžiamojoje teisėje apibrėžimo. Pavyzdžiui, Vokietijos baudžiamojo kodekso 16, 17 ir 35 straipsniuose klaida siejama su kaltininko nežinojimu aplinkybių, kurios yra susijusios su nusikalstama veika, klaidingu manymu, kad nusikalstamos veikos aplinkybės atitinka švelnesnio įstatymo nuostatas, nesuvokimu, kad daroma veika yra nusikalstama, taip pat klaidingu įsitikinimu, kad egzistuoja ji pateisinančios aplinkybės (Strafgesetzbuch. 15. Mai 1871. Nr. 651. *BGBI.*, 1998, 75–3322), Šveicarijos baudžiamojo kodekso 13 ir 21 straipsniuose – su kaltininko veikimu remiantis klaidingu supratimu apie aplinkybes, nežinojimu ir negalėjimu žinoti, kad elgiamasi neteisėtai (Schweizerisches Strafgesetzbuch. 21. Dezember 1937. Nr. 311.0. *AS*, 1942, 54 757), o Australijos baudžiamojo kodekso 9.1. – 9.5 straipsniuose – su asmens klaidingu faktų supratimu ar jų nežinojimu, klaidingu, bet pagrįstu įsitikinimu dėl faktų, apsvarsčius, ar jie egzistuoja, suklydimu dėl įstatymo, kuriame tiesiogiai ar netiesiogiai numatytas nusikaltimas arba kuris tiesiogiai ar netiesiogiai turi įtakos nusikaltimo apimčiai ar eigai, egzistavimo ar jo turinio arba nežinojimu apie tokį įstatymą, klaidingu įsitikinimu dėl nuosavybės ar valdymo teisės, jei kėsiniama į nuosavybę (Criminal Code Act 1995. 15 March 1995. No. 12 of 1995. *Federal Register of Legislation*, 1995, C2004A04868).

¹⁵ PIESLIAKAS, Vytautas (2009). *Lietuvos baudžiamoji teisė. Pirmoji knyga. Baudžiamasis įstatymas ir baudžiamosios atsakomybės pagrindai*. Antras leidimas. Vilnius: Justitia, p. 424.

aplinkybių, kurias aprašo įstatymai¹⁶, arba kaip neteisingas padarytos veikos ar jos padarinių teisinis arba faktinis vertinimas¹⁷.

Šie klaidos baudžiamojoje teisėje apibrėžimai iš esmės panašūs – turimos omenyje situacijos, kai asmuo, darydamas veiką, klaidingai vertina faktines aplinkybes, susijusias su įstatyme įtvirtintais tos veikos požymiais, arba, darydamas veiką, neteisingai suvokia jos teisinį vertinimą. Vis tik pažymėtina, kad tiksliausią klaidos baudžiamojoje teisėje apibrėžimą, autoriaus vertinimu, pateikia J. Namavičius, kuris sieja klaidą baudžiamojoje teisėje ne su asmens suvokimo nukrypimu nuo bet kokių faktinių ar teisinių aplinkybių, bet tų, kurios aprašytos įstatymuose¹⁸. Kituose paminėtuose klaidos baudžiamojoje teisėje apibrėžimuose vartojama sąvoka „veika“ suponuoja išvadą, kad klaida baudžiamojoje teisėje galėtų būti laikomi atvejai, kai asmuo nesuvokia bet kokių veikų (ir tų, kurios nėra uždraustos BK) faktinių aplinkybių, o toks klaidos baudžiamojoje teisėje interpretavimas, autoriaus vertinimu, pernelyg platus. Kita vertus, jei sąvoka „veika“, vartojama aptariamuose klaidos baudžiamojoje teisėje apibrėžimuose, būtų suprantama kaip vienas iš nusikalstamos veikos sudėties požymių, šie apibrėžimai būtų netikslūs, nes asmuo gali klysti ne vien dėl veikos, kaip nusikalstamos veikos sudėties požymio, teisinio vertinimo, bet ir dėl savo veikos bendrąja prasme teisinio vertinimo.

Kad būtų galima geriau suvokti klaidos baudžiamojoje teisėje esmę, svarbu detaliau išanalizuoti jos apibrėžimą – įvertinti, kas gali būti klaidų baudžiamojoje teisėje subjektu, identifikuoti klaidų baudžiamojoje teisėje galimas raiškos formas ir atskleisti jų pobūdį.

1.2.1. Klaidos baudžiamojoje teisėje subjektas

Klaida baudžiamojoje teisėje paprastai yra siejama su asmens, darančio tam tikrą veiką, suvokimo nukrypimu. Atsižvelgiant į tai, kad klaidos baudžiamojoje teisėje yra asmens suvokimo klaidos, galima daryti išvadą, kad klysti šia prasme gali tik žmogus. Todėl nepaisant to, kad baudžiamoji atsakomybė daugumoje Europos valstybių (įskaitant Lietuvą) gali būti taikoma ir fiziniams, ir juridiniams asmenims¹⁹, klaidos baudžiamojoje

¹⁶ NAMAVIČIUS, Justas (2017-02-06). *Klaida baudžiamojoje teisėje*. Pranešimas nacionalinėje teisinėje – mokslinėje konferencijoje, p. 1 [interaktyvus]. https://web.vu.lt/tf/j.namavicius/files/2018/02/Namavicius_Klaida_pranesimas.pdf.

¹⁷ ŠVEDAS, Gintaras; ABRAMAVIČIUS, Armanas; PRAPIESTIS, Jonas *et al.* (2019). *Lietuvos baudžiamoji teisė. Bendroji dalis. I knyga*. Vilniaus universiteto vadovėlis. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, p. 277.

¹⁸ NAMAVIČIUS, Justas (2017-02-06). *Klaida baudžiamojoje teisėje*. Pranešimas nacionalinėje teisinėje – mokslinėje konferencijoje, p. 1 [interaktyvus]. https://web.vu.lt/tf/j.namavicius/files/2018/02/Namavicius_Klaida_pranesimas.pdf.

¹⁹ ŠVEDAS, Gintaras; ABRAMAVIČIUS, Armanas; PRAPIESTIS, Jonas *et al.* (2019). *Lietuvos baudžiamoji teisė. Bendroji dalis. I knyga*. Vilniaus universiteto vadovėlis. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, p. 221, 245.

teisėje subjektu laikytinas tik fizinis asmuo. Toks fizinis asmuo turi būti sąmoningas (tam, kad klystų dėl tam tikros aplinkybės, jis turi turėti galimybę tą aplinkybę suvokti). Lietuvoje fizinio asmens sąmoningumas baudžiamąja teisine prasme vertinamas nustatant subjekto amžiaus ir pakaltinamumo kriterijus: amžiaus sulaukęs asmuo – tai asmuo, kuriam iki veikos padarymo yra sukakę 14 arba 16 metų²⁰, o pakaltinamas (ribotai pakaltinamas) asmuo – asmuo, kuris veikos darymo metu neturi psichikos sutrikimo, kuris paneigtų jo galimybę suvokti savo veiksmų esmę ir juos valdyti²¹.

Atkreiptinas dėmesys, kad autorius, teigdamas, jog juridinis asmuo negali būti klaidos baudžiamojoje teisėje subjektu, neneigia to, jog fizinio asmens klaida baudžiamojoje teisėje gali turėti įtakos juridinio asmens baudžiamajai atsakomybei. Šiame kontekste aktuali Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencija, pagal kurią juridinio asmens, kaip teisinių santykių subjekto, specifika suponuoja ir tai, kad juridinio asmens kaltė dėl nusikaltimo padarymo neatsiejama nuo fizinio asmens, per kurį juridinis asmuo veikia, kaltės, tam tikru aspektu nulemiančios juridinio asmens kaltės dėl jo naudai padarytos nusikalstamos veikos turinį²².

Papildomai paminėtina, kad baudžiamosios teisės doktrinoje klaida baudžiamojoje teisėje jos subjekto kontekste gali būti suprantama ir plačiau. T. Rönna, F. Faust ir M. Fehling teigimu, klaida baudžiamojoje teisėje gali būti laikomi ir tie atvejai, kai klysta nukentėjusysis, duodamas sutikimą asmeniui jo atžvilgiu atlikti tam tikrus veiksmus, kurie be nukentėjusiojo sutikimo būtų laikomi nusikalstamais²³. Šiais atvejais nukentėjusiojo sutikimas gali būti pripažintas negaliojančiu, o asmuo, padaręs veiką be nukentėjusiojo sutikimo, jei jis suklaidino nukentėjusįjį (pavyzdžiui, nusišypsodamas tam tikras aplinkybes), patrauktas baudžiamojon atsakomybėn²⁴. Pažymėtina, kad toks platus klaidos baudžiamojoje teisėje subjekto interpretavimas, nors gali būti analizuojamas asmens suvokimo klaidų baudžiamojoje teisėje *in abstracto* kontekste, yra nesuderinamas su pirmiau minėtu klaidos baudžiamojoje teisėje *in concreto* apibrėžimu. Atsižvelgiant į tai, manytina, kad aptariama idėja, jog klaidų baudžiamojoje teisėje subjektu gali būti ir

²⁰ Įstatymų leidėjas BK 13 straipsnio 1 dalyje nustatė, kad pagal baudžiamąją įstatymą asmenys atsako nuo 16 metų, tačiau taip pat BK 13 straipsnio 2 dalyje įvardijo konkrečias nusikalstamas veikas, už kurių padarymą asmenys atsako nuo 14 metų.

²¹ Vertinant, ar asmuo nusikalstamos veikos padarymo metu buvo pakaltinamas, remiamasi medicininiais ir juridiniais kriterijais. Medicininis kriterijumi įvardijama asmens psichinė būsena, o juridinis kriterijus apima asmens gebėjimą darant BK uždraustą veiką suvokti savo veiksmų esmę (intelektinis elementas) ir savo veiksmus valdyti (valinis elementas).

²² Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2009 m. birželio 8 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 69-2798.

²³ Šiame kontekste paminėtina, kad, pavyzdžiui, pagal Vokietijos baudžiamojo kodekso 228 straipsnį asmuo, kuris sužeidžia kitą asmenį jo sutikimu, elgiasi neteisėtai tik tuo atveju, jei, nepaisant sutikimo, veika pažeidžia gerą moralę.

²⁴ RÖNNAU, Thomas; FAUST, Florian und FEHLING, Michael (2004). *Durchblick: Der Irrtum und seine Rechtsfolgen. Juristische Schulung*, 44(8), S. 670.

nukentėjusysis, dėl savo specifiškumo galėtų būti analizuojama atskirai, o šiame magistro darbe nebus plėtojama, klaidas baudžiamojoje teisėje siejant vien su asmens, darančio tam tikrą veiką, suvokimo nukrypimais.

Taigi, klaidos baudžiamojoje teisėje subjektu laikytinas sąmoningas fizinis asmuo, darantis tam tikrą veiką. Nors baudžiamosios teisės doktrinoje pateikiama pozicija, kad klaidos baudžiamojoje teisėje subjektu gali būti ir nukentėjusysis, ši idėja šiame magistro darbe plačiau nebus analizuojama.

1.2.2. Klaidos baudžiamojoje teisėje raiškos formos

Klaida baudžiamojoje teisėje objektyviai pasireiškia asmens suvokimo nukrypimu. Tam, kad minėtas asmens suvokimo nukrypimas būtų laikomas klaida baudžiamojoje teisėje, jis privalo turėti tam tikrą išraišką objektyvioje tikrovėje. Žinoma, asmuo, turėdamas sumanymą, gali klysti dėl faktinių ar teisinių aplinkybių, aprašytu įstatymuose, tačiau nuspręsti savo sumanymo dėl tam tikrų priežasčių neįgyvendinti. Tokia jo klaida liks neatskleista ir nors galės būti vertinama kaip klaida plačiąja prasme, tačiau klaida baudžiamojoje teisėje autorius jos nevadintų²⁵. Tai reiškia, kad tam, jog asmens suvokimo nukrypimas nuo teisinių ar faktinių aplinkybių, aprašytų įstatymuose, būtų vertinamas kaip klaida baudžiamojoje teisėje, suklydęs asmuo turi įgyvendinti savo sumanymą.

Klaidos baudžiamojoje teisėje raiškos formų kontekste aktualus asmens suvokimo nukrypimo laipsnis. Kai kurie autoriai, apibūdindami klaidą baudžiamojoje teisėje, nuosekliai pabrėžia, kad ji pasireiškia klaidingu įsitikinimu (vok. *Fehlvorstellungen*) – įsitikinimo nukrypimu nuo realybės²⁶, o kiti nurodo, kad klaida baudžiamojoje teisėje turėtų būti laikomi ir tie atvejai, kai klystantis asmuo neturi jokio supratimo apie tam tikrus dalykus, ir tie atvejai, kai šis supratimas neteisingas²⁷.

Ši klaidos baudžiamojoje teisėje turinio problema dažnai nagrinėjama bendrosios teisės tradicijos valstybių doktrinoje. Problemą nagrinėjantys mokslininkai išskiria dvi

²⁵ Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 10 straipsnyje nustatyta, kad kiekvienas turi teisę laisvai reikšti savo mintis ir įsitikinimus (Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija (1950). *Valstybės žinios*, 1995, 40-987), o Lietuvos Respublikos Konstitucijos 25 straipsnyje skelbiama, kad žmogus turi teisę turėti savo įsitikinimus ir juos laisvai reikšti (Lietuvos Respublikos Konstitucija. Lietuvos Respublikos piliečių priimta 1992 m. spalio 25 d. referendume. *Valstybės žinios*, 1992, 33–1014). Taigi, žmogus negali būti baudžiamas už savo mintis, įsitikinimus ar pažiūras. Ši nuostata, akivaizdu, už mintis, įsitikinimus ar pažiūras draudžia taikyti baudžiamąją atsakomybę, tačiau aktuali ir klaidos baudžiamojoje teisėje atveju – jei žmogaus mintys, įsitikinimai ar pažiūros nėra baudžiamosios teisės reguliavimo dalykas, tai negali būti ir klaidos baudžiamojoje teisėje pasireiškimo forma.

²⁶ HINDERER, Patrick A. (2009). Tatumstandsirrtrum oder Verbotsirrtrum? *Juristische Arbeitsblätter*, 41(12), S. 864.

²⁷ RÖNNAU, Thomas; FAUST, Florian und FEHLING, Michael (2004). Durchblick: Der Irrtum und seine Rechtsfolgen. *Juristische Schulung*, 44(8), S. 667.

sąvokas: nežinojimo (angl. *ignorance*) ir klaidingo įsitikinimo (angl. *mistake*)²⁸, nežinojimą siedami su visišku tam tikros aplinkybės nežinojimu, o klaidingą įsitikinimą su žinojimu, kuriuo remiantis padaromos klaidingos išvados.

Akivaizdu, kad tam tikrų aplinkybių nežinojimas ir klaidingas įsitikinimas dėl jų yra skirtingos sąvokos. Vis dėlto, autoriaus vertinimu, jos neturėtų būti dirbtinai priešpriešinamos. Tiek nežinojimo, tiek klaidingo įsitikinimo atveju asmuo sprendimus priima iracionaliai – iš esmės ne taip, kaip juos priimtų, jei tam tikrą aplinkybę tinkamai suvoktų. Jo pasvarstymai prieš priimant sprendimus yra bevečiai, nes jie nesiremia loginiu samprotavimu. Atsižvelgiant į tai, esminės skirties tarp šių sąvokų klaidos baudžiamojoje teisėje sampratos kontekste nedarytina. Su tuo sutinka ir išsamiai požiūrius į teisės nežinojimą ir klaidingą įsitikinimą išnaginę K. Amirthalingam²⁹, M. A. Rabie³⁰.

Kitaip reiktų vertinti atvejus, kai egzistuoja tam tikras konkrečios aplinkybės žinojimas (numanymas), abejonė dėl jos. Sutiktina su baudžiamosios teisės doktrinoje pateikiama pozicija, kad tokie atvejai neturėtų būti laikomi klaidomis baudžiamojoje teisėje³¹, mat tokiais atvejais asmuo sprendimų nepriima iracionaliai – jis mąsto, dvejoja, jo sprendimai yra grindžiami tam tikrais loginiais samprotavimais, neretai įvertinama rizika.

Klaidų baudžiamojoje teisėje raiškos formų kontekste pažymėtina ir tai, kad, autoriaus vertinimu, jomis neturėtų būti laikomi doktrinoje dažnai aptariamai veikimo nukrypimai (lot. *aberratio ictus*), kai pasikėsinama į kitą objektą ar dalyką (nukentėjusįjį) dėl nesėkmingo techninio veikos atlikimo. Klaidų baudžiamojoje teisėje atvejais veikos eiga

²⁸ AMIRTHALINGAM, Kumaralingam (1995). Distinguishing between ignorance and mistake in the criminal law in defence of the de blom principle. *South African Journal of Criminal Justice*, 8(1), p. 12–20; AMIRTHALINGAM, Kumaralingam (2002). Ignorance of Law, Criminal Culpability, and Moral Innocence: Striking a Balance Between Blame and Excuse. *Singapore Journal of Legal Studies*, July 2002, p. 302–327; DLAMINI, C. R. M. (1987). Ignorance or mistake of law as defence in criminal law. *Tydskrif vir Hedendaagse Romeins – Hollandse Reg*, 50(1), p. 43–59; HALL, Jerome (1957). Ignorance and Mistake in Criminal Law. *Indiana Law Journal*, 33(1), p. 1–44; KEEDY, Edwin R. (1908). Ignorance and Mistake in the Criminal Law. *Harvard Law Review*, 22(2), p. 75–96; KOHLER, Richard E. (1935). Ignorance or mistake of law as defence in criminal cases. *Dickinson Law Review*, 40(2), p. 113–122; O’CONNOR, Desmond (1976). Mistake and Ignorance in Criminal Cases. *The Modern Law Review*, 39(6), p. 644–662; PERKINS, Rollin M. (1939). Ignorance and Mistake in Criminal Law. *University of Pennsylvania Law Review and American Law Register*, 88(1), p. 35–70; RABIE, Marinus A. (1985). Aspects of the distinction between ignorance or mistake of fact and ignorance or mistake of law in criminal law. *Tydskrif vir Hedendaagse Romeins – Hollandse Reg*, 48, p. 332–355.

²⁹ AMIRTHALINGAM, Kumaralingam (2002). Ignorance of Law, Criminal Culpability, and Moral Innocence: Striking a Balance Between Blame and Excuse. *Singapore Journal of Legal Studies*, July 2002, p. 309

³⁰ RABIE, Marinus A. (1985). Aspects of the distinction between ignorance or mistake of fact and ignorance or mistake of law in criminal law. *Tydskrif vir Hedendaagse Romeins – Hollandse Reg*, 48, p. 334.

³¹ GROPP, Walter (2001). *Strafrecht. Allgemeiner Teil*. Ausgabe 2. Berlin, Heidelberg: Springer-Verlag GmbH, S. 156; JESCHECK, Hans-Heinrich und WEIGEND, Thomas (1996). *Lehrbuch des Strafrechts. Allgemeiner Teil. Fünfte Auflage*. Berlin: Duncker & Humbolt, S. 307; STERNBERG-LIEBEN, Detlev und SCHUSTER, Frank. *Strafgesetzbuch. Kommentar* § 16. In: SCHÖNKE, Adolf; SCHRÖDER, Horst; ESER, Albin (2019). *Strafgesetzbuch. Kommentar*. Ausgabe 30. München: Verlag C.H. Beck oHG.

priklauso nuo asmens priimtų iracionalių sprendimų veikti tam tikru būdu dėl suvokimo klaidų, o veikimo nukrypimo atveju veikos eiga apskritai nuo asmens sprendimų nepriklauso. Tokia pasirinkta pozicija autorius neneigia glaudaus veikimo nukrypimų ir klaidų baudžiamojoje teisėje (ypač faktinių klaidų baudžiamojoje teisėje dėl objekto ir dalyko (nukentėjusiojo)) ryšio, tik pažymi, kad šie institutai pagal savo apibrėžimą yra skirtingi.

Taigi, klaida baudžiamojoje teisėje pasireiškia asmens suvokimo nukrypimu, turinčiu išraišką objektyvioje tikrovėje, kuris turi būti nesąmoningas, todėl galimas tik tais atvejais, kai asmuo sprendimus priima iracionaliai – tam tikrų aplinkybių nežinodamas ar jas vertindamas klaidingai. Atitinkamai asmens abejone grindžiamas jo įsitikinimas arba veikimo nukrypimai klaidomis baudžiamojoje teisėje nelaikytini.

1.2.3. Klaidos baudžiamojoje teisėje pobūdis

Klaidų baudžiamojoje teisėje pobūdis atsiskleidžia vertinant, dėl ko asmuo baudžiamąja teisine prasme klysta. Suklysti galima arba dėl faktinių, arba dėl teisinių aplinkybių, aprašytų įstatymuose. Faktinės aplinkybės paprastai suprantamos kaip objektyviosios BK uždraustos veikos aplinkybės (objektas ir objektyviosios pusės požymiai (dalykas, veika, padariniai, priežastinis ryšys, įrankiai ir priemonės, vieta ir laikas ir panašiai), specialus subjektas, aplinkybės, apibūdinančios nukentėjusįjį). Pažymėtina, kad objektyviosios BK uždraustos veikos aplinkybės yra objektyvios kaltininkui, tačiau kitiems asmenims jos gali būti subjektyvios³². Teisinės aplinkybės, kita vertus, – tai teisinis padarytos veikos vertinimas (veikos uždraudimo BK, jos kvalifikavimo, atsakomybės už padarytą veiką ir kiti klausimai). Faktinės ir teisinės aplinkybės, dėl kurių klystama, gali būti aprašytos baudžiamajame įstatyme, tačiau taip pat gali tekti pasitelkti kitą įstatymą, kuris padėtų išsiaiškinti jų prasmę.

Toks nevienalytis klaidos baudžiamojoje teisėje pobūdis sudaro pagrindą klasifikuoti klaidas baudžiamojoje teisėje į faktines ir juridines. Nors faktinių ir teisinių aplinkybių, dėl kurių klystama, o taip pat ir faktinių ir juridinių klaidų, skirtumai atrodo gana akivaizdūs, atskirti šias kategorijas gali būti sudėtinga, todėl verta detaliau išanalizuoti jų atskyrimo ypatumus.

³² Kaip nurodo J. Namavičius, faktinės aplinkybės klaidos baudžiamojoje teisėje kontekste gali būti ir subjektyvieji nusikalstamos veikos sudėties požymiai, pavyzdžiui, bendrininkavimo atveju asmuo gali klysti dėl kito bendrininko tyčios bendrininkauti (NAMAVIČIUS, Justas (2017-02-06). *Klaida baudžiamojoje teisėje*. Pranešimas nacionalinėje teisinėje – mokslinėje konferencijoje, p. 2 [interaktyvus]. https://web.vu.lt/tf/j.namavicius/files/2018/02/Namavicius_Klaida_pranesimas.pdf).

Remiantis tradiciniu požiūriu, faktinė klaida (lot. *error facti*) – tai klaida dėl to, kas gali būti suvokiama jutimais, o juridinė klaida (lot. *error iuris*) – tai klaida dėl to, kas yra „idėja žmonių galvose“. Šiuolaikinė šio požiūrio versija faktinę klaidą sieja su pasaulio suvokimu ir empiriniais sprendimais, o juridinę klaidą – su vertinimu, ar atsižvelgiant į tam tikrų faktų visumą, asmuo pažeidžia įstatymą ar ne. Kitas, į juridines klaidas orientuotas, požiūris juridinę klaidą sieja su klaida dėl draudimo egzistavimo arba draudimo prasmės, o faktinę klaidą su bet kuria kita klaida, kuri daro įtaką atsakomybei³³.

D. Menashe ir S. Otzari vertinimu, abu šie požiūriai į juridinių ir faktinių klaidų atribojimą kritikuotini. Anot jų, tradicinis požiūris ydingas, nes remiantis juo: (1) beveik visi juridinių klaidų atvejai gali būti performuluoti kaip faktinės klaidos (pavyzdžiui, jei asmuo suklysta dėl draudimo vartoti narkotines medžiagas, nes klaidingai mano, kad įstatymas, numatantis tokį draudimą, nebuvo paskelbtas oficialiajame leidinyje, jis iš esmės suklysta dėl fakto – paskelbimo oficialiame leidinyje), (2) neaišku, kaip vertinti nusikalstamų veikų sudėtyse įtvirtintus vadinamuosius institucinius faktus, kurie yra tam tikras konstruktas, sukurtas konkrečios taisyklių sistemos pagrindu, ir todėl yra glaudžiai susiję su teisinėmis aplinkybėmis (pavyzdžiui, kam priklauso nuosavybės teisė į turtą, yra iš esmės faktas, tačiau šis faktas yra neatsiejamas nuo to, kaip nuosavybės teisiniai santykiai yra reglamentuojami privatinės teisės normų). Į juridines klaidas orientuotas požiūris taip pat ydingas, nes neaišku, kas laikytina draudimu ir kaip konkrečiai jis turi būti aprašytas (pavyzdžiui, jei draudimas suformuluojamas taip, kad kelio ženklas, įpareigojantis važiuoti tam tikru greičiu, yra tik faktinė sąlyga (būtina važiuoti 50 km/h greičiu, kai pastatytas ženklas „X“), klaida dėl kelio ženklo nematymo – faktinė, tačiau jei draudimas suformuluojamas konkrečiai (čia ir dabar draudžiama važiuoti didesniu nei 50 km/h greičiu), klaida dėl to, ar draudimas galioja, – juridinė³⁴.

Atsižvelgdami į pateiktus skirtingų požiūrių į faktines ir juridines klaidas trūkumus, D. Menashe ir S. Otzari siūlo juridinę klaidą apibrėžti kaip negebėjimą padaryti išvadą, kad elgesio taisyklė taikytina tam tikrų faktų visumai, kai tokia išvada gali būti padaryta vien remiantis taisyklės prasme ir faktais, lemiančiais jos laikiną ir teritorinę galiojimą, o faktinę klaidą kaip klaidą dėl pačių faktų, kurių egzistavimas yra būtinas tam, kad taisyklė būtų taikoma³⁵.

³³ MENASHE, Doron and OTZARI, Shai. Bringing reason to a messy doctrine: The distinction between mistake of law and mistake of fact. *Oxford University Commonwealth Law Journal*, 15(1), p. 46–51 [interactive]. DOI: 10.1080/14729342.2015.1130254.

³⁴ *Ibidem*.

³⁵ *Ibidem*, p. 62–69.

Teisės doktrinoje išskiriama bei atskirai analizuojama daug faktinių ir teisinių aplinkybių, dėl kurių klystama, o taip pat faktinių ir juridinių klaidų atribojimo problemų. Pavyzdžiui, kai kurie mokslininkai analizuoja atvejus, kai tam tikra aplinkybė, dėl kurios klystama, yra susijusi su nusikalstamos veikos sudėties požymiu, kuris nėra aiškus vien iš baudžiamojo įstatymo (blanketinių BK straipsnių dispozicijų atvejais³⁶). Šiame kontekste išskiriamos juridinės klaidos, susijusios su baudžiamąja teise, ir juridinės klaidos, nesusijusios su baudžiamąja teise, o juridinė klaida dėl teisės, kuri neregamentuojama baudžiamojo įstatymo, traktuojama kaip faktinė klaida³⁷ (tokia pozicija nėra aksioma ir gali būti diskusijų objektas). Taip pat teisės doktrinoje nepateikiama vienareikšmiškos pozicijos dėl klaidų, susijusių su vertinamaisiais nusikalstamos veikos sudėties požymiais³⁸, priskyrimo faktinėms ar juridinėms klaidoms, tačiau nurodoma, kad ir tokiais atvejais gali būti sudėtinga įvertinti, kokią klaidą padarė suklydęs asmuo³⁹. Manytina, kad tokios situacijos galėtų būti sprendžiamos analogiškai kaip BK straipsnių su blanketinėmis dispozicijomis atvejais.

Šiame kontekste autorius išskirtų dvi skirtingas situacijas: (1) kai blanketiniais ar vertinamaisiais nusikalstamos veikos sudėties požymiais yra aprašomos aplinkybės, kurios neapibūdina veikos, kaip nusikalstamos veikos sudėties požymio, ir (2) kai blanketiniais ar vertinamaisiais nusikalstamos veikos sudėties požymiais yra aprašomos aplinkybės, kurios apibūdina pačią veiką, kaip nusikalstamos veikos sudėties požymį.

Pirmuoju atveju klaidas baudžiamojoje teisėje atrodytų ištis tam tikrais atvejais racionali priskirti faktinėms. Visgi vienareikšmiškos išvados šiuo klausimu nedarytina ir

³⁶ BK straipsniais, kuriems būdingos blanketinės dispozicijos, gali būti laikomi: „1) BK straipsniai, kurių blanketiškumas pasireiškia vartojant sąvokas „neteisėtas“, „neteisėtai“ ir pan.; 2) BK straipsniai, kurie nukreipia į teisės aktus, už kurių pažeidimą kyla baudžiamoji atsakomybė; 3) BK straipsniai, kurie nukreipia į tarptautinės teisės normas ar papročius, kuriuos pažeidus kyla baudžiamoji atsakomybė; 4) BK straipsniai, kuriuose neišsamiai aprašytas nusikaltimo objektas; 5) BK straipsniai, kuriuose neišsamiai aprašyti padariniai; 6) BK straipsniai, kurie turi kelis iš aukščiau išvardintų blanketinių dispozicijų požymių“ (ŠVEDAS, Pranas (2011). *Baudžiamoji atsakomybė už literatūros, mokslo, meno kūrinio ar gretutinių teisių objekto neteisėtą atgaminimą, neteisėtų kopijų platinimą, gabenimą ar laikymą*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai: teisė (01 S). Vilnius: Vilniaus universitetas, p. 102).

³⁷ SIMONS, Kenneth W. (1990). Mistake and Impossibility, Law and Fact, and Culpability: A Speculative Essay. *Journal of Criminal Law and Criminology*, 81, p. 456–459; SIMONS, Kenneth W. (2012). Ignorance and Mistake of Criminal Law, Noncriminal Law, and Fact. *Ohio State Journal of Criminal Law*, 9, p. 487–543; PERKINS, Rollin M. (1980). Ignorance or Mistake of Law Revisited. *Utah Law Review*, 1980(3), p. 475–476.

³⁸ P. Veršekys, išsamiai išanalizavęs vertinamuosius nusikalstamų veikų sudėčių požymius, nurodė: „Vertinamasis nusikalstamos veikos sudėties požymis – tai baudžiamajame įstatyme ir jurisprudencijoje universaliais kriterijais neapibrėžtas nusikalstamos veikos sudėties požymis, kurio kintantis norminis turinys išgaunamas remiantis ne vien jį nustatančio įstatymo tekstu ir (ar) jurisprudencija, bet ir vertinamų faktų kontekste *ad hoc* jį interpretuojančio subjekto teisine sąmone“ (VERŠEKYS, Paulius (2013). *Vertinamieji nusikalstamos veikos požymiai*. Daktaro disertacija, socialiniai mokslai, teisė (01S), Vilniaus universitetas. Vilnius, p. 301).

³⁹ SIMONS, Kenneth W. (2009). Mistake of Fact or Mistake of Criminal Law? Explaining and Defending the Distinction. *Criminal Law and Philosophy*, 3, p. 223–226.

šis klausimas spręstinas *ad hoc*. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje tokios klaidos priskiriamos ir juridinėms klaidoms. Pavyzdžiui, vienoje byloje Lietuvos Aukščiausiasis Teismas nurodė, kad tai, jog asmuo, darydamas nusikalstamą veiką, nustatytą BK 260 straipsnio 1 dalyje (neteisėtas disponavimas narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis turint tikslą jas parduoti ar kitaip platinti arba jų pardavimas ar kitoks platinimas), nesuvokė, jog disponuoja psichotropine medžiaga (nesuvokė, kad tam tikra medžiaga yra įrašyta į Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 2003 m. balandžio 23 d. įsakymu Nr. V-239 „Dėl narkotinių ir psichotropinių medžiagų nedidelio, didelio ir labai didelio kiekio nustatymo rekomendacijų“ patvirtintas rekomendacijas), laikoma veikos draudžiamumo, o ne konkrečios faktinės aplinkybės nesuvokimu, t. y. juridine klaida baudžiamojoje teisėje⁴⁰.

Nusikalstamos veikos požymių, numatytų blanketinėse dispozicijose, ir vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių priskyrimo faktinėms ar teisinėms aplinkybėms problema itin išryškėja tais atvejais, kai nusikalstamos veikos sudėties objektyvusis požymis – veika – apibrėžiamas vartojant įvairias žodžio „neteisėtai“ variacijas: nurodant ją tiesiogiai (BK 146 straipsnis) ar netiesiogiai (pagrobimas (BK 156, 178 straipsniai), vengimas (BK 186, 220 straipsniai), piktnaudžiavimas (BK 228 straipsnis)), siejant veikos požymį su licencijos, leidimo nebuvimu (BK 202, 253 straipsniai), specialių teisės norminių aktų reikalavimų pažeidimu (BK 123¹, 176, 272 straipsniai). Jei pačiai veikai, kaip nusikalstamos veikos sudėties požymiui, apibūdinti vartojami blanketiniai ar vertinamieji nusikalstamos veikos sudėties požymiai, gali būti itin sudėtinga įvertinti, ar tikrai tokio požymio nesuvokimas laikytinas faktine klaida baudžiamojoje teisėje. Iš Lietuvos Aukščiausiojo Teismo jurisprudencijos matyti, kad tokios klaidos baudžiamojoje teisėje laikomos juridinėmis⁴¹.

Faktinių ir juridinių klaidų atirbojimo klausimas gali būti keliamas ir klaidų dėl baudžiamąją atsakomybę šalinančių aplinkybių⁴² kontekste. Viena vertus, jei asmuo klysta dėl baudžiamąją atsakomybę šalinančių aplinkybių teisinio traktavimo (įsivaizduoja neegzistuojančią baudžiamąją atsakomybę šalinančią aplinkybę ar nežino egzistuojančios baudžiamąją atsakomybę šalinančios aplinkybės, pernelyg plačiai ar siaurai traktuoja egzistuojančią baudžiamąją atsakomybę šalinančią aplinkybę), tai aišku, kad jis klysta dėl

⁴⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. spalio 4 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-425/2011.

⁴¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. vasario 25 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-22-628/2020.

⁴² Baudžiamąją atsakomybę šalinančios aplinkybės – aplinkybės, kurioms esant padaryti veiksmai, turintys nusikalstamos veikos požymių, nelaikomi nusikaltimu ar baudžiamuoju nusižengimu (ŠVEDAS, Gintaras; ABRAMAVIČIUS, Armanas; PRAPIESTIS, Jonas *et al.* (2019). *Lietuvos baudžiamoji teisė. Bendroji dalis*. I knyga. Vilniaus universiteto vadovėlis. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, p. 287.

teisinių aplinkybių, aprašytų įstatymuose (padaro juridinę klaidą baudžiamojoje teisėje)⁴³. Kita vertus, jei asmuo klysta dėl faktinių aplinkybių, lemiančių baudžiamąją atsakomybę šalinančių aplinkybių egzistavimą (įsivaizduoja, kad situacija, kurioje jis yra, atitinka baudžiamąją atsakomybę šalinančios aplinkybės sąlygas, kai realiai tokia situacija neatitinka baudžiamąją atsakomybę šalinančios aplinkybės sąlygų ir atvirkščiai), tai jis iš esmės klysta dėl faktinių aplinkybių, aprašytų įstatyme (padaro faktinę klaidą baudžiamojoje teisėje), o tai lemia klaidą dėl veikos neteisėtumo (juridinę klaidą baudžiamojoje teisėje). Pastarosios klaidos baudžiamojoje teisėje gali būti vertinamos tiek pagal faktinių, tiek pagal juridinių klaidų baudžiamojoje teisėje taisykles⁴⁴, tačiau autorius, pritardamas J. Namavičiui⁴⁵, mano, kad jos turėtų būti vertinamos pagal faktinių klaidų baudžiamojoje teisėje taisykles.

Atsižvelgiant į pateiktus pavyzdžius galima daryti išvadą, kad faktinių ir teisinių aplinkybių, aprašytų įstatymuose, o taip pat ir faktinių ir juridinių klaidų atribojimo klausimas yra itin sudėtingas. Šiame kontekste, autoriaus vertinimu, esminį vaidmenį gali turėti, be kita ko, valstybės vykdomos baudžiamosios politikos kryptis – pirma, nustatant, kokią reikšmę, sprendžiant asmens baudžiamosios atsakomybės klausimus, įgyja kiekviena iš aptartų klaidų baudžiamojoje teisėje rūšių, antra, nustatant, kuriai iš klaidų rūšių tam tikrą klaidą priskirti. Valstybėse, kuriose vyrauja konservatyvesnė baudžiamosios politikos kryptis, sprendžiant asmens baudžiamosios atsakomybės klausimus, ribinėms klaidoms, kurias sudėtinga vienareikšmiškai priskirti faktinėms ar juridinėms klaidoms baudžiamojoje teisėje, bus vienaip ar kitaip suteikiama mažesnė reikšmė, o valstybėse, kuriose vyrauja liberalesnė baudžiamosios politikos kryptis, atvirkščiai – galima tikėtis didesnės reikšmės joms suteikimo.

Taigi, klaidos baudžiamojoje teisėje pobūdis atsiskleidžia vertinant, dėl ko asmuo baudžiamąja teisine prasme gali klysti, ir yra dvilypis – jį sudaro faktinės ar teisinės aplinkybės, aprašytos įstatymuose. Faktinės aplinkybės paprastai suprantamos kaip kaltininkui objektyvios BK uždraustos veikos aplinkybės, o teisinės aplinkybės – kaip teisinis padarytos veikos vertinimas. Klaidos baudžiamojoje teisėje pobūdis sudaro pagrindą skirstyti klaidas baudžiamojoje teisėje į faktines ir juridines. Vis tik pažymėtina, kad faktinių ir teisinių aplinkybių (o taip pat faktinių ir juridinių klaidų) atribojimo

⁴³ NAMAVIČIUS, Justas (2017-02-06). *Klaida baudžiamojoje teisėje*. Pranešimas nacionalinėje teisinėje – mokslinėje konferencijoje, p. 3 [interaktyvus]. https://web.vu.lt/tf/j.namavicius/files/2018/02/Namavicius_Klaida_pranesimas.pdf.

⁴⁴ WESSELS, Johannes (2003). *Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis. Baudžiamoji veika ir jos struktūra*. Vilnius: Eugrimas, p. 296–297.

⁴⁵ NAMAVIČIUS, Justas (2017-02-06). *Klaida baudžiamojoje teisėje*. Pranešimas nacionalinėje teisinėje – mokslinėje konferencijoje, p. 3–5 [interaktyvus]. https://web.vu.lt/tf/j.namavicius/files/2018/02/Namavicius_Klaida_pranesimas.pdf.

klausimas, kuris iš pirmo žvilgsnio atrodo gana paprastas, yra sudėtingas ir vargu, ar vienareikšmiškai išsprendžiamas, todėl klaidų baudžiamojoje teisėje pobūdžio dvilypumas dichotomijos reikšmės neįgyja.

Apibendrinant galima teigti, kad klaida baudžiamojoje teisėje – baudžiamąja teisine prasme sąmoningo fizinio asmens, darančio tam tikrą veiką, nesąmoningas, turintis išraišką objektyvioje tikrovėje suvokimo nukrypimas nuo teisinių arba faktinių aplinkybių, aprašytų įstatymuose.

2. KLAIDOS BAUDŽIAMOJOJE TEISĖJE REIKŠMĖ

Klaidos baudžiamojoje teisėje reikšmė išryškėja analizuojant jos įtaką asmens baudžiamajai atsakomybei. Net istoriškai klaidos baudžiamojoje teisėje instituto užuomazgos paprastai siejamos būtent su bandymu nustatyti, kokią įtaką asmens baudžiamajai atsakomybei gali turėti jo suklydimas. Dar romėnų teisės šaltinyje – imperatoriaus Justiniano Digestuose randama nuostata, pagal kurią *iuris quidem ignorantiam cuique nocere, facti vero ignorantiam non nocere* (teisės nežinojimas tikrai kiekvienam kenkia, o fakto nežinojimas nekenkia)⁴⁶. Nors, kaip rašo P. K. Ryu ir H. Silving, šią nuostatą romėnai siejo ne su baudžiamąja, o su private teise⁴⁷, ji pradėta vartoti įvairiuose kontekstuose, *inter alia*, baudžiamojoje teisėje, kurioje paplito principas *ignorantia facti excusat, ignorantia iuris non excusat* (fakto nežinojimas pateisina, teisės nežinojimas nepateisina). Vis tik šis principas nėra absoliutus ir visais laikais turėjo išimčių, kurios, kaip pastebi K. Amirthalingam, itin silpnina šio principo reikšmę⁴⁸.

Minėto principo turinys ir, atitinkamai, klaidos baudžiamojoje teisėje reikšmė, visu pirma, priklauso nuo kaltės principo – centrinio principo baudžiamojoje teisėje, apibrėžiančio, kada asmenį galima traukti baudžiamajon atsakomybėn. Kitaip tariant, tik nustačius, kokio suvokimo iš asmens, darančio tam tikrą veiką, reikalaujama, kad jo padarytą veiką būtų galima pripažinti nusikalstama, galima kalbėti apie tai, kokią įtaką asmens suvokimo nukrypimas (klaida) gali turėti jo baudžiamajai atsakomybei.

2.1. Kaltės principas baudžiamojoje teisėje

Kaltė – ne tik teisinė kategorija, todėl pasvarstymų apie kaltės esmę galima aptikti įvairių disciplinų teorijose – kaltės sampratą aiškina filosofijos, psichologijos, teologijos, kitų disciplinų atstovai. Kaip teisinė kategorija kaltė išskiriama ne vienoje teisės šakoje – plačiai analizuojama ir aktuali tiek privatinės, tiek viešosios teisės kontekstuose. Kaltė baudžiamojoje justicijoje gali būti suprantama dvejopai: viena vertus, baudžiamojo proceso kontekste kaltė – tai pripažinimas, kad nustatytos visos sąlygos, reikalingos patraukti

⁴⁶ RYU, Paul K. and SILVING, Helen (1957). Error Juris: A Comparative Study. *The University of Chicago Law Review*, 24(3), p. 425; KEEDY, Edwin R. (1908). Ignorance and Mistake in the Criminal Law. *Harvard Law Review*, 22(2), p. 77.

⁴⁷ RYU, Paul K. and SILVING, Helen (1957). Error Juris: A Comparative Study. *The University of Chicago Law Review*, 24(3), p. 425.

⁴⁸ AMIRTHALINGAM, Kumaralingam (2002). Ignorance of Law, Criminal Culpability, and Moral Innocence: Striking a Balance Between Blame and Excuse. *Singapore Journal of Legal Studies*, July 2002, p. 302.

asmenį baudžiamojon atsakomybėn, kita vertus, materialinės baudžiamosios teisės kontekste kaltė aiškinama kaip konkreti baudžiamosios atsakomybės sąlyga⁴⁹. Šiame darbe itin aktualus pastarasis, materialinės baudžiamosios teisės (šiam darbe taip pat įvardijamos baudžiamąja teise) kontekste išskiriamas kaltės apibrėžimas, siejantis kaltę su baudžiamąja atsakomybe.

Kaip minėta, Lietuvoje baudžiamoji atsakomybė yra paremta kaltės principu. Kaltė, be kita ko, yra būtinas kiekvieno asmens, padariusio nusikalstamą veiką, baudžiamosios atsakomybės subjektyvusis pagrindas⁵⁰. Lietuvos Respublikos Konstitucijos 31 straipsnio 1 dalyje, kurioje įtvirtintas nekaltumo prezumpcijos principas, skelbiama, kad asmuo laikomas nekaltu, kol jo kaltumas neįrodytas įstatymo nustatyta tvarka ir pripažintas įsiteisėjusiu teismo nuosprendžiu (kitais tariant, asmens kaltumas turi būti kiekvieną kartą įrodytas įstatymo nustatyta tvarka ir pripažintas teismo baigiamuoju aktu), o BK 2 straipsnio 3 dalyje numatyta, kad asmuo atsako pagal baudžiamąjį įstatymą tik tuo atveju, jeigu jis yra kaltas padaręs nusikalstamą veiką ir jeigu veikos padarymo metu iš jo buvo galima reikalauti įstatymus atitinkančio elgesio.

Kaltės principu paremta ir daugumos kitų valstybių baudžiamoji teisė. Pavyzdžiui, Vokietijos Federacinio Konstitucinio Teismo Antrasis senatas pripažįsta *nulla poena sine culpa* principą konstituciniu, sieja jį su teisinės valstybės principu, pagarba žmogaus orumui⁵¹, Šveicarijos federalinis teismas yra konstatavęs, kad kaltės principas apima visą baudžiamąją teisę⁵².

Kaltės principas paneigia galimybę svarstyti apie objektyvųjį pakaltinamumą (atsakomybę be kaltės). Vis dėlto objektyviojo pakaltinamumo nereikėtų painioti su kai kurioms, ypač bendrosios teisės tradicijai priskiriamoms, valstybėms (pavyzdžiui,

⁴⁹ MAŁECKI, Mikołaj and ŚLAWIŃSKI Marek. Guilt in criminal law: guilt in us or in the stars? In: BROŻEK, Bartosz; HAGE, Jacob Cornelis and VINCENT, Nicole A. (eds.) (2021). *Law and mind: a survey of law and the cognitive sciences*. Monograph. Cambridge: Cambridge University Press, p. 290.

⁵⁰ PRAPIESTIS, Jonas ir PRAPIESTIS, Darius (2016). Kaltės institutas baudžiamajoje kasacijoje. *Teisės apžvalga*, 2(14), p. 48 [interaktyvus]. <http://dx.doi.org/10.7220/2029-4239.14.3>.

⁵¹ Beschluss des Zweiten Senats des Bundesverfassungsgerichts vom 25. Oktober 1966, Az. 2 BvR 506/63 (BVerfGE 20, 323); Beschluss des Zweiten Senats des Bundesverfassungsgerichts vom 15. Dezember 2015, Az. 2 BvR 2735/14 (BVerfGE 140, 317–376).

⁵² Beschluss der Strafrechtlichen Abteilung des Schweizerischen Bundesgerichts vom 24. Juni 2021, Az. 6B_257/2020, 6B_298/2020 (BGE 147 IV 409).

Australijai⁵³, Jungtinėms Amerikos Valstijoms⁵⁴, Jungtinei Karalystei⁵⁵) būdingu griežtosios (absoliučiosios) baudžiamosios atsakomybės institutu, kuris siejamas ne su baudžiamąja atsakomybe be kaltės, bet su kaltės įrodinėjimo ypatumais.

2.1.1. Pagrindinės kaltės baudžiamojoje teisėje teorijų kryptys

Kaltės baudžiamojoje teisėje apibrėžimas daugumos valstybių baudžiamuosiuose įstatymuose nepateikiamas, tačiau tiek teisės doktrinoje, tiek teismų jurisprudencijoje analizuojamas itin plačiai. Nors vieningo kaltės apibrėžimo suformuluoti nepavyktų, galima išskirti pagrindines kaltės teorijų kryptis – psichologinių kaltės teorijų kryptį ir norminių kaltės teorijų kryptį. Autoriaus vertinimu, minėtų kaltės teorijų kryptų idėjos geriausiai atskleidžia nevienalytį požiūrį į kaltės baudžiamojoje teisėje sampratą ir analizuojamos temos kontekste jų išskyrimas yra pakankamas. Šios kaltės teorijų kryptys aptartinos kaltės sąvokos apibrėžimo, kaltės ir nusikalstamos veikos santykio vertinimo bei kaltės turinio aiškinimo aspektais.

Istoriškai psichologinis požiūris į kaltę baudžiamojoje teisėje buvo pirmasis, kuriuo bandyta ją pagrįsti. Savo padėties ir elgesio suvokimas, požiūris į veiką, kuri padaryta ar kurią pasikėsinta padaryti, noras padaryti žalą ar klaidos suvokiant tikrovę ir kitos su kaltininku susijusios ypatybės laikytos itin svarbiomis vertinant asmens baudžiamosios atsakomybės klausimus. Psichologinio požiūrio pagrindiniai teiginiai buvo suformuluoti Vokietijoje⁵⁶.

Remiantis psichologinių kaltės teorijų krypties atstovų nuomone, kaltė – tam tikras asmens psichinis santykis su nusikalstamos veikos sudėties (lot. *corpus delicti*) dalimi esančiais nusikalstamos veikos objektyviosios pusės požymiais arba pavojinga veika ir

⁵³ Australijos baudžiamojo kodekso 6.1 ir 6.2 straipsniuose numatyta, kad tais atvejais, kai įstatymas numato griežtąją ar absoliučiąją baudžiamąją atsakomybę už tam tikrą nusikalstamą veiką, gintis, įrodinėjant savo nekaltumą, galima tik faktine ar juridine klaida (absoliučiosios baudžiamosios atsakomybės atveju tik faktine klaida).

⁵⁴ JAV pavyzdinio baudžiamojo kodekso 2.05 straipsnyje išskirti konkretūs absoliučiosios baudžiamosios atsakomybės atvejai, kai kaltės nustatymo reikalavimas netaikomas (American Law Institute (1985). *Model penal code. Official draft and explanatory notes. Complete text of model penal code as adopted at the 1962 annual meeting of the American Law Institute at Washington, D.C., May 24, 1962*. Philadelphia, Pa.: The Institute).

⁵⁵ Jungtinės Karalystės Aukščiausiasis Teismas skiria griežtosios baudžiamosios atsakomybės nusikaltimus, kurių atveju kaltė preziumuojama (Supreme Court of the United Kingdom 26 January 2022 judgment in Akdogan and another (Appellants) v Director of Public Prosecutions (Respondent), No. UKSC/2020/0084).

⁵⁶ MAŁECKI, Mikołaj and SŁAWIŃSKI Marek. Guilt in criminal law: guilt in us or in the stars? In: BROŻEK, Bartosz; HAGE, Jacob Cornelis and VINCENT, Nicole A. (eds.) (2021). *Law and mind: a survey of law and the cognitive sciences*. Monograph. Cambridge: Cambridge University Press, p. 292.

pavojingais padariniais ir panašiai⁵⁷. Kai kurie šios kaltės teorijų krypties atstovai taip pat atkreipia dėmesį į asmens psichinį santykį su įstatymų reikalavimais ir jų ginamomis vertybėmis⁵⁸. Analizuojamos krypties atstovai kaltę dažniausiai yra linkę laikyti vienu iš nusikalstamos veikos sudėties požymių, priskiriamų subjektyviajai nusikalstamos veikos pusei⁵⁹. Taigi, esminę reikšmę apibrėžiant kaltę aptariamose teorijose krypties kontekste įgyja nusikalstamos veikos sudėties koncepcija.

Skirtingose valstybėse nusikalstamos veikos sudėties samprata gali skirtis, tačiau paprastai nusikalstamos veikos sudėtis yra suprantama kaip pavojingos veikos priešingumo baudžiamajai teisei juridinė išraiška⁶⁰, kuri turinio prasme nėra vienalytis darinys, tai yra baudžiamajame įstatyme numatytų objektyvių ir subjektyvių požymių visuma. Atsižvelgiant į tai, kvalifikuojant veiką kaip nusikalstamą ir traukiant asmenį baudžiamojon atsakomybėn, būtina inkriminuoti ne vieną ar dalį konkrečios nusikalstamos veikos sudėties požymių, o jai būdingų požymių visumą⁶¹. Nusikalstamos veikos sudėties struktūros kontekste net ir tos pačios valstybės teisės mokslininkų požiūriai gali skirtis. Pavyzdžiui, A. Abramavičius, aprašydamas nusikalstamos veikos sudėties struktūrą, išskiria keturis jos elementus – objektą, objektyviąją pusę, subjektą ir subjektyviąją pusę⁶², o V. Piesliakas išskiria tik objektyvius ir subjektyvius nusikalstamos veikos požymius⁶³. Visgi svarstant, kokiai kaltės teorijai kryptčiai tam tikras idėjas priskirti, esminė reikšmė teiktina ne kiekybiniam kriterijui – kiek nusikalstamos veikos sudėties elementų (požymių grupių) aprašant nusikalstamos veikos sudėties turinį išskiriama, o kokybiniam kriterijui – kaip yra aprašomas nusikalstamos veikos sudėties turinys ir kokia reikšmė suteikiama kaltei jo kontekste.

Pavyzdžiui, Lietuvoje, kurioje vyrauja psichologinių kaltės teorijų kryptčiai priskirtinos idėjos, kaltė suprantama kaip nusikalstamos veikos sudėties požymis. Remiantis BK 11 ir

⁵⁷ BIKELIS, Skirmantas (2007). *Tyčinė kaltė baudžiamosios teisės teorijoje ir teismų praktikoje*. Daktaro disertacija, socialiniai mokslai, teisė (01S), Mykolo Romerio universitetas. Vilnius, p. 17; EGE, Gian (2017). *Der Affekt im schweizerischen Strafrecht*. Zürich: Schulthess Verlag, S. 106.

⁵⁸ BIKELIS, Skirmantas (2007). *Tyčinė kaltė baudžiamosios teisės teorijoje ir teismų praktikoje*. Daktaro disertacija, socialiniai mokslai, teisė (01S), Mykolo Romerio universitetas. Vilnius, p. 29.

⁵⁹ *Ibidem*, p. 30; DURU, Boris (2012). Gießener Erneuerung des Strafrechts – Reinhard Frank und der Schuldbegriff. *ZJS*, 5/2012, p. 736 [interaktiv]. https://www.zjs-online.com/dat/ausgabe/2012_5.pdf.

⁶⁰ PIESLIAKAS, Vytautas (1996). *Mokymas apie nusikaltimą ir nusikaltimo sudėtį*. Vilnius: Lietuvos policijos akademija, p. 32.

⁶¹ VERŠEKYS, Paulius (2013). *Vertinamieji nusikalstamos veikos požymiai*. Daktaro disertacija, socialiniai mokslai, teisė (01S), Vilniaus universitetas. Vilnius, p. 25.

⁶² ŠVEDAS, Gintaras; ABRAMAVIČIUS, Armanas; PRAPIESTIS, Jonas *et al.* (2019). *Lietuvos baudžiamoji teisė. Bendroji dalis. I knyga*. Vilniaus universiteto vadovėlis. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, p. 173–174.

⁶³ PIESLIAKAS, Vytautas (2009). *Lietuvos baudžiamoji teisė. Pirmoji knyga. Baudžiamasis įstatymas ir baudžiamosios atsakomybės pagrindai*. Antras leidimas. Vilnius: Justitia, p. 28.

12 straipsniais, nusikalstama veika – pavojinga⁶⁴ ir BK uždrausta veika⁶⁵. Su pastaruoju nusikalstamos veikos požymiu susijusio *nullum crimen sine lege* principo pagrindu išskiriama nusikalstamos veikos sudėties sąvoka. Lietuvos baudžiamosios teisės doktrinoje vyrauja pozicija, kad kiekvieną nusikalstamos veikos sudėtį sudaro keturi elementai: objektas, objektyvioji pusė, subjektas, subjektyvioji pusė. Juos apibūdina tam tikri požymiai, pavyzdžiui, objektyviąją pusę – veika, padariniai, priežastinis ryšys tarp veikos ir padarinių, veikos padarymo laikas, vieta, būdas, įrankiai, priemonės ir kitos aplinkybės, subjektą – amžius ir pakaltinamumas, subjektyviąją pusę – kaltė, tikslas ir motyvas. Dalis požymių (veika, padariniai ir pan.) atskleidžiami BK Specialiosios dalies straipsniuose, kita dalis (subjekto amžius, nepakaltinamumas ir ribotas pakaltinamumas, tyčinės ir neatsargios kaltės turinys ir t. t.) – BK Bendrosios dalies straipsniuose⁶⁶. Privalomais – visoms nusikalstamų veikų sudėtimis būdingais – požymiais laikomi objektas, veika, subjekto pakaltinamumas ir amžius, kaltė. Kiti požymiai konkrečioms nusikalstamoms veikoms įpratai taip pat yra būdingi, tačiau asmens padarytos nusikalstamos veikos kvalifikavimui įtakos gali turėti tik tais atvejais, kai priskiriami nusikalstamos veikos sudėčiai, eksplicitiškai juos įtvirtinus BK Specialiosios dalies straipsnio dispozicijoje⁶⁷.

Kaltė, kaip vienas iš nusikalstamos veikos sudėties požymių, anot psichologinių kaltės teorijų krypties atstovų, gali pasireikšti keliomis formomis – dažniausiai tyčia (lot. *dolus*) ir neatsargumu (lot. *culpa, culpa lata*)⁶⁸. Taigi, tyčią ir neatsargumą psichologinių kaltės teorijų atstovai sutapatina su kalte – laiko jos formomis.

⁶⁴ Pavojingumas – materialusis nusikalstamos veikos sąvokos aspektas, juo pabrėžiama socialinė nusikalstamos veikos esmė – nusikalstama veika kėsinama į konkrečius valstybės saugomus teisinius gėrius (pavyzdžiui, žmogaus gyvybę, nuosavybę, valstybės tarnybą ir viešuosius interesus) (ŠVEDAS, Gintaras; ABRAMAVIČIUS, Armanas; PRAPIESTIS, Jonas *et al.* (2019). *Lietuvos baudžiamoji teisė. Bendroji dalis. I knyga*. Vilniaus universiteto vadovėlis. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, p. 146). Teisės doktrinoje šis nusikalstamos veikos požymis kritikuojamas, atkreipiamas dėmesys į tai, kad pavojingumas yra uždraudimo BK prielaida – kiekviena nusikalstama veika, uždrausta BK, turėtų būti vertinama kaip pavojinga, nes kitaip liktų neaiškus jos kriminalizavimo pagrindas. Taip pat pažymima, kad daugumoje valstybių nusikalstamos veikos sąvoka yra siejama su iš esmės formaliais kriterijais, o veikos pavojingumo įvardijimas atskiru nusikalstamos veikos požymiu gali būti sovietinės baudžiamosios teisės reliktas (BIELINIS, Andrius (2007). Tyčinė nusikalstama veika Vokietijos ir Lietuvos baudžiamojoje teisėje: lyginamoji analizė. *Teisės problemos*, 57(3), p. 65–67).

⁶⁵ Veikos uždraudimas BK – formalusis nusikalstamos veikos sąvokos aspektas, kurio kontekste išskiriamas *nullum crimen sine lege* principas, įtvirtintas BK 2 straipsnio 1 ir 4 dalyse ir reiškiantis, be kita ko, tai, kad asmuo gali atsakyti tik už tokią veiką, kuri buvo uždrausta baudžiamojo įstatymo, galiojusio nusikalstamos veikos padarymo metu, ir kuri atitinka baudžiamojo įstatymo numatytą nusikaltimo ar baudžiamojo nusižengimo sudėtį.

⁶⁶ ABRAMAVIČIUS, Armanas; BARANSKAITĖ, Agnė; ČEPAS, Algimantas *et al.* (2004). *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Bendroji dalis (1–98 straipsniai)*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, p. 26.

⁶⁷ ŠVEDAS, Gintaras; ABRAMAVIČIUS, Armanas; PRAPIESTIS, Jonas *et al.* (2019). *Lietuvos baudžiamoji teisė. Bendroji dalis. I knyga*. Vilniaus universiteto vadovėlis. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, p. 174–175.

⁶⁸ BIKELIS, Skirmantas (2007). *Tyčinė kaltė baudžiamosios teisės teorijoje ir teismų praktikoje*. Daktaro disertacija, socialiniai mokslai, teisė (01S), Mykolo Romerio universitetas. Vilnius, p. 17, 30; EGE, Gian (2017). *Der Affekt im schweizerischen Strafrecht*. Zürich: Schulthess Verlag, S. 106; SOOTAK, Jaan (2003).

Psichologinių kaltės teorijų kryptis teisės doktrinoje susilaukia nemažai kritikos. S. Bikelis, išsamiai išanalizavęs įvairių kaltės teorijų atstovų idėjas, pabrėžė, kad nusikalstamo nerūpestingo (lot. *negligentia*), kaip vienos iš neatsargumo rūšių, atveju asmens psichinis santykis su pavojingais padariniais neįmanomas, taigi, nėra kaltės, kaip ji suprantama psichologinių kaltės teorijų krypties atstovų. Tokiu atveju, remiantis kaltės principu, asmens nebūtų galimybės patraukti baudžiamojon atsakomybėn. S. Bikelis akcentuoja ir tai, kad kai kurių psichologinių kaltės teorijų atstovai susiduria su kaltininko baudžiamosios atsakomybės pagrindimo subjektyviuoju aspektu problema (visiškai neįvertinama galimos juridinės klaidos situacija, be to, asmuo formaliai gali būti laikomas padariusiu nusikalstamą veiką net ir tais atvejais, kai egzistuoja baudžiamąją atsakomybę šalinanti aplinkybė), neskiria dėmesio kaltininko santykiui su normine realybe⁶⁹. Autoriaus vertinimu, šie trūkumai yra esminiai, todėl psichologinių kaltės teorijų kryptis kritikuojama pagrįstai.

Taigi, išskirtini šie pagrindiniai psichologinių kaltės teorijų krypties atstovų teiginiai: (1) kaltė – asmens psichinis santykis nusikalstamos veikos sudėties dalimi esančiais nusikalstamos veikos objektyviosios pusės požymiais arba pavojinga veika ir pavojingais padariniais (rečiau – ir su nusikalstamos veikos socialine-teisine reikšme), (2) kaltė – dažniausiai vienas iš nusikalstamos veikos sudėties požymių, (3) tyčia ir neatsargumas – kaltės formos. Nepaisant to, kad teisės doktrinoje išskiriama keletas šios kaltės teorijų krypties privalumų, ši kryptis susilaukia daug kritikos, kuri, autoriaus vertinimu, pagrįsta.

Būtent dėl vieno iš pirmiau minėtų psichologinių kaltės teorijų krypties trūkumų – negalėjimo pagrįsti kaltės nusikalstamo nerūpestingumo atvejais – XIX ir XX amžių sandūroje R. Frank pasiūlė naują kaltės sampratą, pagal kurią kaltė – tai smerktinumas (galimybė pateikti priekaištą) (vok. *Schuld ist Vorwerfbarkeit*)⁷⁰. Kaltė, anot norminių kaltės teorijų krypties atstovų, reiškia, kad principai, kuriais vadovavosi kaltininkas, formuodamas savo valią, vertinami neigiamai, ir todėl jam gali būti asmeniškai priekaištaujama dėl jo poelgio⁷¹. J. Wessels pabrėžia, kad kaltei būdingas teisei priešingas

Fahrlässigkeit im estnischen Strafrecht – eine dogmatische Figur in der Erneuerung. *Juridica International*, VIII/2003, S. 73 [interaktyvus]. https://www.juridicainternational.eu/public/pdf/ji_2003_VIII_73.pdf.

⁶⁹ BIKELIS, Skirmantas (2007). *Tyčinė kaltė baudžiamosios teisės teorijoje ir teismų praktikoje*. Daktaro disertacija, socialiniai mokslai, teisė (01S), Mykolo Romerio universitetas. Vilnius, p. 18–27, 31.

⁷⁰ FRANK, Reinhard. Über den Aufbau des Schuldbegriffs. In: FRANK, Reinhard (ed.) (1907). *Festschrift für die Juristische Fakultät in Giessen zum Universitäts-Jubiläum*. Giessen: Alfred Töpelmann, S. 529.

⁷¹ JESCHECK, Hans-Heinrich und WEIGEND, Thomas (1996). *Lehrbuch des Strafrechts. Allgemeiner Teil. Fünfte Auflage*. Berlin: Duncker & Humboldt, S. 404.

ar abejingas (tyčios atveju), aplaidus ar nerūpestingas (neatsargumo atveju) kaltininko nusiteikimas teisės normų atžvilgiu⁷².

Kaltės turinį norminių kaltės teorijų krypties atstovai paprastai sieja su pakaltinamumu, galimybe žinoti (ar suvokti) įstatymų reikalavimus, veikos padarymo aplinkybių normalumu, specialiais kaltės požymiais (pavyzdžiui, piktybiškumu, žemomis paskatomis) ir (atskiris atvejais) tyčia ir neatsargumu⁷³. Pagrindinis klausimas, į kurį šios kaltės teorijų krypties kontekste turi būti atsakyta, susijęs su tuo, ar buvo galima reikalauti, kad asmuo, darydamas nusikalstamą veiką, elgtųsi pagal įstatymą. Taigi, kaltės sąvoka remiasi normatyviniu asmens veikos vertinimu – atsižvelgiama į asmens gebėjimą laikytis teisės normų nustatytų pareigų⁷⁴.

Tarp norminių kaltės teorijų krypties atstovų vyrauja pozicijos, kad asmuo gali būti smerkiamas dėl „teisiškai peiktinų pažiūrų“ arba dėl „galimybės elgtis kitaip“. Teisiškai peiktinos pažiūros yra tokios, kurios dėl teisinės sąmonės trūkumo lemia nusikalstamos veikos padarymą, arba tokios, kuriomis neskiriama pakankamai dėmesio baudžiamosios teisės normų saugomiems teisiniams gėriams. Galimybė elgtis kitaip – galimybė apsispręsti elgtis teisėtai ir tokios galimybės įgyvendinamumas tais atvejais, kai asmuo nusprendžia elgtis teisei priešingu būdu ir tokį apsisprendimą įgyvendina⁷⁵.

Smerktinumas šios teorijų krypties atstovų suprantamas kaip teisinio, ne moralinio pobūdžio⁷⁶. Taip yra todėl, kad teismas atstovauja visus visuomenės narius, o šiuolaikinėje visuomenėje vargu, ar galima kalbėti apie vieną moralės supratimą⁷⁷. Be to, baudžiamoji atsakomybė gali būti numatyta ne tik už tradicines nusikalstamas veikas (lot. *mala in se*), kurios gali būti vertinamos iš moralinės perspektyvos (pavyzdžiui, plėšimą, nužudymą), bet ir už nusikalstamas veikas, kurios laikomos nusikalstamomis tik todėl, kad yra uždraustos įstatymu (lot. *mala prohibita*), ir kurios moraliai neutralios (pavyzdžiui, neteisėtą valstybės sienos perėjimą, savavaldžiavimą). Tai pagrįstai dar 1952 m. kovo 18 d.

⁷² WESSELS, Johannes (2003). *Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis. Baudžiamoji veika ir jos struktūra*. Vilnius: Eugrimas, p. 135.

⁷³ BIKELIS, Skirmantas (2007). *Tyčinė kaltė baudžiamosios teisės teorijoje ir teismų praktikoje*. Daktaro disertacija, socialiniai mokslai, teisė (01S), Mykolo Romerio universitetas. Vilnius, p. 38.

⁷⁴ MAŁECKI, Mikołaj and ŚLAWIŃSKI Marek. Guilt in criminal law: guilt in us or in the stars? In: BROŻEK, Bartosz; HAGE, Jacob Cornelis and VINCENT, Nicole A. (eds.) (2021). *Law and mind: a survey of law and the cognitive sciences*. Monograph. Cambridge: Cambridge University Press, p. 298–299.

⁷⁵ BIKELIS, Skirmantas (2007). *Tyčinė kaltė baudžiamosios teisės teorijoje ir teismų praktikoje*. Daktaro disertacija, socialiniai mokslai, teisė (01S), Mykolo Romerio universitetas. Vilnius, p. 36.

⁷⁶ WESSELS, Johannes (2003). *Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis. Baudžiamoji veika ir jos struktūra*. Vilnius: Eugrimas, p. 129.

⁷⁷ BIKELIS, Skirmantas (2007). *Tyčinė kaltė baudžiamosios teisės teorijoje ir teismų praktikoje*. Daktaro disertacija, socialiniai mokslai, teisė (01S), Mykolo Romerio universitetas. Vilnius, p. 35.

sprendime pažymėjo ir Vokietijos Aukščiausiojo Federalinio Teismo Didysis senatas baudžiamosioms byloms⁷⁸.

Norminių kaltės teorijų krypties atstovai kaltės dažnai apskritai nelaiko nusikalstamos veikos sudėties dalimi – kaltė laikoma papildoma asmens baudžiamosios atsakomybės sąlyga, nusikalstamos veikos atskiru požymiu⁷⁹. Taigi, kitaip nei psichologinių kaltės teorijų krypties kontekste, norminių kaltės teorijų krypties kontekste esminę reikšmę, apibrėžiant kaltę, įgyja ne nusikalstamos veikos sudėties koncepcija, o nusikalstamos veikos sąvoka ir požymiai.

Nusikalstama veika gali būti suprantam skirtingai. A. Bielinis pažymi, kad Vokietijos teisės teorijoje išskiriamos net penkios jos apibrėžimo kryptys⁸⁰. Nusikalstamos veikos požymiais gali būti, be kita ko, priešingumas teisei, pavojingumas, kaltumas ir baudžiamieji teisiniai padariniai⁸¹. Vis dėlto S. Bikelis nurodo, kad paprastai norminių kaltės teorijų krypties atstovai išskiria kaltę kaip atskirą nusikalstamos veikos požymį⁸². Pavyzdžiui, Vokietijos baudžiamosios teisės doktrinoje, kurioje vyrauja norminių kaltės teorijų krypties priskirtinos idėjos, nusikalstama veika suprantama kaip baudžiamosios veikos sudėtį atitinkanti priešinga teisei ir kalta veika⁸³, taigi, išskiriami trys nusikalstamos veikos požymiai: atitiktis nusikalstamos veikos sudėčiai⁸⁴, priešingumas teisei⁸⁵, kaltumas.

Šiame kontekste paminėtina, kad tyčia ir neatsargumas, anot norminių kaltės teorijų krypties atstovų, nėra vien kaltės formos – kai kurie jų tyčios ir neatsargumo su kalte visai

⁷⁸ Beschluss des Großen Senats für Strafsachen des Bundesgerichtshofs vom 18. März 1952, Az. GSSt 2/51 (BGHSt 2, 194).

⁷⁹ WESSELS, Johannes (2003). *Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis. Baudžiamoji veika ir jos struktūra*. Vilnius: Eugrimas, p. 45, 127, 268.

⁸⁰ BIELINIS, Andrius (2007). Tyčinė nusikalstama veika Vokietijos ir Lietuvos baudžiamojoje teisėje: lyginamoji analizė. *Teisės problemos*, 57(3), p. 64.

⁸¹ PRANKA, Darius (2012). *Nusikalstamos veikos ir civilinės teisės pažeidimo atribojimo koncepcija Lietuvos baudžiamojoje teisėje*. Daktaro disertacija, socialiniai mokslai, teisė (01S), Mykolo Romerio universitetas. Vilnius, p. 24.

⁸² BIKELIS, Skirmantas (2007). *Tyčinė kaltė baudžiamosios teisės teorijoje ir teismų praktikoje*. Daktaro disertacija, socialiniai mokslai, teisė (01S), Mykolo Romerio universitetas. Vilnius, p. 37.

⁸³ WESSELS, Johannes (2003). *Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis. Baudžiamoji veika ir jos struktūra*. Vilnius: Eugrimas, p. 71.

⁸⁴ Nusikalstamos veikos sudėtis Vokietijoje (kaip ir, pavyzdžiui, Austrijoje (REINDL-KRAUSKOPF, Susanne und SALIMI, Farsam (2011). *Kriminelle Organisation (§ 278a StGB). Eine dogmatische Evaluierung des Tatbestandes im Auftrag des Bundesministeriums für Justiz*. Wien), Šveicarijoje (EGE, Gian (2017). *Der Affekt im schweizerischen Strafrecht*. Zürich: Schulthess Verlag) dažniausiai apibrėžiama išskiriant tik objektyviąją ir subjektyviąją nusikalstamos veikos puses. Prie objektyviųjų nusikalstamos veikos požymių įprastai priskiriami subjekto, objekto, veikos, padarinių, priežastinio ryšio, kiti požymiai, o subjektyviaisiais nusikalstamos veikos požymiais laikomi tyčia ir neatsargumas bei kitos aplinkybės (pavyzdžiui, ketinimai (tikslai ir motyvai)) (WESSELS, Johannes (2003). *Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis. Baudžiamoji veika ir jos struktūra*. Vilnius: Eugrimas, p. 61–62, 81–83, 213–214).

⁸⁵ Priešingumas teisei, kaip nusikalstamos veikos požymis, siejamas su baudžiamąją atsakomybę šalinančiomis aplinkybėmis (pavyzdžiui, būtinaja gintimi, būtinuoju reikalingumu) ir jo egzistavimas konstatuojamas tais atvejais, kai minėtų aplinkybių nenustatoma (BIELINIS, Andrius (2007). Tyčinė nusikalstama veika Vokietijos ir Lietuvos baudžiamojoje teisėje: lyginamoji analizė. *Teisės problemos*, 57(3), p. 77).

nesieja ir laiko tik nusikalstamos veikos sudėties dalimi, o kiti, nors ir sieja su kalte bei laiko kaltės formomis, pripažįsta, kad tuo pačiu metu tyčia ir neatsargumas yra ir nusikalstamos veikos sudėties požymiai. Taigi, norminių kaltės teorijų krypties atstovai neneigia, kad nusikalstamos veikos gali būti padaromos tyčia arba neatsargiai, šios kategorijos aktualios nusikalstamos veikos sudėties kontekste⁸⁶.

S. Bikelis nurodo, kad norminės kaltės teorijos išsprendžia iš esmės visus pirmiau paminėtus psichologinių kaltės teorijų krypties trūkumus, o esminių šios kaltės teorijų krypties trūkumų neakcentuoja⁸⁷.

Taigi, išskirtini šie pagrindiniai norminių kaltės teorijų krypties atstovų teiginiai: (1) kaltė – tai smerktinumas, dažniausiai dėl „teisiškai peiktinų pažiūrų“ arba dėl „galimybės elgtis kitaip“, (2) kaltė – dažniausiai papildoma asmens baudžiamosios atsakomybės sąlyga, nusikalstamos veikos atskiras požymis, (3) nors tyčia ir neatsargumas gali būti laikomos kaltės formomis, tai taip pat yra atskiros nusikalstamos veikos sudėties kategorijos. Autoriaus nuomone, ši kaltės teorijų kryptis vertintina teigiamai – nepaisant to, kad teisės doktrinoje išskiriama keletas šios kaltės teorijų krypties trūkumų, reikšmingos kritikos jai neišsakoma, priešingai, teigiama, jog norminių kaltės teorijų krypties susiformavimas – tam tikra kaltės sampratos evoliucija, išsprendžianti daugybę psichologinių kaltės teorijų krypties problemų.

Pažymėtina, kad daugumoje Vakarų Europos ir Pietų Europos valstybių (pavyzdžiui, Vokietijoje, Šveicarijoje, Austrijoje, Italijoje, Ispanijoje, Portugalijoje)⁸⁸, taip pat Lenkijoje⁸⁹ ir Estijoje⁹⁰ vyrauja norminių kaltės teorijų krypties idėjos. Vis tik, pavyzdžiui, Lietuvos kaimyninėje valstybėje Latvijoje⁹¹, Moldovoje⁹², Rumunijoje⁹³, kaip ir Lietuvoje,

⁸⁶ WESSELS, Johannes (2003). *Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis. Baudžiamoji veika ir jos struktūra*. Vilnius: Eugrimas, p. 61–62, 81–83, 89–91, 213–214.

⁸⁷ BIKELIS, Skirmantas (2007). *Tyčinė kaltė baudžiamosios teisės teorijoje ir teismų praktikoje*. Daktaro disertacija, socialiniai mokslai, teisė (01S), Mykolo Romerio universitetas. Vilnius, p. 40–43.

⁸⁸ FLETCHER, George P. (2001). Criminal Theory in the Twentieth Century. *Theoretical Inquiries in Law*, 2, p. 273; EGE, Gian (2017). *Der Affekt im schweizerischen Strafrecht*. Zürich: Schulthess Verlag, S. 107; CHRIST, Tamara M. (2010). *Schwere Schuld als Ausschlusskriterium bei der Diversion*. Dissertation, Rechtswissenschaft (A 083 101), Universität Wien. Wien, S. 19.

⁸⁹ LACHOWSKI, Jerzy and BARAN-RYBCZYŃSKA, Weronika. The principle of nullum crimen sine culpa in Polish criminal law from a constitutional perspective. In: LÖHNIG, Martin; SEROWANIEC, Maciej; WANTOCH-REKOWSKI, Jacek et al. (eds.) (2023). *Poland in good Constitution? Contemporary issues of constitutional law in Poland in the European context*. Wien, Köln: Böhlau, p. 93.

⁹⁰ SOOTAK, Jaan (2003). Fahrlässigkeit im Estnischen Strafrecht – Eine Dogmatische Figur in der Erneuerung. *Juridica International*, 8, p. 77–78.

⁹¹ KRASTIŅŠ, Uldis (2020). Vainas psiholoģiskā koncepcija krimināllikumā. *Jurista Vārds*, 11(1121), p. 56.

⁹² AIRAPETEAN, Artur and TSONKU, Sanda (2022). The History of the Formation of the Concept of Guilt in Criminal Law. *Journal of Danubian Studies and Research*, 12(1), p. 86.

⁹³ GHIGHECI, Cristinel (2017). Psychological theory of guilt in the Romanian Criminal Code. *Juridical Tribune*, 7(1), p. 212–213.

iš esmės tebesivadovaujama psichologinių kaltės teorijų krypties idėjas atitinkančia kaltės samprata.

Taigi, kaltė baudžiamojoje teisėje gali būti suprantama įvairiai. Pagrindinių jos sampratos krypčių – psichologinių ir norminių kaltės teorijų krypčių – esminiai skirtumai pasireiškia apibrėžiant kaltės sąvoką, vertinant kaltės ir nusikalstamos veikos santykį ir aiškinant kaltės turinį.

2.1.2. Kaltės Lietuvos baudžiamojoje teisėje samprata ir turinys

Lietuvos baudžiamosios teisės doktrinoje kaltė paprastai apibrėžiama kaip asmens psichinis santykis su daroma veika ir jos padariniais arba objektyviaisiais nusikalstamos veikos sudėties požymiais⁹⁴, pabrėžiama, kad konstatuojant kaltę ir inkriminuojant kaltininkui konkrečią veiką turi būti nustatytas jo psichinis santykis su kiekvienu nusikalstamos veikos sudėties požymiu ir jų visuma⁹⁵. Panašiai kaltės baudžiamojoje teisėje sąvoka aiškinama ir Lietuvos teismų jurisprudencijoje⁹⁶. Tiesa, pažymėtina, kad Lietuvos baudžiamosios teisės doktrinoje taip pat atkreipiamas dėmesys į asmens psichinį santykį su socialine-teisine nusikalstamos veikos reikšme⁹⁷.

Skiriamos dvi kaltės formos – tyčia ir neatsargumas. Tyčia pagal BK 15 straipsnį gali būti dviejų rūšių – tiesioginė (lot. *dolus directus*) ir netiesioginė (lot. *dolus indirectus*), o neatsargumas pagal BK 16 straipsnį taip pat gali pasireikšti dvejopai – kaip nusikalstamas pasitikėjimas (lot. *luxuria*) ir kaip nusikalstamas nerūpestingumas (lot. *negligentia*)⁹⁸. Kiekvienos iš šių kaltės rūšių turinį galima analizuoti pasitelkiant du kriterijus –

⁹⁴ ŠVEDAS, Gintaras; ABRAMAVIČIUS, Armanas; PRAPIESTIS, Jonas *et al.* (2019). *Lietuvos baudžiamoji teisė. Bendroji dalis. I knyga*. Vilniaus universiteto vadovėlis. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, p. 252, 254; PIESLIAKAS, Vytautas (2009). *Lietuvos baudžiamoji teisė. Pirmoji knyga. Baudžiamasis įstatymas ir baudžiamosios atsakomybės pagrindai*. Antras leidimas. Vilnius: Justitia, p. 352.

⁹⁵ ŠVEDAS, Gintaras; ABRAMAVIČIUS, Armanas; PRAPIESTIS, Jonas *et al.* (2019). *Lietuvos baudžiamoji teisė. Bendroji dalis. I knyga*. Vilniaus universiteto vadovėlis. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, p. 257.

⁹⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2024 m. gegužės 7 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-95-1073/2024; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2025 m. spalio 7 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-125-628/2025.

⁹⁷ ŠVEDAS, Gintaras; ABRAMAVIČIUS, Armanas; PRAPIESTIS, Jonas *et al.* (2019). *Lietuvos baudžiamoji teisė. Bendroji dalis. I knyga*. Vilniaus universiteto vadovėlis. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, p. 255; PIESLIAKAS, Vytautas (2009). *Lietuvos baudžiamoji teisė. Pirmoji knyga. Baudžiamasis įstatymas ir baudžiamosios atsakomybės pagrindai*. Antras leidimas. Vilnius: Justitia, p. 360.

⁹⁸ Teismų praktikoje ir teisės doktrinoje skiriama ir daugiau tyčios ir neatsargumo rūšių.

intelektinį⁹⁹ ir valinį¹⁰⁰ kaltės momentus. Intelektinį momentą tyčios atveju pagal BK 15 straipsnį sudaro pavojingo nusikalstamos veikos pobūdžio suvokimas (tiesioginės tyčios atveju) arba pavojingo nusikalstamos veikos pobūdžio suvokimas ir numatymas, kad dėl tam tikro veikimo ar neveikimo gali atsirasti BK numatyti padariniai (tiek tiesioginės, tiek netiesioginės tyčios atvejais), o neatsargumo atveju pagal BK 16 straipsnį – tik numatymas, kad dėl tam tikro veikimo ar neveikimo gali atsirasti BK Specialiosios dalies straipsnio dispozicijoje numatyti padariniai (nusikalstamo pasitikėjimo atveju) arba galėjimas ir turėjimas tai numatyti pagal veikos aplinkybes ir savo asmenines savybes (nusikalstamo nerūpestingumo atveju)¹⁰¹. Valinis kaltės momentas pagal minėtus BK straipsnius tyčios atveju siejamas su norėjimu veikti tam tikru būdu arba norėjimu padarinių (tiesioginės tyčios atveju), taip pat su sąmoningu leidimu padariniams atsirasti (netiesioginės tyčios atveju), o neatsargumo atveju su lengvabūdišku tikėjimusi padarinių išvengti (nusikalstamo pasitikėjimo atveju), tačiau gali būti ir visai neišreikštas (nusikalstamo nerūpestingumo atveju)¹⁰².

Nepaisant to, kad kaltės (kiekvienos iš jų formų (rūšių)) turinys BK atskleistas išsamiai, baudžiamosios teisės doktrinoje ir teismų praktikoje šio klausimo kontekste galima išvelgti įvairių problemų. Detaliai neaptarinėjant kiekvienos iš jų ir nebandant pateikti išsamios kaltės bei jos formų ir rūšių analizės, išskirtini analizuojamos temos kontekste aktualiausi kaltės turinio aspektai.

Visų pirma, susikoncentruotina į tai, kas analizuojamos temos kontekste itin svarbu, – tai, ką asmuo suvokia, darydamas nusikalstamą veiką. Šiame kontekste atskirai

⁹⁹ Intelektinis kaltės momentas lemia ir atspindi žmogaus psichikoje vykstančius pažinimo procesus, kurie remiasi jo mąstymo, suvokimo galimybėmis, todėl žmogus supranta situacijos, kurią pats sukūrė ar į kurią pateko, faktines aplinkybes, numato galimus savo elgesio padarinius (arba gali ir privalo tai padaryti). Suvokimas šiame kontekste apima ne tik faktinę, bet ir socialinę elgesio ir jo padarinių esmę, prasmę (ŠVEDAS, Gintaras; ABRAMAVIČIUS, Armanas; PRAPIESTIS, Jonas *et al.* (2019). *Lietuvos baudžiamoji teisė. Bendroji dalis. I knyga*. Vilniaus universiteto vadovėlis. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, p. 255–256).

¹⁰⁰ Valinis kaltės momentas – tai sąmoningas savo protinių bei fizinių pastangų sutelkimas ir nukreipimas priimant atitinkamus sprendimus dėl elgesio (veikos) varianto pasirinkimo, apibrėžiant numatyto elgesio tikslus, jo koregavimą siekiant tikslo, susilaikymą nuo tam tikrų veiksmų, veiklos ir t. t. (*ibidem*).

¹⁰¹ Atsižvelgiant į tai, kas išdėstyta pirmiau, analizuojant psichologinių kaltės teorijų krypties trūkumus, pažymėtina, kad vargu, ar padarinių nenumatymas gali reikšti kažkokį psichinį santykį su jais, todėl ir intelektualinio momento egzistavimą. Toks intelektualinio momento interpretavimas yra sąlyginis ir laikytinas tik vienu iš bandymų pagrįsti kaltę kaip būtiną nusikalstamos veikos sudėties požymį nusikalstamo nerūpestingumo atvejais.

¹⁰² Pažymėtina, kad tai, ar kaltės turinys siejamas su asmens psichiniu santykiu su daromos veikos padariniais, priklauso nuo to, ar nusikalstamos veikos sudėtis BK Specialiosios dalies straipsnio dispozicijoje suformuluota kaip materialinė ar kaip formalinė, ar kaip nukirstinė. Materialios nusikalstamų veikų sudėtys – tai tokios nusikalstamų veikų sudėtys, kurių vienas iš privalomų požymių, įtvirtinamų BK Specialiosios dalies straipsnių dispozicijose, yra padariniai, todėl tam, kad būtų galima pripažinti asmenį kaltų padarius nusikalstamą veiką, kurios sudėtis materialioji, būtina nustatyti asmens psichinį santykį su nusikalstamos veikos padariniais. Formaliųjų ir nukirstinių nusikalstamų veikų sudėčių atvejais, kita vertus, padariniai neįtvirtinami BK Specialiosios dalies straipsnių dispozicijose kaip vienas iš privalomų nusikalstamų veikų sudėčių požymių.

analizuotinas intelektinis kaltės momentas, kurį sudaro nusikalstamos veikos pobūdžio (pavojingo ar rizikingo) suvokimo ir padarinių numatymo elementai.

Daromos nusikalstamos veikos pobūdžio suvokimas, kaip intelektualio kaltės momento elementas, aiškiausiai išreikštas tyčios atveju. Minėta, kad pagal BK 15 straipsnį tiek tiesioginės, tiek netiesioginės tyčios atveju asmuo turi suvokti pavojingą nusikalstamos veikos pobūdį. Pagal teismų praktiką pavojingo nusikalstamos veikos pobūdžio suvokimas – tai kaltininko suvokimas, kad jo veika nukreipta į įstatymų saugomas vertybes¹⁰³.

Paprastai pavojingo nusikalstamos veikos pobūdžio suvokimas pirmiausia siejamas su nusikalstamos veikos faktinių aplinkybių, aprašytų BK Specialiosios dalies straipsnio dispozicijoje (jos objekto, dalyko, objektyviosios pusės požymių, taip pat specialaus subjekto požymio ar kitų požymių (pavyzdžiui, apibūdinančių nukentėjusįjį)) suvokimu¹⁰⁴.

Šiame kontekste pažymėtina, kad, kaip nurodo S. Bikelis, faktinių aplinkybių suvokimo negalima tapatinti su jų išorinio pavidalo suvokimu – svarbu, kad asmuo suvoktų konkrečios faktinės aplinkybės esmę (turinį). Pavyzdžiui, vien tai, kad asmuo mato, jog paėmė pasaugoti tam tikrą kiekį nežinomos tamsios masės, o vėliau paaiškėja, jog ta tamsi masė yra kanapių derva, nereiškia, jog asmuo suvokė disponuojantis kanapių derva, kitaip tariant, nereiškia, jog suvokė tam tikros faktinės aplinkybės esmę¹⁰⁵.

Nusikalstamos veikos faktinių aplinkybių, aprašytų BK Specialiosios dalies straipsnio dispozicijoje, suvokimas tyčios atveju turi būti visiškas – tam, kad būtų galima pripažinti asmenį padarius nusikalstamą veiką tyčia, būtina nustatyti, kad jis visiškai suvokė jos faktinių aplinkybių esmę. Vis dėlto šiame kontekste svarbu tai, kad visiškas faktinių aplinkybių suvokimas konkrečiose bylose gali būti interpretuojamas skirtingai.

Atskirais atvejais visiškas nusikalstamos veikos faktinių aplinkybių suvokimas, konstatuojant asmens tyčią, neturi būti konkretizuotas. Pavyzdžiui, nors BK 260 straipsnyje nustatyta nusikalstama veika (neteisėtas disponavimas narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis turint tikslą jas platinti arba neteisėtas disponavimas labai dideliu narkotinių ar psichotropinių medžiagų kiekiu) padaroma tik tiesiogine tyčia, pagal kasacinės instancijos teismo praktiką iš kaltininko nereikalaujama, kad jis visiškai suvoktų, kokia konkrečiai medžiaga disponuoja, koks jos tikslus kiekis, priešingai, nurodoma, kad kaltininkas bent bendrais bruožais turi suvokti, jog medžiagos, su kuriomis susiję jo

¹⁰³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. lapkričio 3 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-221-942/2020.

¹⁰⁴ PIESLIAKAS, Vytautas (2009). *Lietuvos baudžiamoji teisė. Pirmoji knyga. Baudžiamasis įstatymas ir baudžiamosios atsakomybės pagrindai*. Antras leidimas. Vilnius: Justitia, p. 360.

¹⁰⁵ BIKELIS, Skirmantas (2007). *Tyčinė kaltė baudžiamosios teisės teorijoje ir teismų praktikoje*. Daktaro disertacija, socialiniai mokslai, teisė (01S), Mykolo Romerio universitetas. Vilnius, p. 56–57.

veiksmai, yra narkotinės ar psichotropinės, taip pat jų kiekį ir panašiai¹⁰⁶. Be to, teismų praktikoje ir teisės doktrinoje pripažįstama, kad asmuo, nusikalstamą veiką padaręs savanoriško stipraus fiziologinio apsvaigimo būsenoje, gali būti nuteistas už tyčinės nusikalstamos veikos padarymą, kai yra akivaizdu, jog jis nusikalstamos veikos darymo metu nesuvokė tam tikrų faktinių aplinkybių, nes jų nesuvokimo priežastys vertinamos kaip nepateisinamos¹⁰⁷.

Faktinių aplinkybių esmės suvokimo laipsnio klausimas itin aktualus tais atvejais, kai nusikalstamų veikų sudėtys, aprašytos BK Specialios dalies straipsnių dispozicijose, turi kvalifikuojančių požymių¹⁰⁸. Nors, pavyzdžiui, nutarime dėl teismų praktikos vagystės ir plėšimo baudžiamosiose bylose Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senatas nurodė, kad kai yra veiką kvalifikuojančių požymių, būtina nustatyti, jog kaltininkas šiuos požymius suvokė¹⁰⁹, nutarime dėl teismų praktikos išžaginimo ir seksualinio prievartavimo baudžiamosiose bylose laikėsi pozicijos, kad išžaginimo ir seksualinio prievartavimo atvejais, kai nukentėjusysis yra nepilnametis ar mažametis, tam, jog būtų inkriminuotas kvalifikuojantis požymis, susijęs su nukentėjusiojo amžiumi, pakanka nustatyti, jog kaltininkas pagal bylos aplinkybes, taip pat savo asmenines savybes turėjo ir galėjo suvokti, kad nukentėjusysis yra nepilnametis ar mažametis asmuo¹¹⁰, o nutarime dėl teismų praktikos baudžiamosiose bylose dėl nusikaltimų žmogaus gyvybei skirtingai vertino kai kuriuos kvalifikuojančius požymius, daugumą įvardindamas kaip privalomus suvokti arba žinoti, o kitus apibrėždamas kaip neprivalomus suvokti, jei buvo galimybė juos suvokti (kad nukentėjusysis yra mažametis, kad nukentėjusioji moteris buvo nėščia)¹¹¹.

Kita vertus, doktrinoje keliama klausimų, ar kai kurių tyčinių nusikaltimų atvejais iš asmens apkritai galima reikalauti tam tikrų faktinių aplinkybių suvokimo. Tokia diskusija pastebima jau pirmiau minėtų faktinių aplinkybių, kurios BK aprašytos kaip vertinamieji ar blanketiniai nusikalstamos veikos sudėties požymiai, kontekste. A. Vosyliūtė, analizuodama didelės mokslinės, istorinės ar kultūrinės reikšmės turinčių vertybių požymį,

¹⁰⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. balandžio 11 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-107/2013; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. gruodžio 22 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-561-511/2015.

¹⁰⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. gegužės 13 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-250/2014; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. birželio 21 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-225-895/2016.

¹⁰⁸ Nusikalstamą veiką kvalifikuojančiais požymiais paprastai laikomi tokie nusikalstamos veikos sudėties požymiai, kurie rodo didesnę nusikalstamos veikos pavojingumą. Jiems priešingi yra nusikalstamą veiką privilegijuojantys nusikalstamos veikos sudėties požymiai – tokie, kurie rodo mažesnę nusikalstamos veikos pavojingumą.

¹⁰⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 2005 m. birželio 23 d. nutarimas Nr. 52 „Dėl teismų praktikos vagystės ir plėšimo baudžiamosiose bylose“ (2005). *Teismų praktika*, 23.

¹¹⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 2004 m. gruodžio 30 d. nutarimas Nr. 49 „Dėl teismų praktikos išžaginimo ir seksualinio prievartavimo baudžiamosiose bylose“ (2004). *Teismų praktika*, 22.

¹¹¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 2004 m. birželio 18 d. nutarimas Nr. 46 „Dėl teismų praktikos nusikaltimų žmogaus gyvybei bylose“ (2004). *Teismų praktika*, 21.

atkreipia dėmesį į tai, kad tik ekspertai, remdamiesi specialia metodika bei nustatytais kriterijais, gali nustatyti, ar vertybės turi didelę reikšmę mokslui, istorijai ar kultūrai, todėl kyla klausimas, ar tais atvejais, kai toks požymis numatomas BK Specialiosios dalies straipsnio dispozicijoje, nereikalaujama įrodyti, ko kaltininkas faktiškai negali suvokti, nes neturi specialių žinių ir nesinaudoja specialiomis metodikomis¹¹². E. Bieliūnas pastebi, kad baudžiamojo įstatymo informacinės-prevencinės funkcijos kontekste blanketinės dispozicijos gali daryti poveikį tik tokiam žmogui, kuris turi žinių apie šalia BK egzistuojančius atitinkamus teisės aktus ir jų turinį¹¹³.

Baudžiamosios teisės doktrinoje nurodoma, kad pavojingo nusikalstamos veikos pobūdžio suvokimas, kaip tyčios intelektualinio momento elementas, apima ne tik nusikalstamos veikos faktinių aplinkybių, aprašytų BK Specialiosios dalies straipsnio dispozicijoje, suvokimą, bet ir jos socialinės-teisinės reikšmės suvokimą¹¹⁴, akcentuojama, kad kaltė, be kita ko, yra ir socialinis reiškiny, nes atskleidžia kaltininko požiūrį į konstitucinius žmogaus, visuomenės, valstybės gėrius, ginamus baudžiamosiomis teisinėmis priemonėmis, būtent kaltininko požiūris ir santykis su pagrindinėmis pripažintomis vertybėmis yra smerktinas ir baustinas¹¹⁵. Socialinės-teisinės nusikalstamos veikos reikšmės suvokimas gali būti suprantamas įvairiai, tačiau, kaip matyti iš pateikto jo apibrėžimo, jis dažniausiai siejamas su vienu iš nusikalstamos veikos požymių – jos pavojingumu.

BK nurodant neatsargumo rūšis, asmens daromos nusikalstamos veikos pobūdžio suvokimas, kaip jų turinį sudarantis elementas, nėra minimas, intelektualinį jų momentą siejant vien su padarinių numatymu arba jų nenumatymu, galint ir turint tai numatyti. Visgi baudžiamosios teisės doktrinoje nurodoma, kad kaltininkas, darydamas tam tikrą nusikalstamą veiką neatsargiai, jei jo kaltės rūšis yra nusikalstamas pasitikėjimas, suvokia rizikingą jos pobūdį¹¹⁶. Tokios pozicijos laikomasi ir teismų praktikoje¹¹⁷. Nors autorius su

¹¹² VOSYLIŪTĖ, Andželika (2010). Vagystę kvalifikuojančio požymio – didelės mokslinės, istorinės ar kultūrinės reikšmės turinčios vertybės – samprata teisės moksle ir teismų praktikoje. *Teisė*, 75, p. 63.

¹¹³ BIELIŪNAS, Egidijus. Baudžiamojo įstatymo blanketinės dispozicijos ir jų taikymas kvalifikuojant nusikalstamas veikas. Iš: ŠVEDAS, Gintaras (red.) (2012). *Nepriklausomos Lietuvos teisė: praeitis, dabartis ir ateitis. Liber Amicorum profesoriui Jonui Prapiesčiui*. Vilnius: Vilniaus universiteto Teisės fakulteto Alumni draugija, p. 122–123.

¹¹⁴ Nurodoma, kad asmuo turi suvokti daromos veikos socialinę reikšmę (PIESLIAKAS, Vytautas (2009). *Lietuvos baudžiamoji teisė. Pirmoji knyga. Baudžiamasis įstatymas ir baudžiamosios atsakomybės pagrindai*. Antras leidimas. Vilnius: Justitia, p. 360) arba savo elgesio ir jo padarinių esmę, prasmę (ŠVEDAS, Gintaras; ABRAMAVIČIUS, Armanas; PRAPIESTIS, Jonas et al. (2019). *Lietuvos baudžiamoji teisė. Bendroji dalis. I knyga*. Vilniaus universiteto vadovėlis. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, p. 255).

¹¹⁵ *Ibidem*, p. 256.

¹¹⁶ PIESLIAKAS, Vytautas (2009). *Lietuvos baudžiamoji teisė. Pirmoji knyga. Baudžiamasis įstatymas ir baudžiamosios atsakomybės pagrindai*. Antras leidimas. Vilnius: Justitia, p. 402–405.

¹¹⁷ Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra konstatavęs, kad nors įstatyme, apibūdinant nusikalstamą pasitikėjimą, kaltininko psichinis santykis su daroma veika nėra atskleistas, tačiau iš teismų praktikos baudžiamosiose bylose matyti, kad kaltininkas suvokia, jog veikia rizikingai, nes paprastai pažeidžia kokias

tokia pozicija iš esmės sutinka, visgi tai esmingai intelektinio neatsargios kaltės momento nepraplečia. Kaip pažymi J. Prapiestis ir D. Prapiestis, konstatuojant neatsargią asmens kaltę turi būti nustatyta kaltininko galimybė ir pareiga suprasti savo daromos veikos pavojingumą, rizikingumą¹¹⁸. Taigi, nepaisant to, kad asmuo, darydamas nusikalstamą veiką, kai jo kaltė grįsta nusikalstamu pasitikėjimu, paprastai suvokia jos rizikingą pobūdį, tai nesuteikia pagrindo daryti išvadų dėl reikalavimo, konstatuojant asmens neatsargią kaltę, nustatyti, kad asmuo konkrečias aplinkybes suvokė visiškai, apsiribojant jo galimybe ir pareiga jas suvokti.

Taigi, daromos nusikalstamos veikos pobūdžio suvokimas aiškiausiai išreikštas tyčios atveju ir siejamas su pavojingo nusikalstamos veikos pobūdžio suvokimu – jos faktinių aplinkybių, aprašytų BK Specialiosios dalies straipsnio dispozicijoje, ir socialinės-teisinės reikšmės suvokimu. BK nurodant neatsargumo rūšis, asmens daromos nusikalstamos veikos pobūdžio suvokimas, kaip jų turinį sudarantis elementas, nėra minimas ir esminės reikšmės, konstatuojant neatsargią asmens kaltę, neįgyja.

Materialiųjų nusikalstamų veikų sudėčių atvejais kaltės intelektinį momentą sudaro ir padarinių numatymo elementas. Iš BK 15 ir 16 straipsnių matyti, kad tiek veikdamas tyčia (tiesioginės ir netiesioginės tyčios atveju), tiek veikdamas neatsargiai (nusikalstamo pasitikėjimo atveju) asmuo numato BK numatytų padarinių atsiradimo galimybę, o nusikalstamo nerūpestingumo atveju, nors BK numatytų padarinių ir nenumato, tačiau gali ir turi juos numatyti. BK numatyti padariniai – galima žala baudžiamojo įstatymo saugomoms vertybėms. Asmuo paprastai suvokia galimų kėsintis objekto pokyčių pobūdį, t. y. pavojingą, draudžiamą žalą¹¹⁹. Padarinių numatymas gali būti skirtingų lygių: kaltininkas gali numatyti padarinius kaip praktiškai neišvengiamus, kaip gana tikėtinus arba kaip nelabai tikėtinus¹²⁰, paprastai aukščiausią padarinių numatymo lygį siejant su tyčia.

Su aptariamu kaltės intelektinio momento elementu – padarinių numatymu – glaudžiai susijęs ir priežastinio ryšio tarp nusikalstamos veikos ir jos padarinių suvokimas. Baudžiamosios teisės doktrinoje pabrėžiama, kad priežastingumas gali būti suvokiamas tik pačiais bendriausiais bruožais, detalizuojama, kad tiesioginės tyčios atveju paprastai

nors taisykles, instrukcijas ir pan., kurių privalo laikytis, ir kartu numato tokią savo elgesio abstrakčią pavojingų padarinių atsiradimo galimybę (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. liepos 1 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-132-942/2021).

¹¹⁸ PRAPIESTIS, Jonas ir PRAPIESTIS, Darius (2016). Kaltės institutas baudžiamojoje kasacijoje. *Teisės apžvalga*, 2(14), p. 56 [interaktyvus]. <http://dx.doi.org/10.7220/2029-4239.14.3>.

¹¹⁹ ŠVEDAS, Gintaras; ABRAMAVIČIUS, Armanas; PRAPIESTIS, Jonas *et al.* (2019). *Lietuvos baudžiamoji teisė. Bendroji dalis. I knyga*. Vilniaus universiteto vadovėlis. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, p. 262.

¹²⁰ BIKELIS, Skirmantas (2007). *Tyčinė kaltė baudžiamosios teisės teorijoje ir teismų praktikoje*. Daktaro disertacija, socialiniai mokslai, teisė (01S), Mykolo Romerio universitetas. Vilnius, p. 114.

suvokiama, jog veika realiai ir dėsningai sukels numatomų padarinių, o nusikalstamo pasitikėjimo atveju priežastinio ryšio eigą asmuo supranta neteisingai¹²¹.

Taigi, nagrinėjamos temos kontekste itin aktualus intelektinis kaltės momentas, jį sudaro nusikalstamos veikos pobūdžio (pavojingo ar rizikingo) suvokimo ir padarinių numatymo (materialiųjų nusikalstamų veikų sudėčių atvejais) elementai. Daromos nusikalstamos veikos pobūdžio suvokimas atskleidžia, kaip asmuo suvokė faktines nusikalstamos veikos aplinkybes, aprašytas BK Specialiosios dalies straipsnio dispozicijoje, ir socialinę-teisinę jos reikšmę, o padarinių numatymas siejamas su tuo, kaip konkrečiai asmuo vertino padarinių dėl daromos veikos atsiradimo tikimybę, taip pat priežastingumą tarp daromos veikos ir padarinių.

Kaltės turinį sudaro ir valinis kaltės momentas. Nors analizuojamos temos kontekste valinis kaltės momentas nėra esminis, tačiau jis neabejotinai neatskiriamas nuo intelektualinio kaltės momento ir tam tikrais aspektais paanalizuotinas išsamiau.

Atsižvelgiant į tai, kas nustatyta BK 15 ir 16 straipsniuose, galima teigti, kad valinis kaltės momentas yra susijęs su kaltininko noru įgyvendinti savo sumanymą. Tiesioginės tyčios atveju kaltininkas nori veikti nusikalstamai (formaliųjų nusikalstamų veikų sudėčių atvejais) arba nori padarinių atsiradimo (materialiųjų nusikalstamų veikų sudėčių atvejais), netiesioginės tyčios atveju asmuo, nors padarinių atsiradimo nenori, bet sąmoningai leidžia jiems atsirasti, o nusikalstamo pasitikėjimo atveju asmuo, nors padarinių atsiradimo nenori, lengvabūdiškai tikisi jų išvengti. Pastebėtina, kad nusikalstamo nerūpestingumo atveju, autoriaus vertinimu, valinis kaltės momentas BK neišreikštas.

Valinis kaltės momentas itin aktualus atibojant netiesioginę tyčią nuo nusikalstamo pasitikėjimo. Šiame kontekste svarbios aplinkybės, į kurias atsižvelgdamas kaltininkas tikisi išvengti nusikalstamų padarinių. Kaltininko tikėjimasis ne šiaip išvengti padarinių, bet pasikliaunant savo ar kitų asmenų konkrečiomis savybėmis, žmogaus sukurtų objektų ar gamtos jėgų veikimu bei kitomis realiai egzistuojančiomis objektyviomis aplinkybėmis, – nusikalstamo pasitikėjimo požymis. Tačiau jei kaltininkas tikisi išvengti padarinių pasitikėdamas sėkme, likimu, nuojauta, prietaisais, mistinėmis jėgomis ir pan., – tai netiesioginės tyčios požymis¹²².

Materialiųjų nusikalstamų veikų sudėčių atvejais valinis kaltės momentas taip pat gali atskleisti tyčios kryptingumą. Šiame kontekste svarbu tai, ar asmuo veikė apibrėžta ar

¹²¹ ŠVEDAS, Gintaras; ABRAMAVIČIUS, Armanas; PRAPIESTIS, Jonas *et al.* (2019). *Lietuvos baudžiamoji teisė. Bendroji dalis. I knyga*. Vilniaus universiteto vadovėlis. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, p. 262, 268.

¹²² *Ibidem*, p. 269.

neapibrėžta tyčia¹²³. Tais atvejais, kai asmuo veikia apibrėžta tyčia, t. y. galvodamas apie konkrečius veikos padarius, jų norėdamas, jo padaryta nusikalstama veika, nepaisant padarinių, paprastai turėtų būti kvalifikuojama pagal jo tyčios kryptingumą (pagal tai, kokią nusikalstamą veiką jis siekė padaryti). Visgi tais atvejais, kai asmuo veikia neapibrėžta tyčia, t. y. galvodamas apie bet kokius veikos padarius, jų norėdamas, jo padaryta nusikalstama veika turėtų būti kvalifikuojama pagal tai, kokie padariniai atsirado.

Taigi, Lietuvos baudžiamosios teisės doktrinoje kaltė paprastai apibrėžiama kaip asmens psichinis santykis su daroma veika ir jos padariniais arba objektyviaisiais nusikalstamos veikos sudėties požymiais. Kaltės turinį sudaro intelektinis ir valinis elementai. Intelektinis kaltės momentas siejamas su nusikalstamos veikos pobūdžio suvokimu ir padarinių numatymu (materialiųjų nusikalstamų veikų sudėčių atvejais), o valinis kaltės momentas atskleidžia, ko asmuo savo veika norėjo.

Apibendrinant galima teigti, kad Lietuvoje, kaip ir daugumoje kitų valstybių, baudžiamoji atsakomybė yra paremta kaltės principu. Kaltė, be kita ko, yra būtinas kiekvieno asmens, padariusio nusikalstamą veiką, baudžiamosios atsakomybės subjektyvusis pagrindas. Kaltė baudžiamojoje teisėje gali būti suprantama įvairiai. Išskiriamos dvi pagrindinės jos teorijų kryptys – psichologinių ir norminių kaltės teorijų kryptys. Lietuvos baudžiamosios teisės doktrinoje kaltė, remiantis psichologinių kaltės teorijų krypties idėjomis, paprastai apibrėžiama kaip asmens psichinis santykis su daroma veika ir jos padariniais arba objektyviaisiais nusikalstamos veikos sudėties požymiais. Jos turinį sudaro intelektinis ir valinis momentai. Intelektinis kaltės momentas siejamas su nusikalstamos veikos pobūdžio suvokimu ir padarinių numatymu (materialiųjų nusikalstamų veikų sudėčių atvejais), o valinis kaltės momentas atskleidžia, ko asmuo savo veika norėjo.

2.2. Teisiškai reikšmingos ir nereikšmingos klaidos baudžiamojoje teisėje

Atsižvelgiant į tai, kad baudžiamoji teisė, kaip minėta, daugumoje valstybių yra paremta kaltės principu, o kaltė, nepaisant to, kokios jos sampratos idėjos tam tikroje valstybėje vyrauja, yra vienareikšmiškai vienaip ar kitaip susijusi su asmens tam tikrų aplinkybių suvokimu (numatymu), akivaizdu, kad klaida baudžiamojoje teisėje, kaip asmens

¹²³ Šios tyčios formos išskiriamos teismų praktikoje. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas nurodo, kad apibrėžtos tyčios atveju asmuo siekia konkrečių padarinių, o neapibrėžtos tyčios atveju jų savo galvoje nekonkretizuoja (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. birželio 8 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-126-495/2021).

suvokimo nukrypimas nuo faktinių ir teisinių aplinkybių, aprašytų įstatymuose, gali turėti įtakos asmens kaltei, o taip pat ir baudžiamajai atsakomybei.

Tarptautinio baudžiamojo teismo Romos statuto 32 ir 33 straipsniuose įtvirtinta, kad faktinė ir teisinė klaidos yra pagrindas atleisti nuo baudžiamosios atsakomybės tuo atveju, kai jos šalina subjektyviąją nusikaltimo pusę, būdingą tokiam nusikaltimui. Teisinė klaida gali būti pagrindas atleisti nuo baudžiamosios atsakomybės ir tais atvejais, kai asmuo padarė Tarptautinio baudžiamojo teismo jurisdikcijai priklausančią nusikaltimą (išskyrus genocidą arba nusikaltimus žmoniškumui), vykdydamas vyriausybės arba karinio ar civilio vadovo įsakymą, jei: (a) vykdyti tos vyriausybės arba vadovo įsakymus buvo šio asmens pareiga pagal įstatymą, (b) šis asmuo nežinojo, kad įsakymas yra neteisėtas ir (c) įsakymas nebuvo akivaizdžiai neteisėtas¹²⁴. Visgi analizuojant skirtingų valstybių baudžiamuosius įstatymus, pastebėtina, kad tokia reikšmė faktinėms ir juridinėms klaidoms nebūtinai suteikiama. Tai, kokią konkrečią reikšmę klaida baudžiamojoje teisėje gali įgyti asmens baudžiamosios atsakomybės kontekste, priklauso nuo to, kokia reikšmė, nustatant asmens kaltę padarius nusikalstamą veiką, suteikiama faktinių ir teisinių aplinkybių, aprašytų įstatymuose, suvokimui.

Išanalizavus pagrindines kaltės baudžiamojoje teisėje teorijų kryptis ir kaltės Lietuvos baudžiamojoje teisėje sampratą bei turinį, galima teigti, kad faktinės ir teisinės aplinkybės, aprašytos įstatymuose, asmens kaltės kontekste skirtingose valstybėse ir skirtingose situacijose vertinamos nevienodai. Faktinių aplinkybių, aprašytų įstatymuose, suvokimo svarba, nustatant asmens kaltę padarius nusikalstamą veiką, didesnių diskusijų nekelia – nors, žinoma, atskirų faktinių aplinkybių, aprašytų įstatymuose, suvokimo svarba skirtingose valstybėse ir konkrečiose bylose gali skirtis, šios aplinkybės *in abstracto* yra svarbios konstatuojant asmens kaltę, o tyčios atveju reikalaujama, kad asmuo šias aplinkybes suvoktų visiškai. Teisinių aplinkybių, aprašytų įstatymuose, suvokimo svarbos, nustatant asmens kaltę, padarius nusikalstamą veiką, klausimas yra kiek sudėtingesnis ir jų suvokimo svarba skirtingose valstybėse gali skirtis ne tik konkrečiose bylose, bet iš esmės.

Šiame kontekste pažymėtina, kad visas klaidas baudžiamojoje teisėje pagal tai, kokią įtaką jos gali turėti asmens kaltei, galima suskirstyti į teisiškai reikšmingas ir teisiškai nereikšmingas¹²⁵. Teisiškai reikšmingos klaidos baudžiamojoje teisėje – tai tokios klaidos, kurios paneigia asmens kaltę (tyčią) arba ją modifikuoja (dėl klaidos baudžiamojoje teisėje asmens veika kvalifikuojama ne kaip tyčinė, o kaip neatsargi arba pagal kitą baudžiamojo

¹²⁴ Tarptautinio baudžiamojo teismo Romos statutas (1998). *Valstybės žinios*, 2003, 49-2165.

¹²⁵ PIESLIAKAS, Vytautas (2009). *Lietuvos baudžiamoji teisė. Pirmoji knyga. Baudžiamasis įstatymas ir baudžiamosios atsakomybės pagrindai*. Antras leidimas. Vilnius: Justitia, p. 424–425.

įstatymo straipsnį), teisiškai nereikšmingos klaidos baudžiamojoje teisėje – tai tokios klaidos, kurios jokios įtakos asmens kaltei neturi. Teisiškai reikšmingas klaidas baudžiamojoje teisėje taip pat galima skirstyti į pateisinamas (paneigiančias kaltę (tyčią)) ir nepateisinamas (modifikuojančias kaltę).

2.2.1. Faktinių klaidų baudžiamojoje teisėje reikšmė

Iš kaltės turinio Lietuvos baudžiamojoje teisėje analizės matyti, kad faktinėms aplinkybėms, aprašytoms įstatymuose, pripažįstant asmenį kaltu, padarius nusikalstamą veiką, suteikiama itin didelė reikšmė – nepriklausomai nuo kaltės formos, būtina nustatyti asmens psichinį santykį su visomis nusikalstamos veikos faktinėmis aplinkybėmis, aprašytomis įstatymuose. Todėl akivaizdu, kad faktinėms klaidoms baudžiamojoje teisėje, kurios ir susijusios su minėtomis faktinėmis aplinkybėmis, tam tikra reikšmė gali būti suteikiama. Vis dėlto teisiškai reikšmingos faktinės klaidos baudžiamojoje teisėje gali būti tik tyčinių nusikalstamų veikų atvejais¹²⁶ – tik grindžiant asmens tyčią reikalaujama nustatyti visišką asmens tam tikrų aplinkybių suvokimą, todėl tik tokiais atvejais suklydimas dėl jų gali lemti kaltės modifikacijas.

Vis tik net ir tyčinių nusikalstamų veikų atvejais faktinės klaidos baudžiamojoje teisėje nebūtinai yra teisiškai reikšmingos. Šiame kontekste svarbus tyčios padaryti konkrečią nusikalstamą veiką turinys. Pavyzdžiui, mažamečio nužudymo atveju (BK 129 straipsnio 2 dalies 1 punktas) kaltininkas paprastai negalės gintis tuo, kad klydo dėl asmens mažametystės, jei pagal bylos aplinkybes, taip pat kaltininko asmenines savybes akivaizdu, jog jis turėjo ir galėjo suvokti, kad nukentėjusysis yra mažametis asmuo, o nusikalstamų

¹²⁶ Lietuvos baudžiamosios teisės doktrinoje pateikiama mintis, jog klaidos baudžiamojoje teisėje apskritai galimos tik tyčinių nusikaltimų atvejais (ŠVEDAS, Gintaras; ABRAMAVIČIUS, Armanas; PRAPIESTIS, Jonas *et al.* (2019). *Lietuvos baudžiamoji teisė. Bendroji dalis. I knyga*. Vilniaus universiteto vadovėlis. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, p. 277), nėra visiškai tiksli – asmenys gali klysti dėl faktinių ar teisinių aplinkybių, aprašytų įstatymuose, ir darydami nusikalstamas veikas dėl neatsargumo. Pavyzdžiui, darydami BK 281 straipsnyje nustatytas nusikalstamas veikas (kelių transporto eismo saugumo ar transporto priemonių eksploatavimo taisyklių pažeidimus), kurios gali būti padaromos tik dėl neatsargumo (BK 281 straipsnio 7 dalis), asmenys gali klaidingai manyti, kad tokios veikos nėra nusikalstamos, taigi, padaryti juridinę klaidą. Tokia asmens klaida būtų laikoma klaida baudžiamojoje teisėje ir, priklausomai nuo kaltės sampratos konkrečioje valstybėje bei baudžiamosios politikos krypties, būtų arba teisiškai reikšminga, arba teisiškai nereikšminga. Šiame kontekste paminėtina teisės doktrinoje neretai analizuojama Pietų Afrikoje nagrinėta vadinamoji *De blom* byla, kurioje Pietų Afrikos Aukščiausiojo Teismo Apeliacinis skyrius nurodė ne tik tai, kad juridinė klaida baudžiamojoje teisėje galima ir tyčinių, ir neatsargių nusikalstamų veikų atvejais, tačiau taip pat suteikė juridinei klaidai baudžiamojoje teisėje neatsargių nusikalstamų veikų atvejais tam tikrą reikšmę – konstatavo, kad tyčinių nusikalstamų veikų atvejais nuoširdi juridinė klaida baudžiamojoje teisėje paneigia asmens kaltę, o neatsargių nusikalstamų veikų atvejais asmens kaltę paneigia nuoširdi ir pateisinama juridinė klaida baudžiamojoje teisėje (AMIRTHALINGAM, Kumaralingam (1995). *Mens Rea and Mistake of Law in Criminal Cases: A Lesson from South Africa. University of New South Wales Law Journal*, 18(2), p. 437–439).

veikų, susijusių su disponavimu narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis, atvejais kaltininkas negalės gintis tuo, kad klaidingai suvokė, kokia tiksliai narkotine ar psichotropine medžiaga disponuoja.

Vertinant faktinių klaidų baudžiamojoje teisėje reikšmę, būtina atsižvelgti ir į asmens tyčios kryptingumą. Pavyzdžiui, jei asmuo šauna į žmogų, norėdamas atimti jam gyvybę, tačiau po šūvio paaiškėja, kad dar iki jo šūvio žmogus buvo miręs, tokia faktinė klaida baudžiamojoje teisėje neturės įtakos asmens tyčiai ir bus vertinama kaip teisiškai nereikšminga, o asmuo atsakys už pasikėsinimą padaryti tyčinį nužudymą (BK 22 straipsnio 2 dalis, BK 129 straipsnis) – asmens tyčia tokiu atveju nukreipta į žmogaus gyvybės atėmimą, o padarinių nepavyksta pasiekti dėl nuo jo nepriklausančių aplinkybių¹²⁷. Kitaip vertintina situacija, kurioje asmuo medžioklės metu šauna į tam tikrą objektą, klaidingas suvokdamas, kad šauna į gyvūną, nors iš tiesų šauna į žmogų, kuris dėl tokio šūvio miršta. Šiuo atveju faktinė klaida baudžiamojoje teisėje turėtų būti vertinama kaip teisiškai reikšminga – asmens tyčia nebuvo nukreipta į žmogaus gyvybės atėmimą, todėl jis negali būti traukiamas baudžiamojon atsakomybėn dėl tyčinio nužudymo.

Pastarasis pavyzdys aktualus dar ir todėl, kad tokiu atveju, nesant asmens tyčios, nepaneigiamas jo neatsargumas atimti žmogaus gyvybę (BK 132 straipsnis). Taigi, išlieka pagrindas traukti asmenį baudžiamojon atsakomybėn už neatsargios nusikalstamos veikos padarymą. Visgi jei BK nenumatyta atsakomybė už konkrečią nusikalstamą veiką, padarytą dėl neatsargumo, asmens faktinė klaida gali lemti jo kaltės paneigimą¹²⁸.

Be to, nesant asmens tyčios padaryti konkrečią nusikalstamą veiką, nepaneigiama jo kaltė padaryti kitą baudžiamajame įstatyme nustatytą veiką. Pavyzdžiui, jau minėta, kad jei asmuo, nupjovęs durų spyną, neteisėtai įsibrauna į rūšį prieš jo savininko valią, tačiau tai padaro sąžiningai klydęs – manydamas, kad savininkas apskritai neturi rūšio ir kad jis turi teisę į rūšio patalpą, – tokia faktinė klaida baudžiamojoje teisėje gali lemti jo tyčios pagal BK 165 straipsnio 1 dalį, kurioje nustatyta baudžiamoji atsakomybė, be kita ko, tam, kas neteisėtai prieš savininko valią įsibrovė į kito žmogaus gyvenamosios patalpos priklausinius, paneigimą. Vis tik tokia faktinė klaida baudžiamojoje teisėje *per se* nešalina asmens baudžiamosios atsakomybės pagal BK 294 straipsnį, kuriame nustatyta baudžiamoji atsakomybė, be kita ko, tam, kas nesilaikydamas įstatymų nustatytos tvarkos

¹²⁷ Remiantis BK 22 straipsnio 2 dalimi, pasikėsinimas padaryti nusikalstamą veiką yra ir tada, kai kaltininkas nesuvokia, jog jis veikos negali pabaigti todėl, kad kėsina į netinkamą objektą arba naudoja netinkamas priemones.

¹²⁸ Pagal BK 16 straipsnio 4 dalį asmuo baudžiamas už nusikalstamos veikos padarymą dėl neatsargumo tik BK Specialiojoje dalyje atskirai numatytais atvejais.

savavališkai vykdė ginčijamą arba pripažįstamą, bet nerealizuotą savo ar kito asmens tikrą ar tariamą teisę ir padarė didelę žalą asmens teisėms ar teisėtiems interesams.

Panaši reikšmė faktinėms klaidoms baudžiamojoje teisėje paprastai suteikiama ir užsienio valstybėse. Remiantis Vokietijos baudžiamojo kodekso 16 straipsnio 1 dalimi, asmuo, kuris nusikalstamos veikos padarymo metu nežinojo aplinkybės, kuri yra įstatyme įtvirtintos nusikalstamos veikos sudėties dalis, neveikia tyčia. Tai neturi įtakos baudžiamajai atsakomybei už nusikalstamą veiką, padarytą dėl neatsargumo. Šveicarijos baudžiamojo kodekso 13 straipsnyje nustatyta, kad jei asmuo veikia klaidingai suvokdamas faktines aplinkybes, teismas vertina tai jo naudai ir kvalifikuodamas veiką remiasi faktinėmis aplinkybėmis, kurias asmuo įsivaizdavo. Visgi jei asmuo, elgdamasis deramai atsargiai, būtų galėjęs išvengti klaidos, jis trauktinas baudžiamojon atsakomybėn už neatsargiai padarytą veiką, jeigu neatsargios nusikalstamos veikos padarymas yra baudžiamas.

Pastebėtina, kad paminėtuose užsienio valstybių faktinių klaidų baudžiamojoje teisėje vertinimo pavyzdžiuose galima išvelgti atskirą problemą – faktinių klaidų baudžiamojoje teisėje reikšmė jose įtvirtinama baudžiamuosiuose įstatymuose. Atsižvelgiant į tai, diskutuotina, ar Lietuvoje nereikėtų tam tikras pagrindines faktinių klaidų baudžiamojoje teisėje vertinimo taisykles įtvirtinti BK. Vargu, ar tokie BK pakeitimai turėtų esminės praktinės reikšmės, tačiau teisinio aiškumo kontekste, priklausomai nuo įgyvendinimo, galėtų būti vertinami teigiamai.

Taigi, faktinės klaidos baudžiamojoje teisėje gali būti ir teisiškai reikšmingos, ir teisiškai nereikšmingos. Jos turi įtakos asmens kaltei (yra teisiškai reikšmingos) tais atvejais, kai asmuo daro tyčinę nusikalstamą veiką. Tokiais atvejais būtina atsižvelgti į asmens tyčios turinį ir jos kryptingumą. Teisiškai reikšmingos faktinės klaidos baudžiamojoje teisėje gali paneigti asmens tyčią padaryti konkrečią nusikalstamą veiką. Diskutuotina, ar Lietuvoje nereikėtų tam tikras pagrindines faktinių klaidų baudžiamojoje teisėje vertinimo taisykles įtvirtinti BK.

2.2.2. Juridinių klaidų baudžiamojoje teisėje reikšmė

Juridinių klaidų baudžiamojoje teisėje reikšmė priklauso nuo to, kaip asmens kaltės kontekste vertinamos teisinės aplinkybės, aprašytos įstatymuose. Šis klausimas yra gana jautrus ir, visų pirma, susijęs su valstybėje vyraujančia kaltės teorijų kryptimi, taip pat, autoriaus vertinimu, su valstybės baudžiamosios politikos kryptimi.

Kaip minėta, valstybėse, kuriose vyrauja norminių kaltės teorijų krypties idėjos (pavyzdžiui, Vokietijoje, Šveicarijoje, Austrijoje, Italijoje, Ispanijoje, Portugalijoje, Lenkijoje, Estijoje), pripažįstant asmenį kaltu bus vienaip ar kitaip įvertinta ir tai, ar asmuo suvokė teises aplinkybes, aprašytas įstatymuose, t. y. ar asmuo galėjo suvokti (žinoti) įstatymų reikalavimus. Šis vertinimas, kaltę laikant atskiru nusikalstamos veikos, o ne nusikalstamos veikos sudėties požymiu, paprastai net nebus susijęs su tuo, ar asmens veika yra tyčinė ar neatsargi. Taigi, akivaizdu, kad šiose valstybėse galima tikėtis didesnės reikšmės juridinėms klaidoms baudžiamojoje teisėje suteikimo – jos tam tikrais atvejais turėtų paneigti asmens kaltę. Psichologinių kaltės teorijų krypties idėjomis besiremiančiose valstybėse, kita vertus, įstatymų reikalavimų suvokimas kaltės kontekste ir, atitinkamai, juridinės klaidos baudžiamojoje teisėje gali tokios reikšmės neįgyti.

Vis dėlto, nepaisant kaltės sampratos konkrečioje valstybėje, nustatant teisinių aplinkybių, aprašytų įstatymuose, suvokimo kaltės kontekste ir, atitinkamai, juridinės klaidos baudžiamojoje teisėje reikšmę, įtakos gali turėti baudžiamosios politikos kryptis – kaip minėta šio magistro darbo 1.2.3 poskyryje, valstybėse, kuriose vyrauja liberalesnė baudžiamosios politikos kryptis, galima tikėtis didesnės reikšmės juridinei klaidai baudžiamojoje teisėje suteikimo.

Iš kaltės turinio Lietuvos baudžiamojoje teisėje analizės matyti, kad teisinių aplinkybių, aprašytų įstatymuose, suvokimui, pripažįstant asmenį kaltu, padarius nusikalstamą veiką, Lietuvoje reikšmės nesuteikiama. Tai suponuoja išvadą, kad ir juridinės klaidos baudžiamojoje teisėje paprastai turėtų būti vertinamos kaip teisiškai nereikšmingos. Išimtis galėtų sudaryti tik tie atvejai, kai nusikalstamos veikos sudėtis sukonstruota taip, kad veikos neteisėtumas yra vienokia ar kitokia forma įvardintas BK Specialiosios dalies straipsnio dispozicijoje (tokiais atvejais, pripažįstant asmenį kaltu, padarius tyčinę nusikalstamą veiką, būtina nustatyti, kad jis suvokė ir veikos neteisėtumą).

Kita vertus, pažymėtina, kad, minėta, BK 2 straipsnio 3 dalyje nustatyta, jog asmuo atsako pagal baudžiamąjį įstatymą tik tuo atveju, jeigu jis yra kaltas padaręs nusikalstamą veiką ir tik jeigu veikos padarymo metu iš jo buvo galima reikalauti įstatymus atitinkančio elgesio. Ši nuostata (kaltės principas) leidžia manyti, kad bent tų teisinių aplinkybių, aprašytų įstatymuose, kurios susijusios su veikos neteisėtumu, suvokimas, nustatant asmens kaltę, padarius nusikalstamą veiką, turėtų būti įvertintas visais atvejais, nepriklausomai nuo BK Specialiosios dalies straipsnio dispozicijos.

Tokia autoriaus pozicija grindžiama, be kita ko, tuo, kad baudžiamoji atsakomybė gali būti numatyta ne tik už tradicines nusikalstamas veikas (lot. *mala in se*), kurios dažniausiai žinomos visiems asmenims (pavyzdžiui, plėšimą, nužudymą), bet ir už nusikalstamas

veikas, kurios laikomos nusikalstamomis tik todėl, kad yra uždraustos įstatymu (lot. *mala prohibita*), ir kurių kai kurie asmenys gali nežinoti (pavyzdžiui, neteisėtą valstybės sienos perėjimą, savavaldžiavimą). Akcentuotina ir tai, kad šiuolaikinėje visuomenėje teisės normos, *inter alia*, baudžiamosios teisės normos, vis sudėtingėja (pavyzdžiui, BK 147 straipsnio, numatančio atsakomybę už prekybą žmonėmis, dispozicija yra tokia plati ir sudėtinga, kad jos turinio gali nežinoti ar nesuprasti ir kai kurie teisininkai), tokios normos dažnai tampa aiškios tik iš teismų jurisprudencijos. Svarbu ir tai, kad dėl sparčios globalizacijos, valstybių vykdomos liberalios migracijos politikos, taip pat kitų priežasčių (karų, stichinių nelaimių ir panašiai) asmenų migracija vis intensyvėja, o atvykėliui iš trečiosios valstybės gali reikėti bent šiek tiek laiko integruotis, be kita ko, susipažinti su valstybės, į kurią jis atvyko, teisės aktais. Be to, įstatymai, įskaitant baudžiamąjį įstatymą, yra nuolat keičiami, todėl tam tikra veika gali tapti nusikalstama tik tą dieną, kai ji yra padaroma, ar kelios dienos iki jos padarymo. Dėl šių ir kitų panašių aplinkybių gali susiklostyti situacija, kai asmuo veikos padarymo metu nesuvokia jos neteisėtumo ir iš jo nėra galimybės reikalauti įstatymus atitinkančio elgesio, o tokiu atveju asmenį pripažinus kaltu, padarius nusikalstamą veiką, būtų pažeistas kaltės principas.

Pateiktos autoriaus pozicijos kritikai pabrėžia, kad Lietuvos Respublikos Konstitucijos 7 straipsnio 3 dalyje ir BK 2 straipsnio 2 dalyje yra įtvirtintas principas, pagal kurį įstatymo nežinojimas neatleidžia nuo atsakomybės, todėl veikos neteisėtumo suvokimas negali būti laikomas svarbiu, nustatant asmens kaltę, padarius nusikalstamą veiką¹²⁹. Visgi minėtas principas, kad įstatymo nežinojimas neatleidžia nuo atsakomybės, nereiškia, jog veikos neteisėtumo suvokimui asmens kaltės, padarius nusikalstamą veiką, kontekste negali būti suteikiama tam tikra reikšmė. Sistemiškai aiškinant kaltės principą (BK 2 straipsnio 3 dalis) ir principą, kad įstatymo nežinojimas neatleidžia nuo atsakomybės (Lietuvos Respublikos Konstitucijos 7 straipsnio 3 dalis ir BK 2 straipsnio 2 dalis), galima daryti išvadą, kad nors įstatymo nežinojimas *per se* nuo baudžiamosios atsakomybės neatleidžia, esant tam tikrų reikšmingų aplinkybių, dėl kurių įstatymo nežinojimas gali būti pateisinamas ir dėl kurių iš asmens nebuvo galima reikalauti įstatymus atitinkančio elgesio, ši aplinkybė turėtų būti svarbi vertinant, ar asmuo yra kaltas dėl tam tikros veikos padarymo.

Autoriaus pozicija neprieštarauja ir Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencijai, susijusiai su Lietuvos Respublikos Konstitucijos 7 straipsnio 3 dalies aiškinimu. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad Lietuvos

¹²⁹ ŠVEDAS, Gintaras; ABRAMAVIČIUS, Armanas; PRAPIESTIS, Jonas *et al.* (2019). *Lietuvos baudžiamoji teisė. Bendroji dalis. I knyga*. Vilniaus universiteto vadovėlis. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, p. 262.

Respublikos įstatymai, uždraudžiantys tam tikras veikas ir nustatantys atsakomybę už jų padarymą, visuomenei yra prieinami ir žinomi. Visi įstatymai ir teisės aktai oficialiai skelbiami valstybės laikraštyje „Valstybės žinios“. Todėl preziumuojama, kad kiekvienas asmuo, pažeisdamas įstatymuose nustatytus draudimus, supranta, jog tai sukels atitinkamą valstybės teisėsaugos institucijų reakciją, suvokia, jog už padarytą nusikaltimą valstybės jam taikomos priemonės bus griežtos, jomis bus koreguojamas, trukdomas ar stabdomas jo neteisėtas elgesys¹³⁰. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo vartojamas žodis „preziumuojama“ nesuteikia pagrindo daryti išvadą, kad tokia prezumpcija negali būti paneigta.

Atsižvelgiant į tai, kad, autoriaus vertinimu, kaltės principas (BK 2 straipsnio 3 dalis) ir Lietuvoje suteikia tam tikrą reikšmę teisinėms aplinkybėms, aprašytoms įstatymuose, – įpareigoja kiekvienu atveju vertinti, ar asmuo, darydamas nusikalstamą veiką, suvokė veikos neteisėtumą – taip pat nustačius tai, kad kaltės turinio Lietuvos baudžiamojoje teisėje kontekste teisinių aplinkybių, aprašytų įstatymuose (*inter alia*, veikos neteisėtumo), suvokimas, išskyrus išimtis, nėra minimas, svarbu ir tai, kaip ši pozicija galėtų būti įgyvendinta. Galimi keli aptartos autoriaus pozicijos įgyvendinimo būdai.

Viena vertus, galimas tyčios intelektualinio momento koregavimas, keičiant BK 15 straipsnį, arba kitoks jo interpretavimas, siejant jo elemento – nusikalstamos veikos pavojingo pobūdžio suvokimo – požymį – nusikalstamos veikos socialinės-teisinės reikšmės suvokimą – ne tik su nusikalstamos veikos pavojingumo, bet ir su jos priešingumo teisei suvokimu¹³¹. Manytina, kad būtent apie tai yra rašęs G. Švedas, nurodydamas, kad veikos neteisėtumo suvokimo svarba tyčios turinio kontekste gali būti diskusijų objektas¹³². Tokiu atveju asmens veikos neteisėtumo nesuvokimas paneigtų jo tyčią padaryti nusikalstamą veiką, o kai už tam tikrą veiką, padarytą dėl neatsargumo, BK baudžiamoji atsakomybė nenumatyta – asmens kaltę padaryti nusikalstamą veiką. Vis dėlto šis autoriaus pozicijos įgyvendinimo būdas yra ydingas, nes aptariamam atveju, jei bet koks asmens veikos neteisėtumo nesuvokimas šalintų jo tyčią, tai vargu, ar tais atvejais, kai už tam tikrą veiką, padarytą dėl neatsargumo, BK baudžiamoji atsakomybė nenumatyta, nebūtų pažeidžiamas Lietuvos Respublikos Konstitucijos 7 straipsnio 3 dalyje ir BK 2 straipsnio 2 dalyje įtvirtintas principas, pagal kurį įstatymo nežinojimas neatleidžia nuo atsakomybės.

¹³⁰ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. gegužės 8 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 39-1105.

¹³¹ Tokia pozicija iš esmės grindžiama teisės doktrinoje analizuojama tyčios teorija, kuri nesuderinama su norminių kaltės teorijų krypties idėjomis (WESSELS, Johannes (2003). *Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis. Baudžiamoji veika ir jos struktūra*. Vilnius: Eugrimas, p. 145, 146), tačiau gali būti būdinga psichologinėms kaltės teorijoms.

¹³² ŠVEDAS, Gintaras (2006). *Baudžiamosios politikos pagrindai ir tendencijos Lietuvos Respublikoje*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, p. 113.

Kita vertus, galimas ir BK 2 straipsnio 3 dalies tiesioginis taikymas, veikos neteisėtumo suvokimą laikant atskira asmens pripažinimo kaltu sąlyga¹³³. Manytina, kad būtent apie tai yra rašęs V. Piesliakas, nurodydamas, kad įsigaliojus naujam BK, jo 2 straipsnio 3 dalis leidžia pagrįstai manyti, jog veikos neteisėtumo suvokimas tam tikrais atvejais turėtų būti svarbus, nustatant, ar asmuo yra kaltas dėl nusikalstamos veikos padarymo¹³⁴. Šiuo atveju veikos neteisėtumo suvokimo vertinimas būtų aktualus ne asmens tyčios, o jo kaltės, padarius nusikalstamą veiką, nustatymo kontekste ir iš esmės nebūtų jokio skirtumo, ar asmuo dėl veikos neteisėtumo suklydo (nežinojo, kad veika neteisėta) darydamas neatsargią ar tyčinę nusikalstamą veiką, tačiau, nepažeidžiant Lietuvos Respublikos Konstitucijos 7 straipsnio 3 dalyje ir BK 2 straipsnio 2 dalyje įtvirtinto principo, pagal kurį įstatymo nežinojimas neatleidžia nuo atsakomybės, juridinė klaida baudžiamojoje teisėje galėtų paneigti asmens kaltę tik išimtiniais atvejais, kai ji dėl tam tikrų aplinkybių neišvengiama. Šiame kontekste pažymėtina, kad Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra nurodęs, jog pagrindines baudžiamosios atsakomybės nuostatas reglamentuojantis BK 2 straipsnis baudžiamojoje byloje nėra taikomas tiesiogiai, jame reglamentuotos nuostatos yra įgyvendinamos taikant kitas BK normas¹³⁵. Vis dėlto autorius su tokia Lietuvos Aukščiausiojo Teismo pozicija nesutinka, nes nėra aiški jos motyvacija – jei BK 2 straipsnyje yra reglamentuojamos pagrindinės baudžiamosios atsakomybės nuostatos, reiškia, kad remiantis jomis turi būti konstruojamos visos kitos normos, pastarosios BK 2 straipsnyje įtvirtintoms nuostatoms prieštarauti negali, todėl neaišku, kodėl BK 2 straipsnio byloje negalima taikyti tiesiogiai.

Autoriaus vertinimu, dėl minėto tyčios intelektualinio momento koregavimo ar kitokio jo interpretavimo, siejant jo elemento – nusikalstamos veikos pavojingo pobūdžio suvokimo – požymį – nusikalstamos veikos socialinės-teisinės reikšmės suvokimą – ne tik su nusikalstamos veikos pavojingumo, bet ir su jos priešingumo teisei suvokimu, trūkumų, labiau pagrįstas reikšmės veikos neteisėtumo suvokimui kaltės kontekste suteikimo būdas atrodytų BK 2 straipsnio 3 dalies tiesioginis taikymas.

Bet kuriuo atveju, autoriaus nuomone, juridinių klaidų baudžiamojoje teisėje reikšmę tikslinga atskirai įtvirtinti BK. Ne tik todėl, kad baudžiamojo proceso subjektai į juridines klaidas baudžiamojoje teisėje pradėtų žiūrėti kitaip ir būtų užkirstas kelias aklam principo,

¹³³ Tokia pozicija artima teisės doktrinoje analizuojamai kaltės teorijai (WESSELS, Johannes (2003). *Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis. Baudžiamoji veika ir jos struktūra*. Vilnius: Eugrimas, p. 146–147), kuri labiau būdinga norminių kaltės teorijų krypties idėjomis besivadovaujančioms valstybėms, tačiau, autoriaus vertinimu, nėra nesuderinama ir su psichologinėmis kaltės teorijomis. Pažymėtina, kad šiame kontekste kaltė nėra išskiriama kaip atskiras nusikalstamos veikos požymis, tik kaltės principas yra taikomas tiesiogiai.

¹³⁴ PIESLIAKAS, Vytautas (2009). *Lietuvos baudžiamoji teisė. Pirmoji knyga. Baudžiamasis įstatymas ir baudžiamosios atsakomybės pagrindai*. Antras leidimas. Vilnius: Justitia, p. 425–426.

¹³⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. lapkričio 15 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-478/2011.

pagal kurį įstatymo nežinojimas neatleidžia nuo atsakomybės, taikymui, bet ir todėl, kad būtų užtikrinta, jog šis principas nebus pažeistas (juridinės klaidos baudžiamojoje teisėje tam tikrą reikšmę turėtų įgyti tik išimtiniais atvejais).

Iš užsienio valstybių pavyzdžių matyti, kad paprastai nustatant juridinių klaidų baudžiamojoje teisėje reikšmę taip pat susikoncentruojama į asmens veikos neteisėtumo nesuvokimą kaip pagrindą tam tikrais atvejais pripažinti juridinę klaidą baudžiamojoje teisėje teisiškai reikšminga ir paneigiančia asmens kaltę. Vokietijos baudžiamojo kodekso 17 straipsnyje numatyta, kad jei asmuo, darydamas nusikalstamą veiką, nesuvokia savo veiksmų neteisėtumo, laikoma, kad jis veikia nekaltai, jei šios klaidos nebuvo galima išvengti, o jei jos buvo galima išvengti, jam gali būti švelninama bausmė¹³⁶. Iš esmės panaši taisyklė, nustatanti, kad klaida dėl veikos neteisėtumo, jei jos nebuvo galima išvengti, lemia asmens kaltės paneigimą, numatyta ir Austrijos baudžiamojo kodekso 9 straipsnyje¹³⁷, Šveicarijos baudžiamojo kodekso 21 straipsnyje, Prancūzijos baudžiamojo kodekso 122-3 straipsnyje¹³⁸. Be to, Rumunijos, nors ji priskirtina valstybėms, kuriose iš dalies tebesivadovaujama psichologinių kaltės teorijų krypties idėjomis, baudžiamojo kodekso 30 straipsnyje taip pat nustatyta, kad asmens veika nelaikoma nusikalstama, jeigu ji dėl aplinkybių, kurių nebuvo įmanoma išvengti, buvo padaryta klaidingai suvokiant veikos neteisėtumą arba nežinant apie ją¹³⁹.

Taigi, juridinių klaidų baudžiamojoje teisėje reikšmės klausimas yra susijęs su valstybėje vyraujančia kaltės teorijų kryptimi ir valstybės baudžiamosios politikos kryptimi. Lietuvoje teisinėms aplinkybėms, aprašytoms įstatymuose, išskyrus išimtis, kaltės turinio kontekste reikšmės nesuteikiama, taigi, ir juridinės klaidos baudžiamojoje teisėje paprastai turėtų būti laikomos teisiškai nereikšmingomis. Visgi kaltės principas, kuris, autoriaus vertinimu, bylose galėtų būti taikomas tiesiogiai, suponuoja išvadą, kad veikos neteisėtumo suvokimui, kaip teisinei aplinkybei, aprašytai įstatymuose, nustatant asmens kaltę, padarius nusikalstamą veiką, reikšmė turėtų būti suteikiama – juridinės klaidos baudžiamojoje teisėje, susijusios su šiomis aplinkybėmis, kai jos neišvengiamos, turėtų paneigti asmens kaltę (ir tyčinę, ir neatsargią), padarius nusikalstamą veiką. Autoriaus nuomone, juridinių klaidų baudžiamojoje teisėje reikšmę tikslinga atskirai įtvirtinti BK.

¹³⁶ Autoriaus vertinimu, bausmės švelninimo galimybė išvengiamos juridinės klaidos baudžiamojoje teisėje atveju, kaip papildoma garantija asmenims, taip pat gali būti diskusijų objektas ir Lietuvoje, tačiau nėra esminė analizuojamos temos kontekste.

¹³⁷ Bundesgesetz über die mit gerichtlicher Strafe bedrohten Handlungen. 23. Jänner 1974. Nr. 60. *BGBI.*, 1974, 60.

¹³⁸ Code pénal. 22 juillet 1992. n° 92-683, 92-684, 92-685 ir 92-686. *JORF*, 1992, 169.

¹³⁹ Codul penal. 17 iulie 2009. nr. 286. *Monitorul Oficial al României. Partea I*, 2009, 510.

Apibendrinant galima teigti, kad klaidas baudžiamojoje teisėje pagal tai, kokią įtaką jos turi kaltei, galima suskirstyti į teisiškai reikšmingas ir teisiškai nereikšmingas. Teisiškai reikšmingos klaidos baudžiamojoje teisėje – tai tokios klaidos, kurios paneigia asmens kaltę (tyčią) arba ją modifikuoja, teisiškai nereikšmingos klaidos baudžiamojoje teisėje – tai tokios klaidos, kurios jokios įtakos asmens kaltei neturi. Faktinės klaidos baudžiamojoje teisėje turi įtakos asmens kaltei tais atvejais, kai asmuo, darydamas nusikalstamą veiką, veikia tyčia, be to, būtina atsižvelgti į asmens tyčios turinį ir jos kryptingumą. Faktinės klaidos baudžiamojoje teisėje gali paneigti asmens tyčią padaryti konkrečią nusikalstamą veiką. Lietuvoje teisinėms aplinkybėms, aprašytoms įstatymuose, išskyrus išimtis, kaltės turinio kontekste reikšmės nesuteikiama, taigi, ir juridinės klaidos baudžiamojoje teisėje paprastai turėtų būti laikomos teisiškai nereikšmingomis. Visgi kaltės principas, kuris, autoriaus vertinimu, bylose galėtų būti taikomas tiesiogiai, suponuoja išvadą, kad veikos neteisėtumo suvokimui, kaip teisinei aplinkybei, aprašytai įstatymuose, nustatant asmens kaltę, padarius nusikalstamą veiką, reikšmė turėtų būti suteikiama – juridinės klaidos baudžiamojoje teisėje, susijusios su šiomis aplinkybėmis, kai jos neišvengiamos, turėtų paneigti asmens kaltę (ir tyčinę, ir neatsargią), padarius nusikalstamą veiką. Diskutuotina, ar klaidų baudžiamojoje teisėje, ypač juridinių, reikšmė neturėtų būti atskirai įtvirtinta BK.

3. ATSKIROS KLAIDŲ BAUDŽIAMOJOJE TEISĖJE RŪŠYS

Minėta, kad klaidos baudžiamojoje teisėje gali būti klasifikuojamos remiantis ne vienu pagrindu, tačiau tam, kad būtų galima kuo išsamiau atskleisti jų įvairovę, tikslinga klaidas baudžiamojoje teisėje analizuoti klasifikuojant jas remiantis jų pobūdžio kriterijumi, pagal kurį jos gali būti skirstomos į juridines ir faktines klaidas baudžiamojoje teisėje.

Pažymėtina, kad, ši magistro darbo dalis skirta pateikti klaidų baudžiamojoje teisėje pavyzdžių analizę, tačiau pabrėžtina, kad autorius nekelia tikslo pateikti išsamų klaidų baudžiamojoje teisėje pavyzdžių sąrašą, kurio pateikti ir nebūtų galimybės. Taigi, susikoncentruotina į keletą klaidų baudžiamojoje teisėje pavyzdžių, kurie padėtų suvokti šį itin kompleksinę institutą.

3.1. Faktinės klaidos baudžiamojoje teisėje

Faktinė klaida baudžiamojoje teisėje – asmens suvokimo nukrypimas nuo faktinių aplinkybių, aprašytų įstatymuose. Kaip minėta, faktinės aplinkybės, aprašytos įstatymuose, – kaltininkui objektyvios BK uždraustos veikos aplinkybės (objektas ir objektyviosios pusės požymiai (dalykas, veika, padariniai, priežastinis ryšys, įrankiai ir priemonės, vieta ir laikas ir panašiai), specialus subjektas, aplinkybės, apibūdinančios nukentėjusį ir kitos aplinkybės).

Minėta, faktinės klaidos baudžiamojoje teisėje turi įtakos asmens kaltei tais atvejais, kai asmuo, darydamas BK uždraustą veiką, veikia tyčia, be to, būtina atsižvelgti į asmens tyčios turinį ir jos kryptingumą. Konkrečiu atveju faktinė klaida baudžiamojoje teisėje gali paneigti asmens kaltę (tyčią), ją modifikuoti (dėl faktinės klaidos baudžiamojoje teisėje asmens veika gali būti kvalifikuojama ne kaip tyčinė, o kaip neatsargi arba pagal kitą baudžiamojo įstatymo straipsnį) arba įtakos kaltei neturėti (tokiais atvejais asmens veika kvalifikuojama pagal jos baigtumo laipsnį (kaip baigta nusikalstama veika arba kaip pasikėsinimas padaryti nusikalstamą veiką)).

Nors galima būtų išskirti tikrai daug faktinių klaidų baudžiamojoje teisėje rūšių ir pateikti itin daug jų pavyzdžių, autoriaus vertinimu, analizuojamai temai atskleisti pakanka išskirti ir atskirai aptarti, pateikiant konkrečius pavyzdžius, kelias iš faktinių klaidų baudžiamojoje teisėje – faktines klaidas baudžiamojoje teisėje dėl objekto ir dalyko (nukentėjusiojo) bei dėl priežastingumo.

Beje, be abejonės, būtų galima išskirti daugybę faktinių klaidų baudžiamojoje teisėje teorinių ir praktinių problemų. Vienos iš jų gali būti susijusios su jau šio magistro darbo

1.2.3 poskyryje minėtu kai kurių klaidų baudžiamojoje teisėje nevienareikšmiu priskyrimu faktinėms ar juridinėms klaidoms baudžiamojoje teisėje, todėl ir šių faktinių klaidų baudžiamojoje teisėje reikšmės nustatymu¹⁴⁰, be to, nėra aišku, kaip turėtų būti vertinamos situacijos, kai faktinė klaida baudžiamojoje teisėje yra susijusi su nusikalstama veika privilegijuojančiais požymiais¹⁴¹ ir panašiai. Iš daugybės įvairių probleminių faktinių klaidų baudžiamojoje teisėje aspektų išskirtini ir atskirai analizuotini veikimo nukrypimų bei klaidų baudžiamojoje teisėje dėl faktinių aplinkybių, lemiančių baudžiamąją atsakomybę šalinančių aplinkybių egzistavimą, vertinimo faktinių klaidų baudžiamojoje teisėje kontekste klausimai.

3.1.1. Faktinės klaidos baudžiamojoje teisėje dėl objekto ir dalyko (nukentėjusiojo)

Visų pirma, pažymėtina, kad objekto ir dalyko (nukentėjusiojo) sąvokos baudžiamojoje teisėje, jas siejant su nusikalstamos veikos sudėtimi, nėra tapačios. Objektas, kaip minėta, rodo, į kokius visuomeninius santykius (teisinį gėrį, vertybę) kėsinamasi, o dalykas (nukentėjusysis) suprantamas kaip konkretus materialaus pasaulio daiktas (asmuo), į kurį tiesiogiai kėsinantis ir pažeidžiamas nusikalstamos veikos objektas. Vis dėlto faktinių

¹⁴⁰ Minėta, kad gali būti sudėtinga vienareikšmiškai įvertinti, ar tais atvejais, kai, *inter alia*, klaidos baudžiamojoje teisėje susijusios su faktinėmis aplinkybėmis, įstatyme apibrėžtomis vertinamaisiais ar blanketiniais nusikalstamos veikos sudėties požymiais, taip pat klaidų baudžiamojoje teisėje dėl baudžiamąją atsakomybę šalinančių aplinkybių atvejais, klaidos baudžiamojoje teisėje priskirtinos faktinėms ar juridinėms klaidoms baudžiamojoje teisėje.

¹⁴¹ Tokiais atvejais asmuo klaidingai mano įgyvendinąs privilegijuojančius požymius, tačiau iš tiesų jie neegzistuoja ir kaltininko veika atitinka pagrindinę ar net kvalifikuotą nusikalstamos veikos sudėtį. Šios faktinės klaidos baudžiamojoje teisėje pavyzdžiu galėtų būti laikoma situacija, kai asmuo vagystės būdu grobia mažesnės nei 10 minimalių gyvenimo lygių (toliau – MGL) vertės svetimą turtą, t. y. įgyvendina privilegijuotąją vagystės sudėtį (BK 178 straipsnio 5 dalis), kai iš tikrųjų grobiamo turto vertė yra didesnė nei 10 MGL, t. y. įgyvendinama pagrindinė ar kvalifikuota vagystės sudėtis (BK 178 straipsnio 1, 2, 3, 4 dalys). J. Namavičiaus vertinimu, kaltininko veika tokios faktinės klaidos baudžiamojoje teisėje atveju galėtų būti kvalifikuojama kaip baigta nusikalstama veika, BK aprašyta privilegijuota sudėtimi, ir, priklausomai nuo konkrečios asmens padarytos veikos, galėtų būti inkriminuojama dėl neatsargumo padaryta nusikalstama veika, BK aprašyta pagrindine ar kvalifikuota sudėtimi (jei atsakomybė už šią nusikalstamą veiką, padarytą dėl neatsargumo, BK numatyta) (NAMAVIČIUS, Justas (2017-02-06). *Klaida baudžiamojoje teisėje*. Pranešimas nacionalinėje teisinėje – mokslinėje konferencijoje, p. 3 [interaktyvus]. https://web.vu.lt/tf/j.namavicius/files/2018/02/Namavicius_Klaida_pranesimas.pdf). Autorius, iš dalies sutikdamas su J. Namavičiaus pozicija, papildomai pažymi, kad šiame kontekste veikos kvalifikavimo klausimas iš esmės turėtų priklausyti nuo privilegijuotos nusikalstamos veikos sudėties požymio, su kuriuo susijusi faktinė aplinkybė, dėl kurios asmuo klysta, pobūdžio, o pateiktas klaidos baudžiamojoje teisėje vertinimas yra iš esmės skirtas tiems atvejams, kai asmuo klysta dėl nusikalstamos veikos dalyko dydžio (vertės). Tačiau jei klystama dėl faktinės aplinkybės, susijusios su privilegijuojančiu požymiu, kuris apibūdina nusikalstamos veikos objektą ir (ar) dalyką (nukentėjusįjį) (pavyzdžiui, motina, tyčia žudydama žmogų, klysta manydama, kad kėsina į savo naujagimį, tačiau iš tiesų nužudo savo vyrą), tai asmens padaryta nusikalstama veika turėtų būti kvalifikuojama iš esmės kitaip, vadovaujantis, be kita ko, faktinių klaidų baudžiamojoje teisėje dėl objekto ir dalyko (nukentėjusiojo) vertinimo taisyklėmis (pateikto pavyzdžio atveju motinos padaryta nusikalstama veika galėtų būti kvalifikuojama kaip pasikėsinimas tyčia nužudyti naujagimį (BK 22 straipsnio 1 dalis, BK 131 straipsnis) ir baigtas tyčinis savo šeimos nario nužudymas (BK 129 straipsnio 2 dalies 3 punktas).

klaidų baudžiamojoje teisėje kontekste šios sąvokos itin suartėja. Taip yra todėl, kad darydamas nusikalstamą veiką asmuo nemąsto baudžiamosios teisės kategorijomis, dažniausiai tiesiog klysta dėl to, į ką konkrečiai kėsiasi, o tai gali būti susiję ir su objektu, ir su dalyku (nukentėjusiuoju), ir su abiem šiais nusikalstamos veikos sudėties požymiais. Šiuo aspektu šiame magistro darbo poskyryje analizuojami faktinių klaidų baudžiamojoje teisėje dėl objekto ir dėl dalyko (nukentėjusiojo) pavyzdžiai vertintini kritiškai.

Klysdamas dėl objekto asmuo klaidingai suvokia visuomeninius santykius, į kuriuos nusikalstama veika kėsiasi¹⁴², arba jų nesuvokia ir dėl to: (1) pasikėsina į mažiau svarbų arba į vertingesnį objektą nei norėjo, (2) pasikėsina į kitą tos pačios rūšies ir svarbos objektą, (3) pasikėsina į daugiau arba į mažiau objektų nei norėjo. Faktinių klaidų baudžiamojoje teisėje dėl objekto (lot. *error in objecto*) reikšmė vertinama atsižvelgiant į šio magistro darbo 2.2 skyriuje nustatytus kriterijus. Jei asmuo veikia neapibrėžta tyčia, jo veika kvalifikuojama pagal kilusius padarinius, taigi, faktinė klaida baudžiamojoje teisėje dėl objekto įtakos asmens kaltei neturi, tačiau jei asmuo veikia apibrėžta tyčia, faktinė klaida baudžiamojoje teisėje dėl objekto gali būti vertinama įvairiai ir, kaip bus galima matyti iš pateiktinų pavyzdžių, asmens veika tokiais atvejais turėtų būti kvalifikuojama kaip (1) baigta tyčinė nusikalstama veika ir pasikėsinimas padaryti kitą tyčinę nusikalstamą veiką, (2) baigta neatsargi nusikalstama veika ir pasikėsinimas padaryti kitą tyčinę nusikalstamą veiką, (3) baigta neatsargi nusikalstama veika, (4) baigta tyčinė nusikalstama veika.

Pateiktini keli faktinių klaidų baudžiamojoje teisėje dėl objekto pavyzdžiai: (1) asmuo, šaudamas į skardinę talpą ir tyčia ją gadindamas (objektas – nuosavybė), gali klaidingai vertinti, kad talpa yra tuščia, nors joje slepiasi vaikas, į kurį kulka pataiko ir kuris nuo kulkos miršta (objektas – žmogaus gyvybė), (2) asmuo gali versti kitą asmenį perduoti turtą, grasindamas prieš jį panaudoti fizinį smurtą, klaidingai manydamas, kad turi teisę į tą turtą, taigi, gali kėsindamasis į turto valdymo tvarką, iš tiesų pasikėsinti į nuosavybę, (3) asmuo, grobdamas krepšį, gali klaidingai suvokti jo turinį: viena vertus, asmuo gali klaidingai manyti, kad krepšyje, kurį jis užvaldo, yra pinigų ir narkotinių medžiagų, nors jame yra tik pinigų arba tik narkotinių medžiagų, kita vertus, asmuo gali klaidingai manyti, kad krepšyje, kurį jis užvaldo, yra tik pinigų arba tik narkotinių medžiagų, kai jame yra ir pinigų, ir narkotinių medžiagų (šiuo kontekste svarbu tai, kad atsakomybė už pinigų pagrobimą numatyta BK XXVIII skyriuje ir tokios veikos objektu laikytina asmens

¹⁴² ŠVEDAS, Gintaras; ABRAMAVIČIUS, Armanas; PRAPIESTIS, Jonas *et al.* (2019). *Lietuvos baudžiamoji teisė. Bendroji dalis. I knyga*. Vilniaus universiteto vadovėlis. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, p. 278.

nuosavybė, o atsakomybė už narkotinių medžiagų pagrobimą numatyta BK 263 straipsnyje ir tokios veikos objektu laikytinas visuomenės saugumas).

Pirmajame pavyzdyje pateiktoje situacijoje faktinė klaida baudžiamojoje teisėje vertintina kaip teisiškai reikšminga – asmuo, kuris kėsinosi į nuosavybę, nesuvokdamas, kad iš tiesų kėsinosi į žmogaus gyvybę, negali atsakyti už tyčinį nužudymą (BK 129 straipsnis), visgi, priklausomai nuo kitų bylos aplinkybių, išlieka galimybė asmenį traukti baudžiamojon atsakomybėn dėl neatsargaus gyvybės atėmimo (BK 132 straipsnis) ir dėl turto sunaikinimo ar sugadinimo (BK 187 straipsnis). Dėl antrajame pavyzdyje pateiktos teisiškai reikšmingos faktinės klaidos baudžiamojoje teisėje asmuo negali atsakyti už turto prievartavimą (BK 181 straipsnis), kuris padaromas tik tyčia, klaidingai vertindamas nusikalstamos veikos dalyką, į kurį kėsinosi, ir nesuvokdamas jo svetimumo požymio, vis dėlto tokia klaida negali būti laikoma pateisinama – atsakomybė asmeniui turėtų kilti už tariamos teisės vykdymą (savavaldžiavimą) (BK 294 straipsnis). Na, o trečiajame pavyzdyje išskirtos asmens faktinės klaidos baudžiamojoje teisėje vertintinos skirtingai. Jei asmens tyčia nukreipta pagrobti tik pinigus arba tik narkotines medžiagas, tačiau jis, klaidingai vertindamas aplinkybes, užvaldo abu šiuos skirtinguose BK skyriuose nustatytų nusikalstamų veikų dalykus, jis gali atsakyti tik už vieną iš tyčinių veikų, nustatytų BK 178 ir 263 straipsniuose, taigi, jo faktinė klaida baudžiamojoje teisėje vertintina kaip teisiškai reikšminga. Kita vertus, jei asmens tyčia nukreipta pagrobti ir pinigus, ir narkotines medžiagas, tačiau jam pavyksta užvaldyti tik vieną iš šių dalykų, asmuo trauktinas baudžiamojon atsakomybėn už vienos iš BK 178 ir 263 straipsniuose nustatytų nusikalstamų veikų padarymą ir už pasikėsinimą padaryti kitą minėtuose straipsniuose nustatytą nusikalstamą veiką, taigi, jo faktinė klaida vertintina kaip teisiškai nereikšminga. Neapibrėžtosios tyčios atveju asmuo turėtų atsakyti pagal kilusius padarinius – už tai, ką jam pavyko pagrobti.

Faktinės klaidos baudžiamojoje teisėje dėl objekto, nors ir tiesiogiai jų taip neįvardijant, ne kartą analizuotos teismų praktikoje. Pavyzdžiui, Lietuvos Aukščiausiojoje Teisme dukart nagrinėtoje byloje nustatyta, kad tamsiu paros laiku medžiotojai D. R. ir T. S., automobiliu atvažiavę ne į savo būrelio medžioklės ploto teritoriją, prie tvenkinio, pamatę jame plaukiojančius bebrus, čia pat nutarė medžioti. D. R. paruošė savo 7,62 mm kalibro graižtvinį šautuvą ir iššovė vieną šūvį. Medžiodamas D. R. buvo įsitikinęs, kad šauna į vieną iš bebrų, išlipusių iš tvenkinio ant kranto, tačiau iš tiesų kulka pataikė ne į bebrą, o į tvenkinyje buvusį A. S., kuris šūvio metu vandenyje vykdė neteisėtą povandeninę žūklę. A. S. nuo šio šūvio mirė. Taigi, nustatyta, kad D. R., būdamas klaidingai įsitikinęs dėl kėsinosi objekto, šovė į žmogų, nors manė, kad šauna į bebrą. Šiuo atveju

konstatuota, kad D. R. atėmė A. S. gyvybę neatsargiai (BK 132 straipsnio 3 dalis) – dėl nusikalstamo nerūpestingumo: D. R. medžiojo neatidžiai, neleistinu būdu ir neleistinu metu, o tai apribojo jo galimybę įsitikinti, į kokią objektą šaunama, pagal veikos aplinkybes ir asmenines savybes jis galėjo ir turėjo tokius padarinius numatyti ir neleisti šiems padariniams kilti¹⁴³.

Pirmajame faktinių klaidų baudžiamojoje teisėje dėl objekto pavyzdyje aprašyta asmens faktinės klaidos baudžiamojoje teisėje situacija gali būti modeliuojama ir atvirkščiai. Asmuo, šaudamas į skardinę talpą ir tyčia ją gadindamas, gali klaidingai vertinti, kad talpoje slepiasi vaikas (objektas – žmogaus gyvybė), kai talpa iš tiesų yra tuščia (objektas – nuosavybė). Baudžiamosios teisės doktrinoje tokios faktinės klaidos baudžiamojoje teisėje dėl objekto įvardijamos klaidomis dėl netinkamo objekto¹⁴⁴. Šios klaidos baudžiamojoje teisėje reikšmė *expressis verbis* apibrėžta baudžiamajame įstatyme – BK 22 straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad jei kaltininkas nesuvokia, jog jis veikos negali pabaigti todėl, kad kėsiasi į netinkamą objektą arba naudoja netinkamas priemones, tai laikoma pasikėsiniu padaryti nusikalstamą veiką. Atsižvelgiant į tai, akivaizdu, kad pateikto pavyzdžio atveju asmens klaida turėtų būti vertinama kaip teisiškai nereikšminga – jei jis kėsinosi į žmogaus gyvybę, nesuvokdamas, kad jam veikos nepavyks užbaigti, jis turėtų atsakyti už pasikėsinimą padaryti tyčinį nužudymą (BK 22 straipsnio 2 dalis, BK 129 straipsnis) ir, priklausomai nuo kitų bylos aplinkybių, už turto sunaikinimą ar sugadinimą (BK 187 straipsnis).

Faktinių klaidų baudžiamojoje teisėje dėl netinkamo objekto pavyzdžių taip pat galima rasti teismų praktikoje. Vilniaus apygardos teisme nagrinėtoje byloje nustatyta, kad M. T., be kita ko, socialiniame tinkle sukūrė anketą, iš kurios, būdamas klaidingai įsitikinęs, jog bendrauja su penkiolikmete mergina, siuntė seksualinio pobūdžio žinutes, pornografinio turinio nuotraukas ir, siekdamas lytiškai santykiauti ir kitaip tenkinti lytinę aistrą, siūlė susitikti, ėmėsi konkrečių veiksmų, kad susitikimas įvyktų, tačiau, atvykus į sutartą vietą, paaiškėjo, kad M. T. iš tiesų susirašinėjo ne su mergina, bet su dviem vaikinais. Vilniaus apygardos teismas M. T. šių epizodų kontekste pripažino kaltu padarius nusikalstamas veikas, numatytas BK 22 straipsnio 2 dalyje ir 152¹ straipsnio 1 dalyje, 22 straipsnio 2 dalyje ir 153 straipsnio 1 dalyje, tai yra konstatavo, kad M. T. pasikėsino vilioti jaunesnį negu šešiolikos metų asmenį, jį tvirkinti, be to, disponavo pornografinio turinio

¹⁴³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. birželio 21 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-174-303/2023; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2024 m. birželio 21 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-205-489/2024.

¹⁴⁴ ŠVEDAS, Gintaras; ABRAMAVIČIUS, Armanas; PRAPIESTIS, Jonas *et al.* (2019). *Lietuvos baudžiamoji teisė. Bendroji dalis. I knyga*. Vilniaus universiteto vadovėlis. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, p. 279.

dalykais. Teismas nurodė, kad M. T. nesuvokė, jog jis nusikalstamų veikų, numatytų BK 152¹ straipsnio 1 dalyje ir 153 straipsnio 1 dalyje negali pabaigti todėl, kad kėsinosi į netinkamą objektą¹⁴⁵.

Atskirai išskirtinos ir faktinės klaidos baudžiamojoje teisėje dėl dalyko (nukentėjusiojo), kurių ryšys su objektu, kaip nusikalstamos veikos sudėties požymiu, dažniausiai yra ne toks glaudus kaip jau pateiktų pavyzdžių atvejais. Tai klaidos dėl dalyką (nukentėjusįjį) charakterizuojančių aplinkybių (dalyko pobūdžio, vertės, reikšmės, nukentėjusiojo tapatybės, amžiaus ir panašiai). Šios faktinės klaidos baudžiamojoje teisėje Lietuvoje paprastai (išskyrus išimtis) vertinamos kaip teisiškai nereikšmingos, apibrėžtosios tyčios atveju asmens padarytą veiką kvalifikuojant kaip baigtą tyčinę nusikalstamą veiką arba kaip pasikėsinimą padaryti tyčinę nusikalstamą veiką, o neapibrėžtosios tyčios atveju – pagal kilusius padarinius. Taip yra todėl, kad, kaip minėta šio magistro darbo 2.1.2 poskyryje, dažniausiai (išskyrus išimtis (pavyzdžiui, turtinių nusikalstamų veikų atvejais)), nustatant asmens tyčią, nereikalaujama nustatyti, kad asmuo suvokė nusikalstamos veikos dalyką (nukentėjusįjį) charakterizuojančiais aplinkybes, apsiribojant asmens galėjimu ir turėjimu šias aplinkybes suvokti arba šių aplinkybių į asmens tyčios turinį apskritai neįtraukiant.

Teismų praktikoje ir tokios situacijos nagrinėtos ne kartą. Ypač dažnai asmenys bando gintis faktine klaida baudžiamojoje teisėje dėl dalyką (nukentėjusįjį) charakterizuojančių požymių seksualinio pobūdžio nusikalstamų veikų atvejais, teigdami, kad klaidingai suvokė nukentėjusiojo amžių. Pavyzdžiui, Lietuvos apeliaciniame teisme nagrinėtoje byloje nustatyta, kad L. K., pasinaudodamas dėl mažametystės bejėgiška nukentėjusiosios būkle, lytiškai santyki audamas su ja, 13 metų mažametę išžagino, t. y. padarė nusikalstamą veiką, numatytą BK 149 straipsnio 4 dalyje. L. K. neneigė, kad jis vieną kartą lytiškai santykiavo su nukentėjusiaja, tik teigė buvęs klaidingai įsitikinęs, kad jai yra 16 metų (atsakomybė už vyresnio nei 14 metų, bet jaunesnio nei 18 metų asmens išžaginimą numatyta BK 149 straipsnio 3 dalyje ir yra kiek švelnesnė). Tokią L. K. faktinę klaidą Lietuvos apeliacinis teismas pripažino teisiškai nereikšminga, nurodė, kad pagal bylos aplinkybes – nukentėjusiosios gimimo datą, nukentėjusiosios sveikinimo su gimtadieniu faktą, kurį pripažįsta ir pats L. K., nusikaltimo padarymo datą, kuri artima gimtadienio datai, – apeliantas galėjo ir turėjo žinoti nukentėjusiosios amžių, todėl jo veika teisingai kvalifikuota kaip mažamečio asmens išžaginimas (pagal BK 149 straipsnio 4 dalį)¹⁴⁶.

¹⁴⁵ Vilniaus apygardos teismo 2025 m. rugpjūčio 7 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-158-1036/2025.

¹⁴⁶ Lietuvos apeliacinio teismo 2010 m. kovo 26 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-159/2010.

Prie faktinių klaidų baudžiamojoje teisėje dėl dalyką (nukentėjusįjį) charakterizuojančių požymių autorius priskiria baudžiamosios teisės doktrinoje neretai minimas faktines klaidas baudžiamojoje teisėje dėl dalyko (nukentėjusiojo) pobūdžio (tapatybės) (lot. *error in persona vel objecto*). Šios faktinės klaidos baudžiamojoje teisėje vienareikšmiškai vertintinos kaip teisiškai nereikšmingos ir asmens padaryta veika jų atvejais kvalifikuotina kaip baigta tyčinė nusikalstama veika. Tokių faktinių klaidų baudžiamojoje teisėje pavyzdžiais galėtų būtų laikomos situacijos, kai asmuo suvokia disponuojantis narkotine medžiaga, bet klaidingai mano, kad tai kita narkotinė medžiaga (pavyzdžiui, asmuo klaidingai suvokia disponuojantis fentaniliu, kai iš tiesų disponuoja karfentaniliu) arba situacijos, kai asmuo suvokia šaunantis į žmogų, bet klaidingai mano, kad tai kitas žmogus (pavyzdžiui, asmuo klaidingai suvokia šaunantis į žmogų „A“, kai iš tiesų šauna į žmogų „B“, kuris miršta). Pirmuoju atveju asmuo, nepaisant klaidos, turėtų atsakyti už baigtą tyčinį disponavimą narkotinėmis medžiagomis, o antruoju atveju – už baigtą tyčinį nužudymą.

Teismų praktikoje faktine klaida baudžiamojoje teisėje dėl dalyko (nukentėjusiojo) pobūdžio (tapatybės) neretai bandoma gintis bylose dėl nusikalstamų veikų, susijusių su disponavimu narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis. Lietuvos apeliaciniame teisme nagrinėtoje baudžiamojoje byloje nustatyta, kad K. S. neteisėtai disponavo labai dideliu kiekiu narkotinių bei psichotropinių medžiagų (karfentaniliu, 3-chlorometkatinonu), turėdamas tikslą jas platinti, bei dalį jų išplatino. Už šios nusikalstamos veikos padarymą K. S. pripažintas kaltu pagal BK 260 straipsnio 3 dalį. Apeliaciniame skunde nuteistasis nurodė nežinojęs, kad disponuoja karfentaniliu, o ne fentaniliu. Nepaisant to, Lietuvos apeliacinis teismas pabrėžė, kad tiek fentanilis, tiek karfentanilis yra narkotinės medžiagos, o aptariamasis nuteistojo argumentas nepaneigia fakto, kad jis suvokė, jog disponuoja narkotine medžiaga¹⁴⁷.

Taigi, objekto ir dalyko nusikalstamos veikos sudėties požymiai faktinių klaidų baudžiamojoje teisėje kontekste itin suartėja, todėl asmuo, klysdamas dėl faktinės aplinkybės, susijusios su objektu, kaip nusikalstamos veikos sudėties požymiu, gali tuo pačiu metu klysti ir dėl dalyko (nukentėjusiojo), kaip nusikalstamos veikos sudėties požymio, ir atvirkščiai. Klysdamas dėl objekto asmuo klaidingai suvokia visuomeninius santykius, į kuriuos nusikalstama veika kėsiasi, arba jų nesuvokia. Šios faktinės klaidos baudžiamojoje teisėje vertinamos įvairiai, atsižvelgiant į faktinių klaidų baudžiamojoje teisėje vertinimo kriterijus. Klaidos baudžiamojoje teisėje dėl dalyko (nukentėjusiojo),

¹⁴⁷ Lietuvos apeliacinio teismo 2025 m. lapkričio 13 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-318-1243/2025.

kurių ryšys su objektu, kaip nusikalstamos veikos sudėties požymiu, dažniausiai yra ne toks glaudus yra klaidos dėl dalyką (nukentėjusįjį) charakterizuojančių aplinkybių (dalyko pobūdžio, vertės, reikšmės, nukentėjusiojo tapatybės, amžiaus ir panašiai). Šios faktinės klaidos baudžiamojoje teisėje paprastai vertinamos kaip teisiškai nereikšmingos.

3.1.2. Faktinės klaidos baudžiamojoje teisėje dėl priežastingumo

Asmuo, darydamas veiką, gali klysti ir dėl faktinių aplinkybių, susijusių su priežastiniu ryšiu tarp jo veikos ir atsiradusių padarinių kaip nusikalstamos veikos sudėties požymiu. Šiame kontekste svarbu tai, kad, kaip minėta šio magistro darbo 2.1.2 poskyryje, baudžiamosios teisės doktrinoje pabrėžiama, jog priežastingumas net ir tyčios atveju gali būti suvokiamas tik pačiais bendriausiais bruožais, todėl veikos tyčia turi apimti tik svarbiausius priežastinės eigos etapus¹⁴⁸. Dėl šios priežasties menki nukrypimai nuo priežastinio ryšio eigos, kaip faktinės klaidos baudžiamojoje teisėje, įprastai turėtų būti vertinami kaip teisiškai nereikšmingi.

Faktinių klaidų baudžiamojoje teisėje dėl priežastingumo pavyzdžiais, kai klystama dėl neesminių priežastinio ryšio eigos aplinkybių, gali būti laikomi atvejai, kai auka turi būti nužudyta kirvio smūgiais, bet miršta nuo infekcijos žaizdoje, atsiradusioje dėl minėtų kirvio smūgių, arba atvejai, kai nuo tilto į vandenį numesta auka miršta ne paskendus, kaip mano kaltininkas, bet atsitrenkusi į vandenyje esantį akmenį. Tokios faktinės klaidos baudžiamojoje teisėje vertintinos kaip teisiškai nereikšmingos. Tiek užkapojimo kirviu, tiek numetimo nuo tilto atveju asmens tyčia nukreipta į žmogaus gyvybės atėmimą, todėl asmuo turėtų atsakyti už tyčinį nužudymą (BK 129 straipsnis).

Vis tik galimos ir tokios situacijos, kai asmuo klysta dėl esminių priežastinio ryšio eigos aplinkybių. Šioms situacijoms J. Wessels priskiria atvejus, kai nusikalstama veika susiskaido į du epizodus ir kaltininkas mano, kad jau pirmuoju epizodu pasiekė norimų padarinių, nors iš tiesų padariniai kyla tik po antrojo epizodo¹⁴⁹.

Autoriaus sutinka su J. Wessels, kuris, vertinant aptariamų faktinių klaidų baudžiamojoje teisėje reikšmę, siūlo, visų pirma, atsižvelgti į tai, ar veikos padariniai, nepaisant skirtingų epizodų, buvo realiai numatomi ir nebuvo atsitiktiniai¹⁵⁰. Tais atvejais, kai padariniai tikrai buvo akivaizdžiai numatomi ir nebuvo atsitiktiniai, jie būtų atsiradę net nepriklausomai nuo antrojo veikos epizodo, asmens veika, autoriaus vertinimu, turėtų būti

¹⁴⁸ WESSELS, Johannes (2003). *Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis. Baudžiamoji veika ir jos struktūra*. Vilnius: Eugrimas, p. 95.

¹⁴⁹ *Ibidem*, p. 96–97.

¹⁵⁰ *Ibidem*, p. 97.

kvalifikuojama kaip baigta tyčinė nusikalstama veika. Visgi jei padarinių, atsižvelgiant į konkrečios situacijos aplinkybes, nėra galimybės taip akivaizdžiai numatyti ir kaltininkas galėjo tik bendrais bruožais suvokti, kad jau pirmasis veikos epizodas sukels tam tikrus padarinius, tokia nusikalstama veika pagal kaltininko tyčios kryptingumą galėtų būti kvalifikuojama kaip pasikėsinimas padaryti tyčinę nusikalstamą veiką ir baigta neatsargi nusikalstama veika ar baigta tyčinė (neatsargi) nusikalstama veika pagal po pirmojo veikos epizodo atsiradusius padarinius ir baigta neatsargi nusikalstama veika.

Faktinės klaidos baudžiamojoje teisėje dėl priežastingumo, kai klystama dėl esminių priežastinio ryšio eigos aplinkybių, pavyzdžiu gali būti laikomas atvejis, kai asmuo mano, kad nužudė kitą žmogų perpjovęs jam gerklę, dėl to įdeda tariamą lavoną į maišą ir paskandina, tačiau paaiškėja, kad iš tiesų žmogus mirė nuskendęs, nes kai buvo skandinamas dar nebuvo miręs. Atsižvelgiant į pirmiau pateiktą faktinių klaidų baudžiamojoje teisėje dėl priežastingumo, kai klystama dėl esminių priežastinio ryšio eigos aplinkybių, vertinimą, pavyzdyje pateiktoje situacijoje faktinė klaida baudžiamojoje teisėje galėtų būti vertinama trejopai – kaip teisiškai reikšminga, pripažįstant, kad asmuo padarė tyčinį sveikatos sutrikdymą ir neatsargiai atėmė gyvybę ar pasikėsino padaryti tyčinį nužudymą ir neatsargiai atėmė gyvybę arba kaip teisiškai nereikšminga, pripažįstant, kad priežastinis ryšys nenutrūko ir asmuo padarė baigtą tyčinį nužudymą. Autoriaus pateikta pozicija dėl atsižvelgimo į padarinių akivaizdumą, vertinant aptariamų faktinių klaidų baudžiamojoje teisėje reikšmę, suponuoja išvadą, kad pateikto jų pavyzdžio atveju asmuo turėtų atsakyti už baigtą tyčinį nužudymą, nes nepaisant to, kad padariniai – žmogaus mirtis – kilo tik jį paskandinus, padarinių atsiradimas buvo akivaizdus jau po pirmojo kaltininko veikos epizodo – gerklės perpjovimo.

Šiame kontekste aktuali Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktika, pagal kurią tik tais atvejais, kai vienais veiksmais padaromas sunkus sveikatos sutrikdymas, tačiau mirtį sukelia kiti kaltininko veiksmai, kuriuos darydamas asmuo numatė, kad jo veika gali sukelti kito žmogaus mirtį, tačiau lengvabūdiškai tikėjosi šių padarinių išvengti ar nenumatė, kad jo veika gali atimti gyvybę kitam žmogui, nors pagal veikos aplinkybes ir savo asmenines savybes galėjo ir turėjo tai numatyti, veika gali būti kvalifikuojama pagal BK 135 (sunkus sveikatos sutrikdymas) ir 132 (neatsargus gyvybės atėmimas) straipsniuose numatytų nusikaltimų sutaptį¹⁵¹. Pažymėtina, kad šis Lietuvos Aukščiausiojo Teismo išaiškinimas yra gana abstraktus ir pateiktas konkrečių bylose, kuriose nebuvo sprendžiamas aptariamos faktinės klaidos baudžiamojoje teisėje klausimas, nustatytų aplinkybių kontekste, todėl

¹⁵¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. spalio 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-P-247/2009.

nesudaro prielaidų spręsti, jog autoriaus pirmiau pateikta pozicija dėl skirtingo faktinių klaidų baudžiamojoje teisėje dėl esminių priežastinio ryšio eigos aplinkybių traktavimo jam prieštarauja.

Atsiribojant nuo pateikto abstraktaus Lietuvos Aukščiausiojo Teismo išaiškinimo, pažymėtina, kad Lietuvos teismų praktikoje yra nagrinėta ir labai panaši į autoriaus pirmiau pateiktą pavyzdį situacija. Lietuvos apeliaciniame teisme po to, kai Lietuvos Aukščiausiasis Teismas Lietuvos apeliacinio teismo nuosprendį panaikino ir perdavė bylą iš naujo nagrinėti apeliacine tvarka¹⁵², nagrinėtoje byloje nustatyta, kad V. R. namo kieme prieš pradėdamas važiuoti automobiliu atbuline eiga neįsitikino, jog tai daryti saugu, užvažiavo ant nukentėjusiosios G. M., dėl ko G. M. prarado sąmonę, po to V. R. ir L. R. iš po automobilio ištraukė G. M., patikrino jai pulsą, dėl apsvaigimo, sumišimo ar asmeninio nepatyrimo objektyviai neįvertino G. M. būklės, t. y. neįsitikino, ar ji gyva, to nenumatė, nors galėjo ir privalėjo tai numatyti, todėl nesiėmė būtinų priemonių gaivinti sąmonės netekusią G. M., toliau elgdamiesi nusikalstamai nerūpestingai ir aplaidžiai, įkėlė G. M. į automobilio bagažinę, nuvežė be sąmonės esančią G. M. prie upės ir į ją įmetė, dėl ko G. M. mirė nuo paskendimo vandenyje. Lietuvos apeliacinis teismas konstatavo, kad taip V. R. ir L. R. dėl neatsargumo atėmė nukentėjusiajai G. M. gyvybę (BK 132 straipsnio 1 dalis)¹⁵³. Byloje nustačius, kad V. R. ir L. R. klydo dėl G. M. būsenos (t. y. klydo, kad ji jau metama į upę yra mirusi), veikos kvalifikavimo kontekste nebebuvo keliamas klausimas, ar, atsižvelgiant į prieš tai autoriaus pateiktą poziciją, V. R. ir L. R. veika negalėtų vis tiek būti kvalifikuojama kaip tyčinis nužudymas (BK 129 straipsnis) dėl veikos padarinių (G. M. mirties po užvažiavimo ant jos) akivaizdumo, tačiau, manytina, kad aptartoje situacijoje išvada, kad padariniai buvo akivaizdūs, ir nebūtų padaryta.

Pateiktas faktinių klaidų baudžiamojoje teisėje dėl priežastingumo, kai nusikalstama veika susiskaido į du epizodus, vertinimas iš esmės yra susijęs su tais atvejais, kai tiek pirmajame epizode, tiek antrajame epizode veikia tas pats asmuo. Visgi gali susiklostyti situacija, kai antrajame epizode dalyvauja jau nebe pats kaltininkas, o tretieji asmenys. J. Wessels nurodo, kad vien ši aplinkybė įtakos faktinės klaidos dėl priežastingumo vertinimui neturi¹⁵⁴. Autorius su tokia pozicija nesutinka.

Pirmiau pateikto pavyzdžio kontekste trečiųjų asmenų įsitraukimo į antrąjį epizodą situacija gali susiklostyti po nukentėjusiojo gerklės perpjovimo atvykus medikams, kurie turėtų suteikti pagalbą. Šiuo atveju kaltininkas gali klaidingai manyti, kad jis jau nužudė

¹⁵² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. liepos 2 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-54-628/2020.

¹⁵³ Lietuvos apeliacinio teismo 2022 m. sausio 28 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-17-1076/2022.

¹⁵⁴ WESSELS, Johannes (2003). *Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis. Baudžiamoji veika ir jos struktūra*. Vilnius: Eugrimas, p. 97.

žmogų, kai žmogaus dar tebėra gyvas, o jo mirtį realiai sukelia akivaizdžiai netinkami medikų veiksmai ir dėl to atsiradusios komplikacijos. Esant tokiai kaltininko faktinei klaidai baudžiamojoje teisėje, autoriaus vertinimu, jo veiksmai negali būti traktuojami kaip baigta tyčinė nusikalstama veika (aptarto pavyzdžio atveju baigtas tyčinis nužudymas), o, atsižvelgiant į tyčios kryptingumą, galėtų būti kvalifikuojami kaip pasikėsinimas padaryti tyčinę nusikalstamą veiką (aptarto pavyzdžio atveju pasikėsinimas nužudyti) arba kaip baigta tyčinė nusikalstama veika pagal atsiradusius padarinius (aptarto pavyzdžio atveju baigtas tyčinis sveikatos sutrikdymas).

Tai pagrįstai Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senatas pažymi ir nutarime dėl teismų praktikos nusikaltimų žmogaus gyvybei bylose: „Jei dėl kaltininko veikos buvo sunkiai sutrikdyta nukentėjusiojo sveikata, tačiau mirtį sukėlė kita aplinkybė (pvz., dėl to, kad gydymo metu buvo užkrėstas kraujas, per klaidą buvo pavartoti ne tie vaistai ir pan.), veika, atsižvelgiant į tyčios rūšį, kvalifikuojama kaip pasikėsinimas nužudyti pagal BK 22 ir 129 straipsnių atitinkamas dalis arba kaip sunkus sveikatos sutrikdymas pagal BK 135 straipsnio atitinkamas dalis¹⁵⁵.“

Taigi, faktinėmis klaidomis baudžiamojoje teisėje laikytinos ir klaidos baudžiamojoje teisėje dėl priežastingumo. Menki nukrypimai nuo priežastinio ryšio eigos, kaip faktinės klaidos baudžiamojoje teisėje, įprastai turėtų būti vertinami kaip teisiškai nereikšmingi, tačiau jei asmuo dėl šios faktinės aplinkybės klysta esmingai, vertinant tokios faktinės klaidos baudžiamojoje teisėje reikšmę, atsižvelgtina į tai, ar, nepaisant asmens klaidos, veikos padariniai buvo numatomi ir neatsitiktiniai, taip pat į asmens tyčios kryptingumą ir jo dalyvavimo atskiruose nusikalstamos veikos epizoduose aplinkybes.

3.1.3. Veikimo nukrypimas (lot. *aberratio ictus*) – faktinė klaida baudžiamojoje teisėje?

Veikimo nukrypimas – pasikėsinimas į kitą objektą ar dalyką (nukentėjusįjį) dėl nesėkmingo techninio veikos atlikimo. Nors veikimo nukrypimai, kaip minėta, itin glaudžiai susiję su faktinėmis klaidomis baudžiamojoje teisėje dėl objekto ir dalyko (nukentėjusiojo), autorius jų klaidomis baudžiamojoje teisėje nelaiko, nes jų atvejais veikos eiga nuo asmens sprendimų (taigi, ir jo suvokimo) nepriklauso. Kita vertus, dėl itin artimo veikimo nukrypimų ir faktinių klaidų baudžiamojoje teisėje ryšio, manytina, aptarti šį atskirą institutą tikslinga.

¹⁵⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 2004 m. birželio 18 d. nutarimas Nr. 46 "Dėl teismų praktikos nusikaltimų žmogaus gyvybei bylose". Teismų praktika. 2004, 21.

Veikimo nukrypimai gali būti vertinami dvejopai: kaip baigta tyčinė nusikalstama veika ar kaip: (1) baigta neatsargi nusikalstama veika ir pasikėsinimas padaryti tyčinę nusikalstamą veiką, (2) baigta neatsargi nusikalstama veika (jei asmuo kėsinosi į baudžiamojo įstatymo nesaugomą objektą), (3) pasikėsinimas padaryti tyčinę nusikalstamą veiką (jei už neatsargios nusikalstamos veikos padarymą atsakomybė baudžiamajame įstatyme nenumatyta (BK 16 straipsnio 4 dalis))¹⁵⁶. Atsižvelgiant į tai, kad veikimo nukrypimų atvejais veikos eiga nuo asmens, darančio veiką, sprendimų nepriklauso, autoriaus vertinimu, asmens veika, esant veikimo nukrypimui, paprastai turėtų būti kvalifikuojama kaip: (1) baigta neatsargi nusikalstama veika ir pasikėsinimas padaryti tyčinę nusikalstamą veiką, (2) baigta neatsargi nusikalstama veika (jei asmuo kėsinosi į baudžiamojo įstatymo nesaugomą objektą), (3) pasikėsinimas padaryti tyčinę nusikalstamą veiką (jei už neatsargios nusikalstamos veikos padarymą atsakomybė baudžiamajame įstatyme nenumatyta (BK 16 straipsnio 4 dalis)).

Veikimo nukrypimo pavyzdžiu gali būti laikoma situacija, kai asmuo kėsinosi nušauti žmogų „A“ ar pataikyti į tam tikrą taikinį (ne žmogų), tačiau šaudamas nepastebi žmogaus „B“, kurį kulka atsitiktinai kliudo ir nuo kurios jis miršta. Šiose situacijose asmens veika, autoriaus vertinimu, galėtų būti kvalifikuojama arba kaip neatsargus gyvybės atėmimas (BK 132 straipsnis) (kai buvo taikomasi į taikinį (ne žmogų)), arba kaip neatsargus gyvybės atėmimas (BK 132 straipsnis) ir pasikėsinimas padaryti tyčinį nužudymą (BK 22 straipsnio 1 dalies ir BK 129 straipsnis) (kai buvo taikomasi į kitą žmogų).

Jau pirmiau minėtoje Lietuvos Aukščiausiąjame Teisme du kartus nagrinėtoje byloje buvo sprendžiamas veikimo nukrypimo ir klaidos baudžiamojoje teisėje dėl objekto atribojimo klausimas. Byloje, kaip minėta nustatyta, kad D. R., būdamas klaidingai įsitikinęs dėl kėsinosi objekto, šovė į žmogų, nors manė, kad šauna į bebrą¹⁵⁷. Bylą pirmą kartą nagrinėjant apeliacine tvarka Panevėžio apygardos teismas buvo nurodęs, kad neatmestina galimybė, jog D. R., šaudamas į ant kranto išlipusį bebrą, t. y. į aukščiau esantį taikinį, „prašovė“ ir atsitiktinai pataikė už keliolikos metrų vandenyje (t. y. žemesnėje vietoje) besislepiantį A. S.¹⁵⁸. Tai reikštų, kad D. R. nepadarė faktinės klaidos baudžiamojoje teisėje dėl objekto, o susiklostė veikimo nukrypimo situacija. Vis dėlto antrą kartą apeliacine tvarka aptariamą bylą nagrinėjęs Panevėžio apygardos teismas pažymėjo, kad byloje surinkti įrodymai prieštarauja D. R. ir liudytojo T. S. duotiems parodymams, jog

¹⁵⁶ BIKELIS, Skirmantas (2007). *Tyčinė kaltė baudžiamosios teisės teorijoje ir teismų praktikoje*. Daktaro disertacija, socialiniai mokslai, teisė (01S), Mykolo Romerio universitetas. Vilnius, p. 53.

¹⁵⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. birželio 21 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-174-303/2023; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2024 m. birželio 21 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-205-489/2024.

¹⁵⁸ Panevėžio apygardos teismo 2022 m. spalio 31 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-177-366/2022.

nagrinėjamo įvykio metu buvo šauta į ant tvenkinio kranto išlipusį bebrą. Tokią išvadą, kuriai pritarė ir Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, apeliacinės instancijos teismas padarė remdamasis specialisto R. Š. parodymais, kad vadovaujantis specialisto išvadoje nurodytu minkštųjų audinių defekto dydžiu kulka turėjo skrieti tiesiai į A. S., prieš tai į nieką nepataikiusi¹⁵⁹. Tai reiškia, kad D. R. padarė faktinę klaidą baudžiamojoje teisėje dėl objekto.

Pateiktoje konkrečioje byloje nagrinėtas faktinės klaidos baudžiamojoje teisėje dėl objekto ir veikimo nukrypimo atribojimo klausimas asmens veikos kvalifikavimui esminės reikšmės neturėtų – tiek veikimo nukrypimas, tiek aptarta faktinė klaida baudžiamojoje teisėje dėl objekto turėtų būti vertinami kaip teisiškai reikšmingi ir suteikti pagrindą svarstyti dėl asmens veikos kvalifikavimo ne kaip tyčinio nužudymo, o kaip neatsargaus gyvybės atėmimo. Vis tik šis klausimas tam tikrais atvejais gali būti esminis. Tokia situacija gali susiklostyti atribojant veikimo nukrypimą nuo faktinės klaidos baudžiamojoje teisėje dėl nukentėjusiojo tapatybės. Kaip minėta, faktinės klaidos baudžiamojoje teisėje dėl nukentėjusiojo tapatybės vertinamos kaip teisiškai nereikšmingos – jei asmuo klaidingai mano, kad šauna į žmogų „A“, tačiau iš tiesų šauna ir pataiko į žmogų „B“, kuris miršta, asmuo turėtų atsakyti už baigtą tyčinį nužudymą. Veikimo nukrypimas, kita vertus, šiame kontekste turėtų būti vertinamas kitaip – jei asmuo į žmogų „B“ pataiko ne suklydęs dėl jo tapatybės, o dėl nesėkmingo šūvio į netoliese buvusį žmogų „A“, asmuo turėtų atsakyti už baigtą neatsargų gyvybės atėmimą ir pasikėsinimą padaryti tyčinį nužudymą.

Tiesa, pažymėtina, kad veikimo nukrypimas ne visada privalo būti vertinamas taip, kaip autorius pažymėjo pirmiau šiame magistro darbo poskyryje. Kaip pažymi S. Bikelis, veikimo nukrypimo atveju kaltės forma nustatinėtina kiekvienu atveju atskirai, pagal konkrečias nusikalstamos veikos aplinkybes ir gali būti tiek neatsargi, tiek tyčinė (pavyzdžiui, jei faktiškai kaltininko kulka kliudyta auka buvo visiškai netoli kaltininko taikinio ir kaltininkas suvokė, kad, kėsindamasis į konkretų žmogų, jis kėlė pakankamai didelį pavojų šalia jos esantiems žmonėms, jis veikė netiesiogine tyčia)¹⁶⁰.

Taigi, veikimo nukrypimas – pasikėsinimas į kitą objektą ar dalyką (nukentėjusįjį) dėl nesėkmingo techninio veikos atlikimo. Veikimo nukrypimas nelaikytinas klaida baudžiamojoje teisėje, bet yra joms itin artimas ir vertintinas iš esmės pagal faktinių klaidų baudžiamojoje teisėje taisykles. Veikimo nukrypimo atveju asmens veika paprastai turėtų būti kvalifikuojama kaip: (1) baigta neatsargi nusikalstama veika ir pasikėsinimas padaryti

¹⁵⁹ Panevėžio apygardos teismo 2023 m. gruodžio 7 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-132-581/2023.

¹⁶⁰ BIKELIS, Skirmantas (2007). *Tyčinė kaltė baudžiamosios teisės teorijoje ir teismų praktikoje*. Daktaro disertacija, socialiniai mokslai, teisė (01S), Mykolo Romerio universitetas. Vilnius, p. 55–56.

tyčinę nusikalstamą veiką, (2) baigta neatsargi nusikalstama veika (jei asmuo kėsinosi į baudžiamojo įstatymo nesaugomą objektą), (3) pasikėsinimas padaryti tyčinę nusikalstamą veiką (jei už neatsargios nusikalstamos veikos padarymą atsakomybė baudžiamajame įstatyme nenumatyta (BK 16 straipsnio 4 dalis)). Vis tik pažymėtina, kad ši taisyklė nėra universali – veikimo nukrypimo atveju kaltės forma nustatinėtina *ad hoc* pagal konkrečias nusikalstamos veikos aplinkybes ir tam tikrais atvejais gali būti nustatyta, kad asmuo, darydamas nusikalstamą veiką, nepaisant veikimo nukrypimo, veikė netiesiogine tyčia.

3.1.4. Klaidos baudžiamojoje teisėje dėl faktinių aplinkybių, lemiančių baudžiamąją atsakomybę šalinančios aplinkybės egzistavimą

Kaip minėta, tradicinis klaidų baudžiamojoje teisėje skirstymas į faktines ir juridines klaidas baudžiamojoje teisėje vargu, ar gali apimti klaidas baudžiamojoje teisėje dėl atsakomybę šalinančių aplinkybių. Nebekartojant to, kas išdėstyta šio magistro darbo 1.2.3 poskyryje, klaidos baudžiamojoje teisėje dėl baudžiamąją atsakomybę šalinančių aplinkybių teisinio vertinimo turėtų būti laikomos juridinėmis klaidomis baudžiamojoje teisėje¹⁶¹. Visgi tos klaidos baudžiamojoje teisėje dėl baudžiamąją atsakomybę šalinančių aplinkybių, kurios susijusios su faktinės situacijos klaidingu vertinimu (asmuo, klysdamas dėl faktinės situacijos, į kurią pateko, klaidingai mano, kad ji atitinka baudžiamąją atsakomybę šalinančios aplinkybės sąlygas, kai iš tiesų situacija šių sąlygų neatitinka arba atvirkščiai), gali būti vertinamos įvairiai¹⁶². Autorius, kaip minėta, pritardamas J. Namavičiui¹⁶³, mano, kad pastarosios klaidos baudžiamojoje teisėje turėtų būti vertinamos pagal faktinių klaidų baudžiamojoje teisėje taisykles.

Remiantis faktinių klaidų baudžiamojoje teisėje taisyklėmis, tuo atveju, jei asmuo klaidingai mano, kad situacija, į kurią jis pateko, atitinka baudžiamąją atsakomybę šalinančios aplinkybės sąlygas, nors ji šių sąlygų iš tiesų neatitinka, asmens klaida turėtų būti vertinama kaip teisiškai reikšminga ir paneigti jo tyčią (nepaneigdama neatsargumo) padaryti nusikalstamą veiką, o tuo atveju, jei asmuo klaidingai mano, kad situacija, į kurią jis pateko, neatitinka baudžiamąją atsakomybę šalinančios aplinkybės sąlygų arba to nežino, nors ji šias sąlygas atitinka, asmens klaida turėtų būti vertinama kaip teisiškai

¹⁶¹ NAMAVIČIUS, Justas (2017-02-06). *Klaida baudžiamojoje teisėje*. Pranešimas nacionalinėje teisinėje – mokslinėje konferencijoje, p. 3 [interaktyvus]. https://web.vu.lt/tf/j.namavicius/files/2018/02/Namavicius_Klaida_pranesimas.pdf.

¹⁶² WESSELS, Johannes (2003). *Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis. Baudžiamoji veika ir jos struktūra*. Vilnius: Eugrimas, p. 296–297.

¹⁶³ NAMAVIČIUS, Justas (2017-02-06). *Klaida baudžiamojoje teisėje*. Pranešimas nacionalinėje teisinėje – mokslinėje konferencijoje, p. 3–5 [interaktyvus]. https://web.vu.lt/tf/j.namavicius/files/2018/02/Namavicius_Klaida_pranesimas.pdf.

nereikšminga ir lemti asmens veikos kvalifikavimą kaip baigtos tyčinės nusikalstamos veikos arba kaip pasikėsینimo padaryti tyčinę nusikalstamą veiką. J. Wessels nurodo, kad pagal vyraujančią poziciją pastarosios klaidos baudžiamojoje teisėje turėtų lemti asmens veikos kvalifikavimą kaip baigtos tyčinės nusikalstamos veikos, tačiau pabrėžia, kad teisingiau būtų, jog būtų taikoma pasikėsینimo į netinkamą objektą taisyklė, nes aptariamu atveju objektyviai egzistuojanti pateisinimo būklė kompensuoja su veikos sudėties realizavimu susijusį padarinių žalingumą¹⁶⁴, kam pritaria ir J. Namavičius¹⁶⁵. Visgi, autoriaus vertinimu, vargu, ar galima teigti, kad aptariamu atveju objektyviai egzistuojanti pateisinimo būklė kompensuoja su veikos sudėties realizavimu susijusį padarinių žalingumą tiek, kad asmens veiką būtų galima kvalifikuoti kaip pasikėsینimą padaryti tyčinę nusikalstamą veiką, nes nusikalstama veika tokiu atveju yra baigiama ir ji baigiama taip, kaip to norėjo kaltininkas, taigi, autorius labiau pritartų vyraujančiai pozicijai, kad asmens veika turėtų būti kvalifikuojama kaip baigta tyčinė nusikalstama veika.

Lietuvos teismų praktikoje autoriui nepavyko rasti atvejų, kai būtų nustatyta, kad asmuo klaidingai manė, jog situacija, į kurią jis pateko, neatitinka baudžiamąją atsakomybę šalinančios aplinkybės sąlygų arba to nežinojo, nors ji šias sąlygas atitiko, pavyzdžiui, tačiau ne kartą analizuoti tie atvejai, kai asmuo teigia klaidingai manęs, kad situacija, į kurią jis pateko, atitiko baudžiamąją atsakomybę šalinančios aplinkybės sąlygas, nors ji šių sąlygų iš tiesų neatitiko. Pastarieji atvejai sąlyginai dažni būtiniosios ginties (BK 28 straipsnis), kaip baudžiamąją atsakomybę šalinančios aplinkybės, kontekste yra įvardijami tariamąja būtinąja gintimi.

BK 28 straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad asmuo neatsako pagal BK, jeigu jis, neperžengdamas būtiniosios ginties ribų, padarė baudžiamajame įstatyme numatytos nusikalstamos veikos požymius formaliai atitinkančią veiką gindamasis ar gindamas kitą asmenį, nuosavybę, būsto neliečiamybę, kitas teises, visuomenės ar valstybės interesus nuo pradėto ar tiesiogiai gresiančio pavojingo kėsینimosi. Sprendžiant, ar asmens veiksmai buvo padaryti esant būtiniosios ginties situacijai, reikia nustatyti, ar nebuvo pažeistos būtiniosios ginties teisėtumo sąlygos. Teismų praktikoje išskiriamos šios būtiniosios ginties teisėtumo sąlygos: 1) pavojingas kėsینimasis, 2) realus kėsینimasis, 3) akivaizdus kėsینimasis, 4) besikėsینančiam asmeniui padaroma žala, 5) neperžengtos būtiniosios

¹⁶⁴ WESSELS, Johannes (2003). *Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis. Baudžiamoji veika ir jos struktūra*. Vilnius: Eugrimas, p. 100.

¹⁶⁵ NAMAVIČIUS, Justas (2017-02-06). *Klaida baudžiamojoje teisėje*. Pranešimas nacionalinėje teisinėje – mokslinėje konferencijoje, p. 4–5 [interaktyvus]. https://web.vu.lt/tf/j.namavicius/files/2018/02/Namavicius_Klaida_pranesimas.pdf.

ginties ribos¹⁶⁶. BK 28 straipsnyje įtvirtintos būtinios ginties, kaip baudžiamąją atsakomybę šalinančios aplinkybės, taikymas, sprendžiant pagal išskirtas būtinios ginties teisėtumo sąlygas, visų pirma yra siejamas su įvykio aplinkybių, susijusių su pavojingu, realiu bei akivaizdžiu kėsanimusi ir kėsanimosi pobūdį bei pavojingumą atitinkančia gynyba, nustatymu¹⁶⁷.

Pagal Lietuvos teismų praktiką tariamoji būtinoji gintis neužtraukia baudžiamosios atsakomybės ir traktuojama kaip būtinoji gintis, jeigu, nors realaus pavojingo kėsanimosi ir nebuvo, tačiau susidariusios įvykio aplinkybės leido pagrįstai manyti, kad kėsinimasis prasidėjo ar tiesiogiai gresia, o besiginantysis neturėjo ir negalėjo numatyti, kad šias aplinkybes suvokė klaidingai. Jeigu besiginantysis turėjo ir galėjo numatyti, kad klysta vertindamas šias aplinkybes, jo veiksmai, esant kitiems būtiniams požymiams, gali būti kvalifikuojami kaip neatsargi nusikalstama veika. Tais atvejais, kai pagrindo įžvelgti pavojingą kėsinimąsi apskritai nebuvo, tačiau asmuo iš baimės ar dėl nepagrįsto įtarumo vis dėlto padarė žalos kitam asmeniui, nėra nei tariamosios būtinios ginties, nei būtinios ginties ar jos ribų peržengimo. Tokia veika, esant visiems atitinkamos nusikalstamos veikos sudėties požymiams, kvalifikuotina kaip tyčinis nusikaltimas ar baudžiamasis nusižengimas¹⁶⁸. Kaip matyti, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktika, susijusi su aptariamų klaidų baudžiamojoje teisėje traktavimu, atitinka pirmiau išdėstytą autoriaus poziciją dėl jų vertinimo.

Taigi, klaidos baudžiamojoje teisėje dėl baudžiamąją atsakomybę šalinančių aplinkybių, kurios susijusios su faktinės situacijos klaidingu vertinimu, turėtų būti vertinamos pagal faktinių klaidų baudžiamojoje teisėje taisykles. Tuo atveju, jei asmuo klaidingai mano, kad situacija, į kurią jis pateko, neatitinka baudžiamąją atsakomybę šalinančios aplinkybės sąlygų arba to nežino, nors ji šias sąlygas atitinka, asmens klaida turėtų būti vertinama kaip teisiškai nereikšminga ir lemti asmens veikos kvalifikavimą kaip baigtos tyčinės nusikalstamos veikos, o tuo atveju, jei asmuo klaidingai mano, kad situacija, į kurią jis pateko, atitinka baudžiamąją atsakomybę šalinančios aplinkybės sąlygas, nors ji šių sąlygų iš tiesų neatitinka, asmens klaida turėtų būti vertinama kaip teisiškai reikšminga ir paneigti jo tyčią (nepaneigdama neatsargumo) padaryti nusikalstamą veiką. Iš Lietuvos teismų praktikos matyti, kad pastarosios klaidos baudžiamojoje teisėje bent būtinios ginties kontekste taip ir vertinamos.

¹⁶⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. spalio 21 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-205-719/2020; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2022 m. balandžio 6 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-73-495/2022; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2025 m. lapkričio 19 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-154-719/2025.

¹⁶⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2026 m. kovo 6 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-35-891/2026.

¹⁶⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. rugsėjo 16 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-336/2008; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. gegužės 26 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-212/2009.

Apibendrinant galima teigti, kad faktinės klaidos baudžiamojoje teisėje gali būti labai įvairios, todėl ir jų vertinimas gali skirtis. Nepaisant to, iš pateiktų pavyzdžių matyti, kad faktinių klaidų baudžiamojoje teisėje reikšmė iš esmės priklauso nuo pirmiau šiame magistro darbe aptartų kriterijų – asmens tyčios turinio ir jos kryptingumo. Lietuvos teismų praktikoje esminių nukrypimų nuo šių kriterijų, vertinant faktinių klaidų baudžiamojoje teisėje reikšmę, nepastebėta. Faktinių klaidų baudžiamojoje teisėje kontekste išsiskiria veikimo nukrypimai ir klaidos baudžiamojoje teisėje dėl faktinių aplinkybių, lemiančių baudžiamąją atsakomybę šalinančių aplinkybių egzistavimą. Iš pateiktų pavyzdžių matyti, kad tokios situacijos iš esmės spręstinos pagal faktinių klaidų baudžiamojoje teisėje taisykles.

3.2. Juridinės klaidos baudžiamojoje teisėje

Juridinės klaidos baudžiamojoje teisėje yra tokios klaidos, kurios pasireiškia klaidingu daromos veikos teisinės prasmės ir reikšmės supratimu¹⁶⁹. Atsižvelgiant į tai, *sensu largo* juridinės klaidos baudžiamojoje teisėje gali būti įvairios: asmuo, darydamas veiką, gali klysti dėl jos neteisėtumo, teisinio kvalifikavimo arba dėl to, kas jam už nusikalstamos veikos padarymą gresia. Vis dėlto baudžiamosios teisės doktrinoje juridinės klaidos baudžiamojoje teisėje gali būti apibrėžiamos ir ne taip plačiai bei *sensu stricto* gali būti siejamos tik su tomis situacijomis, kai asmuo, darydamas tam tikrą veiką, klysta dėl jos neteisėtumo.

Šiame kontekste pažymėtina, kad juridinėmis klaidos baudžiamojoje teisėje *sensu largo* gali būti laikomos šios asmens suvokimo klaidos: (1) dėl veikos neteisėtumo: (a) dėl draudimo (asmuo, darydamas veiką, klaidingai mano, kad ji nėra draudžiama ar apie jos draudžiamumą nežino, kai ji yra draudžiama, ir atvirkščiai), (b) dėl leidimo (asmuo klaidingai teisiškai traktuoja baudžiamąją atsakomybę šalinančią aplinkybę, manydamas kad jo veika dėl jos egzistavimo yra leidžiama ir atvirkščiai), (2) dėl kvalifikavimo (asmuo, darydamas nusikalstamą veiką, neklysdamas dėl faktinių nusikalstamos veikos aplinkybių, klaidingai mano, kad ji bus kvalifikuojama pagal konkretų baudžiamojo įstatymo straipsnį), (3) dėl teisinių padarinių (asmuo, darydamas nusikalstamą veiką, klaidingai vertina, kokia ir kokios apimties atsakomybė jam už nusikalstamos veikos padarymą bus taikoma).

¹⁶⁹ ŠVEDAS, Gintaras; ABRAMAVIČIUS, Armanas; PRAPIESTIS, Jonas *et al.* (2019). *Lietuvos baudžiamoji teisė. Bendroji dalis. I knyga*. Vilniaus universiteto vadovėlis. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, p. 277

Juridinėmis klaidomis baudžiamojoje teisėje *sensu stricto* laikytinos klaidos baudžiamojoje teisėje dėl veikos neteisėtumo.

Iš visų juridinių klaidų baudžiamojoje išsiskiria būtent klaidos baudžiamojoje teisėje dėl veikos neteisėtumo (juridinės klaidos baudžiamojoje teisėje *sensu stricto*). Kaip buvo konstatuota šio magistro 2.2.2 poskyryje, būtent šios klaidos baudžiamojoje teisėje gali būti reikšmingos nustatant asmens kaltę, padarius nusikalstamą veiką, taigi, gali turėti tam tikros įtakos asmens baudžiamajai atsakomybei. Kitos juridinės klaidos baudžiamojoje teisėje, nors formaliai ir atitinka juridinių klaidų baudžiamojoje teisėje apibrėžimą (yra susijusios su teisinėmis aplinkybėmis, aprašytomis įstatymuose), visgi nei baudžiamosios teisės doktrinoje, nei praktikoje dėmesio nesulaukia – jos, nustatant asmens kaltę, padarius nusikalstamą veiką, paprastai jokios reikšmės neįgyja.

Visgi ir klaidos baudžiamojoje teisėje dėl veikos neteisėtumo ne visais atvejais vertintinos kaip teisiškai reikšmingos. Jei asmuo klaidingai mano, kad jo veika neteisėta, tačiau jis objektyviai jokios neteisėtos veikos nedaro, jam baudžiamoji atsakomybė nekyla, taigi, klaida baudžiamojoje teisėje dėl veikos neteisėtumo jokios reikšmės neįgyja¹⁷⁰. Šios klaidos baudžiamojoje teisėje gali tapti teisiškai reikšmingos tais atvejais, kai asmuo klaidingai mano besielgiantis teisėtai (arba apie veikos neteisėtumą nežino), nors iš tiesų jo veika yra nusikalstama. Tokių klaidų baudžiamojoje teisėje pavyzdžiais laikytinos šios situacijos: (1) asmuo, gindamasis nuo plėšimo, išmuša ginklą užpuolikui iš rankų, po ko užpuolikas pabėga, tačiau besigynęs asmuo pasiveja užpuoliką ir klaidingai manydamas, kad jo baudžiamąją atsakomybę šalinanti aplinkybė tebeegzistuoja, jį sumuša (leidimo klaida baudžiamojoje teisėje), (2) asmuo, atvykęs iš trečiosios valstybės, laikydamas netikrus pašto ženklus, nežino, kad Lietuvoje už tai yra baudžiama (draudimo klaida baudžiamojoje teisėje). Nebekartojant to, kas išdėstyta šio magistro darbo 2.2.2 poskyryje, paminėtina, kad pastarosios klaidos baudžiamojoje teisėje išimtiniais atvejais, kai dėl objektyviai pateisinamų priežasčių iš asmens dėl jų negalima reikalauti įstatymus atitinkančio elgesio, atsižvelgiant į kaltės principą (BK 2 straipsnio 3 dalis), kaip ir daugumoje užsienio valstybių turėtų paneigti asmens kaltę.

Lietuvos teismų praktikoje ne kartą analizuotos situacijos, kuriose asmenys ginasi draudimo klaidomis baudžiamojoje teisėje. Atskirai nebeanalizuojant tam tikrų klaidų baudžiamojoje teisėje priskyrimo faktinėms ar juridinėms problematikos, įvardintos šio magistro darbo 1.2.3 poskyryje, pažymėtina, kad iš Lietuvos teismų praktikos matyti, jog asmenys klaidomis baudžiamojoje teisėje, kurios teismų pripažįstamos draudimo klaidomis

¹⁷⁰ WESSELS, Johannes (2003). *Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis. Baudžiamoji veika ir jos struktūra*. Vilnius: Eugrimas, p. 276–277.

baudžiamojame teisėje, dažniausiai bando gintis bylose dėl neteisėto disponavimo medžiagomis ar daiktais, kurių apyvarta draudžiama ar apribota (neteisėto disponavimo narkotinėmis ir psichotropinėmis medžiagomis, akcizais apmokestintomis prekėmis, šaunamaisiais ginklais, šaudmenimis), nurodydami, jog nežinojo disponuojantys draudžiamomis (ar kurių apyvarta ribojama) medžiagomis ar daiktais¹⁷¹, taip pat veikos neteisėtumo nesuvokimo klausimas keltas bylose dėl apgaulingo (aplaidaus) buhalterinės apskaitos tvarkymo, asmenims nurodant, kad jie nesuvokė buhalterinės apskaitos tvarkymo subtilybių¹⁷², ir kitose bylose. Iš esmės visose bylose teismai laikėsi pozicijos, kad įstatymo nežinojimas nuo baudžiamosios atsakomybės neatleidžia, todėl draudimo klaidai baudžiamojame teisėje jokios reikšmės nesuteikė, atskirais atvejais papildomai išskirdami tam tikras aplinkybes, kurios leidžia manyti, kad draudimo klaida baudžiamojame teisėje nepateisinama (bylose dėl disponavimo daiktais ar medžiagomis, kurių apyvarta ribojama ar draudžiama, teismai atsižvelgė į laikotarpį, kurį draudimas galioja (vieną mėnesį), o bylose dėl apgaulingo (aplaidaus) buhalterinės apskaitos tvarkymo – į asmens pareigas (direktorius), veiklą (verslininkas), taip pat išsilavinimą (vidurinio išsilavinimo)).

Šiame kontekste iš visų paminėtų bylų išskirtina viena Lietuvos Aukščiausiąjame Teisme nagrinėta byla. Byloje nustatyta, kad T. A., turėdamas tikslą parduoti ar kitaip platinti, neteisėtai laikė, gabeną ir realizavo psichotropines medžiagas: turėdamas tikslą parduoti psichotropinę medžiagą – kvaitulinį šalaviją ir jo dalis, užsisakė jos internetu ir gavo paštu, o nuo 2008 m. gegužės 25 d., kai įsigaliojo Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 2003 m. balandžio 23 d. įsakymu Nr. V-239 „Dėl narkotinių ir psichotropinių medžiagų nedidelio, didelio ir labai didelio kiekio nustatymo rekomendacijų“ patvirtintų rekomendacijų pakeitimai, kuriais psichotropinių medžiagų sąrašas papildytas kvaituliniu šalaviju ir jo dalimis, neteisėtai laikė 5,496 g psichotropinės medžiagos – kvaitulinio šalavijo ir jo dalių savo namuose, iki kol 2008 m. gegužės 27 d. Vilniuje, prie parduotuvės, šias psichotropines medžiagas realizavo, parduodamas už 200 Lt (BK 260 straipsnio 1 dalis). Lietuvos Aukščiausiasis Teismas atkreipė dėmesį į tai, kad T. A. disponavo draudžiama medžiaga praėjus vos kelioms dienoms po jos uždraudimo, o įstatymas, kuriuo ji buvo uždrausta, buvo paskelbtas ir įsigaliojo savaitgalį (atitinkamai

¹⁷¹ Lietuvos apeliacinio teismo 2006 m. gegužės 18 d. nuosprendis baudžiamojame byloje Nr. 1A-219/2006; Lietuvos apeliacinio teismo 2008 m. birželio 4 d. nuosprendis baudžiamojame byloje Nr. 1A-241/2008; Lietuvos apeliacinio teismo 2009 m. spalio 9 d. nutartis baudžiamojame byloje Nr. 1A-397/2009; Lietuvos apeliacinio teismo 2015 m. birželio 30 d. nutartis baudžiamojame byloje Nr. 1A-486-150/2015; Lietuvos apeliacinio teismo 2017 m. gegužės 18 d. nutartis baudžiamojame byloje Nr. 1A-331-449/2017; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. gegužės 10 d. nutartis baudžiamojame byloje Nr. 2k-362; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. spalio 4 d. nutartis baudžiamojame byloje Nr. 2K-425/2011.

¹⁷² Vilniaus apygardos teismo 2017 m. birželio 20 d. nuosprendis baudžiamojame byloje Nr. 1A-171-497/2017; Lietuvos apeliacinio teismo 2016 m. vasario 19 d. nutartis baudžiamojame byloje Nr. 1A-257-165/2016.

šeštadienį (2008 m. gegužės 24 d.) ir sekmadienį (2008 m. gegužės 25 d.)), jis nežinojo apie šios psichotropinės medžiagos uždraudimą, apie tai sužinojęs tą pačią dieną vėlai vakare iš karto paskambino asmeniui, aptarnavusiam jo internetinį puslapį, kuriame be kitų medžiagų buvo reklamuojamas bei parduodamas ir kvaitulinis šlavijavas, kad šis pašalintų atitinkamą informaciją, po to šia medžiaga nebeprekiavo. Teismas pažymėjo, kad T. A. išsilavinimas (aukštasis), einamos vadovaujamos pareigos, taip pat tai, kad kvaitulinis šlavijavas visada pasižymėjo tam tikru pavojingumu žmogaus sveikatai, dar nereiškia, jog T. A. veikos padarymo metu, suvokdamas savo veiksmų tam tikrą žalingumą, žinojo bei suprato savo veikos nusikalstamumą. Atsižvelgęs į šias aplinkybes, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas konstatavo, kad nepaisant to, jog įstatymo nežinojimas nuo baudžiamosios atsakomybės neatleidžia, šio principo kaltės principo (BK 2 straipsnio 3 dalis) kontekste suabsoliutinti negalima ir jis taikomas, kai veikos padarymo metu iš asmens buvo galima reikalauti įstatymus atitinkančio elgesio, o šiuo atveju tokia situacija nenustatyta¹⁷³.

Atkreiptinas dėmesys, kad aptartoje Lietuvos Aukščiausiajame Teisme nagrinėtoje byloje išdėstyta pozicija visiškai atitinka šio magistro darbo 2.2.2 poskyryje autoriaus pateiktą poziciją dėl juridinių klaidų baudžiamojoje teisėje vertinimo. Tačiau pažymėtina, kad šios pozicijos toli gražu negalima laikyti vieninga Lietuvos teismų praktika, kadangi daugiau bylų, kuriose teismas būtų pateikęs tokį patį požiūrį, autoriui rasti nepavyko.

Apibendrinant galima teigti, kad juridinės klaidos baudžiamojoje teisėje gali būti labai įvairios, tačiau visos jos paprastai vertinamos kaip teisiškai nereikšmingos. Iš pateiktų juridinių klaidų baudžiamojoje teisėje pavyzdžių matyti, kad iš visų jų išsiskiria klaidos baudžiamojoje teisėje dėl veikos neteisėtumo (juridinės klaidos baudžiamojoje teisėje *sensu stricto*). Šios klaidos baudžiamojoje teisėje gali tapti teisiškai reikšmingos tais atvejais, kai asmuo klaidingai mano besielgiantis teisėtai (arba apie veikos neteisėtumą nežino), nors iš tiesų jo veika yra nusikalstama. Lietuvos teismų praktikoje nėra linkstama juridines klaidas baudžiamojoje teisėje *sensu stricto* pripažinti teisiškai reikšmingomis, tačiau galima rasti pavyzdžių, kai konstatuojama, kad tokios asmens suvokimo klaidos gali paneigti jo kaltę, kai jos neišvengiamos, o tokia pozicija visiškai atitinka pirmiau šiame magistro autoriaus pateiktą poziciją dėl šių klaidų baudžiamojoje teisėje vertinimo.

¹⁷³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. spalio 4 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-425/2011.

IŠVADOS

1. Klaida baudžiamojoje teisėje – baudžiamąja teisine prasme sąmoningo fizinio asmens, darančio tam tikrą veiką, nesąmoningas, turintis išraišką objektyvioje tikrovėje suvokimo nukrypimas nuo teisinių arba faktinių aplinkybių, aprašytų įstatymuose. Faktinės aplinkybės paprastai suprantamos kaip kaltininkui objektyvios BK uždraustos veikos aplinkybės, o teisinės aplinkybės – kaip teisinis padarytos veikos vertinimas. Faktinių ir teisinių aplinkybių atribojimo klausimas, kuris iš pirmo žvilgsnio atrodo gana paprastas, yra sudėtingas ir vargu, ar vienareikšmiškai išsprendžiamas, todėl klaidų baudžiamojoje teisėje pobūdžio dvilypumas dichotomijos reikšmės neįgyja.
2. Klaidos baudžiamojoje teisėje reikšmė, visų pirma, priklauso nuo kaltės principo – centrinio principo baudžiamojoje teisėje, apibrėžiančio, kada asmenį galima traukti baudžiamojon atsakomybėn. Kaltė baudžiamojoje teisėje gali būti suprantama įvairiai. Išskiriamos dvi pagrindinės jos teorijų kryptys – psichologinių ir norminių kaltės teorijų kryptys. Lietuvos baudžiamosios teisės doktrinoje kaltė, remiantis psichologinių kaltės teorijų krypties idėjomis, paprastai apibrėžiama kaip asmens psichinis santykis su daroma veika ir jos padariniais arba objektyviaisiais nusikalstamos veikos sudėties požymiais, jos turinį sudaro intelektinis ir valinis elementai. Intelektinis kaltės momentas siejamas su nusikalstamos veikos pobūdžio suvokimu ir padarinių numatymu (materialiųjų nusikalstamų veikų sudėčių atvejais), o valinis kaltės momentas atskleidžia, ko asmuo savo veika norėjo. Klaidas baudžiamojoje teisėje pagal tai, kokią įtaką jos turi kaltei, galima suskirstyti į teisiškai reikšmingas ir teisiškai nereikšmingas. Teisiškai reikšmingos klaidos baudžiamojoje teisėje – tai tokios klaidos, kurios paneigia asmens kaltę (tyčią) arba ją modifikuoja, teisiškai nereikšmingos klaidos baudžiamojoje teisėje – tai tokios klaidos, kurios jokios įtakos asmens kaltei neturi.
- 2.1. Faktinių aplinkybių, aprašytų įstatymuose, suvokimo svarba, nustatant asmens kaltę padarius nusikalstamą veiką, didesnių diskusijų nekelia – nors, žinoma, atskirų faktinių aplinkybių, aprašytų įstatymuose, suvokimo svarba skirtingose valstybėse ir konkrečiose bylose gali skirtis, šios aplinkybės *in abstracto* yra svarbios konstatuojant asmens kaltę, o tyčios atveju reikalaujama, kad asmuo šias aplinkybes suvoktų visiškai. Atitinkamai faktinės klaidos baudžiamojoje teisėje gali būti teisiškai reikšmingos arba teisiškai nereikšmingos. Jos yra teisiškai reikšmingos būtent tais atvejais, kai asmuo daro tyčinę nusikalstamą veiką, be to, būtina atsižvelgti į asmens

tyčios turinį ir kryptingumą. Teisiškai reikšmingos faktinės klaidos baudžiamojoje teisėje gali paneigti asmens tyčią padaryti konkrečią nusikalstamą veiką. Diskutuotina, ar Lietuvoje nereikėtų tam tikras pagrindines faktinių klaidų baudžiamojoje teisėje vertinimo taisykles įtvirtinti BK.

- 2.2. Teisinių aplinkybių, aprašytų įstatymuose, suvokimo svarbos, nustatant asmens kaltę, padarius nusikalstamą veiką, klausimas yra kiek sudėtingesnis ir jų suvokimo svarba skirtingose valstybėse gali skirtis ne tik konkrečiose bylose, bet iš esmės. Tai susiję su valstybėje vyraujančia kaltės teorijų kryptimi ir valstybės baudžiamosios politikos kryptimi. Lietuvoje teisinėms aplinkybėms, aprašytoms įstatymuose, išskyrus išimtis, kaltės turinio kontekste reikšmės nesuteikiama, taigi, atitinkamai ir juridinės klaidos baudžiamojoje teisėje paprastai turėtų būti laikomos teisiškai nereikšmingomis. Visgi kaltės principas, kuris, autoriaus vertinimu, bylose galėtų būti taikomas tiesiogiai, suponuoja išvadą, kad veikos neteisėtumo suvokimui, kaip teisinei aplinkybei, aprašytai įstatymuose, nustatant asmens kaltę, padarius nusikalstamą veiką, reikšmė turėtų būti suteikiama – juridinės klaidos baudžiamojoje teisėje, susijusios su veikos neteisėtumu, kai jos neišvengiamos, turėtų paneigti asmens kaltę (ir tyčinę, ir neatsargią) padaryti nusikalstamą veiką. Autoriaus nuomone, juridinių klaidų baudžiamojoje teisėje reikšmę tikslinga atskirai įtvirtinti BK.
3. Klaidos baudžiamojoje teisėje gali būti klasifikuojamos remiantis ne vienu pagrindu. Klasifikuojant jas remiantis jų pobūdžio kriterijumi, jos gali būti skirstomos į juridines ir faktines klaidas baudžiamojoje teisėje. Iš klaidų baudžiamojoje teisėje pavyzdžių analizės matyti, kad tiek faktinės, tiek juridinės klaidos baudžiamojoje teisėje gali būti labai įvairios.
 - 3.1. Iš pateiktų atskirų faktinių klaidų baudžiamojoje teisėje pavyzdžių matyti, kad visų jų reikšmė Lietuvoje iš tiesų priklauso nuo asmens tyčios turinio ir jos kryptingumo. Lietuvos teismų praktikoje esminių nukrypimų nuo šių kriterijų, vertinant faktinių klaidų baudžiamojoje teisėje reikšmę, nepastebėta.
 - 3.2. Iš pateiktų juridinių klaidų baudžiamojoje teisėje pavyzdžių matyti, kad beveik visos jos Lietuvoje paprastai vertintinos kaip teisiškai nereikšmingos. Iš jų išsiskiria juridinės klaidos baudžiamojoje teisėje dėl veikos neteisėtumo (juridinės klaidos baudžiamojoje teisėje *sensu stricto*). Šios klaidos baudžiamojoje teisėje gali tapti teisiškai reikšmingos tais atvejais, kai asmuo klaidingai mano besielgiantis teisėtai (arba apie veikos neteisėtumą nežino), nors iš tiesų jo veika yra nusikalstama. Lietuvos teismų praktikoje ir juridines klaidas baudžiamojoje teisėje *sensu stricto* nėra linkstama pripažinti teisiškai reikšmingomis, tačiau galima rasti pavyzdžių, kai

konstatuojama, kad tokios asmens suvokimo klaidos gali paneigti jo kaltę, kai jos neišvengiamos, o tokia pozicija visiškai atitinka autoriaus poziciją dėl šių klaidų baudžiamojoje teisėje vertinimo.

ŠALTINIŲ SĄRAŠAS

1. Teisės aktai

1.1. Tarptautiniai teisės aktai

1. Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija (1950). *Valstybės žinios*, 1995, 40-987.
2. Tarptautinio baudžiamojo teismo Romos statutas (1998). *Valstybės žinios*, 2003, 49-2165.

1.2. Lietuvos Respublikos teisės aktai

3. Lietuvos Respublikos Konstitucija. Lietuvos Respublikos piliečių priimta 1992 m. spalio 25 d. referendume. *Valstybės žinios*, 1992, 33–1014.
4. Lietuvos Respublikos administracinių nusižengimų kodeksas. 2015 m. birželio 25 d. Nr. XII-1869. TAR, 2015, 11216.
5. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. 2000 m. rugsėjo 26 d. Nr. VIII-1968. *Valstybės žinios*, 2000, 89–2741.
6. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas. 2002 m. kovo 14 d. Nr. IX-785. *Valstybės žinios*, 2002, 37-1341.
7. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. 2000 m. liepos 18 d. Nr. VIII-1864. *Valstybės žinios*, 2000, 74-2262.
8. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas. 2002 m. vasario 28 d. Nr. IX-743. *Valstybės žinios*, 2002, 36-1340.
9. Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymas. 1999 m. sausio 14 d. Nr. VIII-1029. *Valstybės žinios*, 1999, 13-308.
10. Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 2003 m. balandžio 23 d. įsakymas Nr. V-239 „Dėl narkotinių ir psichotropinių medžiagų nedidelio, didelio ir labai didelio kiekio nustatymo rekomendacijų“. *Valstybės žinios*, 2003, 41-1889.

1.3. Užsienio valstybių teisės aktai

11. American Law Institute (1985). *Model penal code. Official draft and explanatory notes. Complete text of model penal code as adopted at the 1962 annual meeting of the American Law Institute at Washington, D.C., May 24, 1962*. Philadelphia, Pa.: The Institute.
12. Bundesgesetz über die mit gerichtlicher Strafe bedrohten Handlungen. 23. Jänner 1974. Nr. 60. *BGBI.*, 1974, 60.
13. Code pénal. 22 juillet 1992. n° 92-683, 92-684, 92-685 ir 92-686. *JORF*, 1992, 169.

14. Codul penal. 17 iulie 2009. nr. 286. *Monitorul Oficial al României. Partea I*, 2009, 510.
15. Criminal Code Act 1995. 15 March 1995. No. 12 of 1995. *Federal Register of Legislation*, 1995, C2004A04868).
16. Schweizerisches Strafgesetzbuch. 21. Dezember 1937. Nr. 311.0. *AS*, 1942, 54 757.
17. Strafgesetzbuch. 15. Mai 1871. Nr. 651. *BGBL.*, 1998, 75–3322.

2. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencija

18. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. gegužės 8 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 39-1105.
19. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2009 m. birželio 8 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 69-2798.

3. Specialioji literatūra

20. ABRAMAVIČIUS, Armanas; BARANSKAITĖ, Agnė; ČEPAS, Algimantas *et al.* (2004). *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Bendroji dalis (1–98 straipsniai)*. Vilnius: Teisinės informacijos centras.
21. AIRAPETEAN, Artur and TSONKU, Sanda (2022). The History of the Formation of the Concept of Guilt in Criminal Law. *Journal of Danubian Studies and Research*, 12(1), 80–87.
22. AMIRTHALINGAM, Kumaralingam (1995). Distinguishing between ignorance and mistake in the criminal law in defence of the de blom principle. *South African Journal of Criminal Justice*, 8(1), 12–20.
23. AMIRTHALINGAM, Kumaralingam (2002). Ignorance of Law, Criminal Culpability, and Moral Innocence: Striking a Balance Between Blame and Excuse. *Singapore Journal of Legal Studies*, July 2002, 302–327.
24. AMIRTHALINGAM, Kumaralingam (1995). Mens Rea and Mistake of Law in Criminal Cases: A Lesson from South Africa. *University of New South Wales Law Journal*, 18(2), 428–442.
25. BIELINIS, Andrius (2007). Tyčinė nusikalstama veika Vokietijos ir Lietuvos baudžiamojoje teisėje: lyginamoji analizė. *Teisės problemos*, 57(3), 62–86.
26. BIELIŪNAS, Egidijus. Baudžiamojo įstatymo blanketinės dispozicijos ir jų taikymas kvalifikuojant nusikalstamas veikas. Iš: ŠVEDAS, Gintaras (red.) (2012). *Nepriklausomos Lietuvos teisė: praeitis, dabartis ir ateitis. Liber Amicorum*

- profesoriui Jonui Prapiesčiui*. Vilnius: Vilniaus universiteto Teisės fakulteto Alumni draugija, 113–129.
27. BIKELIS, Skirmantas (2007). *Tyčinė kaltė baudžiamosios teisės teorijoje ir teismų praktikoje*. Daktaro disertacija, socialiniai mokslai, teisė (01S), Mykolo Romerio universitetas. Vilnius.
 28. CHRIST, Tamara M. (2010). *Schwere Schuld als Ausschlusskriterium bei der Diversion*. Dissertation, Rechtswissenschaft (A 083 101), Universität Wien. Wien.
 29. DLAMINI, C. R. M. (1987). Ignorance or mistake of law as defence in criminal law. *Tydskrif vir Hedendaagse Romeins – Hollandse Reg*, 50(1), 43–59.
 30. DURU, Boris (2012). Gießener Erneuerung des Strafrechts – Reinhard Frank und der Schuldbegriff. *ZJS*, 5/2012, 734–738 [interaktiv]. https://www.zjs-online.com/dat/ausgabe/2012_5.pdf.
 31. EGE, Gian (2017). *Der Affekt im schweizerischen Strafrecht*. Zürich: Schulthess Verlag.
 32. FLETCHER, George P. (2001). Criminal Theory in the Twentieth Century. *Theoretical Inquiries in Law*, 2, 265–286.
 33. FRANK, Reinhard. Über den Aufbau des Schuldbegriffs. In: FRANK, Reinhard (ed.) (1907). *Festschrift für die Juristische Fakultät in Giessen zum Universitäts-Jubiläum*. Giessen: Alfred Töpelmann, 520–547.
 34. GHIGHECI, Cristinel (2017). Psychological theory of guilt in the Romanian Criminal Code. *Juridical Tribune*, 7(1), 207–213.
 35. GROPP, Walter (2001). *Strafrecht. Allgemeiner Teil*. Ausgabe 2. Berlin, Heidelberg: Springer-Verlag GmbH.
 36. HALL, Jerome (1957). Ignorance and Mistake in Criminal Law. *Indiana Law Journal*, 33(1), 1–44.
 37. HINDERER, Patrick A. (2009). Tatumstandsirrtrum oder Verbotsirrtrum? *Juristische Arbeitsblätter*, 41(12), 864–868.
 38. JESCHECK, Hans-Heinrich und WEIGEND, Thomas (1996). *Lehrbuch des Strafrechts. Allgemeiner Teil. Fünfte Auflage*. Berlin: Duncker & Humbolt.
 39. KEEDY, Edwin R. (1908). Ignorance and Mistake in the Criminal Law. *Harvard Law Review*, 22(2), 75–96.
 40. KOHLER, Richard E. (1935). Ignorance or mistake of law as defence in criminal cases. *Dickinson Law Review*, 40(2), 113–122.
 41. KRASTINŠ, Uldis (2020). Vainas psiholoģiskā koncepcija krimināllikumā. *Jurista Vārds*, 11(1121), 49–56.

42. LACHOWSKI, Jerzy and BARAN-RYBCZYŃSKA, Weronika. The principle of nullum crimen sine culpa in Polish criminal law from a constitutional perspective. In: LÖHNIG, Martin; SEROWANIEC, Maciej; WANTOCH-REKOWSKI, Jacek *et al.* (eds.) (2023). *Poland in good Constitution? Contemporary issues of constitutional law in Poland in the European context*. Wien, Köln: Böhlau, 85–104.
43. MAŁECKI, Mikołaj and SŁAWIŃSKI Marek. Guilt in criminal law: guilt in us or in the stars? In: BROŻEK, Bartosz; HAGE, Jacob Cornelis and VINCENT, Nicole A. (eds.) (2021). *Law and mind: a survey of law and the cognitive sciences*. Monograph. Cambridge: Cambridge University Press, 289–316.
44. MENASHE, Doron and OTZARI, Shai. Bringing reason to a messy doctrine: The distinction between mistake of law and mistake of fact. *Oxford University Commonwealth Law Journal*, 15(1), 41–69 [interactive]. DOI: 10.1080/14729342.2015.1130254.
45. NAMAVIČIUS, Justas (2017-02-06). *Klaida baudžiamojoje teisėje*. Pranešimas nacionalinėje teisinėje – mokslinėje konferencijoje, 1–7 [interaktyvus]. https://web.vu.lt/tf/j.namavicius/files/2018/02/Namavicius_Klaida_pranesimas.pdf.
46. O'CONNOR, Desmond (1976). Mistake and Ignorance in Criminal Cases. *The Modern Law Review*, 39(6), 644–662.
47. PERKINS, Rollin M. (1939). Ignorance and Mistake in Criminal Law. *University of Pennsylvania Law Review and American Law Register*, 88(1), 35–70.
48. PERKINS, Rollin M. (1980). Ignorance or Mistake of Law Revisited. *Utah Law Review*, 1980(3), p. 473–491.
49. PIESLIAKAS, Vytautas (2009). *Lietuvos baudžiamoji teisė. Pirmoji knyga. Baudžiamasis įstatymas ir baudžiamosios atsakomybės pagrindai*. Antras leidimas. Vilnius: Justitia.
50. PIESLIAKAS, Vytautas (1996). *Mokymas apie nusikaltimą ir nusikaltimo sudėtį*. Vilnius: Lietuvos policijos akademija.
51. PRANKA, Darius (2012). *Nusikalstamos veikos ir civilinės teisės pažeidimo atribojimo koncepcija Lietuvos baudžiamojoje teisėje*. Daktaro disertacija, socialiniai mokslai, teisė (01S), Mykolo Romerio universitetas. Vilnius.
52. PRANKA, Darius (2008). Pasikėsینimo padaryti nusikalstamą veiką problematika baudžiamosios teisės teorijoje ir teismų praktikoje. *Jurisprudencija*, 11(113), 34–41.
53. PRAPIESTIS, Jonas ir PRAPIESTIS, Darius (2016). Kaltės institutas baudžiamojoje kasacijoje. *Teisės apžvalga*, 2(14), 48–61 [interaktyvus]. <http://dx.doi.org/10.7220/2029-4239.14.3>.

54. RABIE, Marinus A. (1985). Aspects of the distinction between ignorance or mistake of fact and ignorance or mistake of law in criminal law. *Tydskrif vir Hedendaagse Romeins – Hollandse Reg*, 48, p. 332–355.
55. REINDL-KRAUSKOPF, Susanne und SALIMI, Farsam (2011). *Kriminelle Organisation (§ 278a StGB). Eine dogmatische Evaluierung des Tatbestandes im Auftrag des Bundesministeriums für Justiz*. Wien.
56. RYU, Paul K. and SILVING, Helen (1957). Error Juris: A Comparative Study. *The University of Chicago Law Review*, 24(3), p. 421–471.
57. RÖNNAU, Thomas; FAUST, Florian und FEHLING, Michael (2004). Durchblick: Der Irrtum und seine Rechtsfolgen. *Juristische Schulung*, 44(8), 667–674.
58. SIMONS, Kenneth W. (2012). Ignorance and Mistake of Criminal Law, Noncriminal Law, and Fact. *Ohio State Journal of Criminal Law*, 9, 487–543.
59. SIMONS, Kenneth W. (1990). Mistake and Impossibility, Law and Fact, and Culpability: A Speculative Essay. *Journal of Criminal Law and Criminology*, 81, 447–517.
60. SIMONS, Kenneth W. (2009). Mistake of Fact or Mistake of Criminal Law? Explaining and Defending the Distinction. *Criminal Law and Philosophy*, 3, 213–239.
61. SOOTAK, Jaan (2003). Fahrlässigkeit im estnischen Strafrecht – eine dogmatische Figur in der Erneuerung. *Juridica International*, 8, 73–79 [interaktyvus]. https://www.juridicainternational.eu/public/pdf/ji_2003_VIII_73.pdf.
62. STERNBERG-LIEBEN, Detlev und SCHUSTER, Frank. *Strafgesetzbuch. Kommentar § 16*. In: SCHÖNKE, Adolf; SCHRÖDER, Horst; ESER, Albin (2019). *Strafgesetzbuch. Kommentar*. Ausgabe 30. München: Verlag C.H. Beck oHG.
63. ŠVEDAS, Gintaras; ABRAMAVIČIUS, Armanas; PRAPIESTIS, Jonas *et al.* (2019). *Lietuvos baudžiamoji teisė. Bendroji dalis. I knyga*. Vilniaus universiteto vadovėlis. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
64. ŠVEDAS, Gintaras (2006). *Baudžiamosios politikos pagrindai ir tendencijos Lietuvos Respublikoje*. Vilnius: Teisinės informacijos centras.
65. ŠVEDAS, Pranas (2011). *Baudžiamoji atsakomybė už literatūros, mokslo, meno kūrinio ar gretutinių teisių objekto neteisėtą atgaminimą, neteisėtų kopijų platinimą, gabenimą ar laikymą*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai: teisė (01 S). Vilnius: Vilniaus universitetas.
66. VERŠEKYS, Paulius (2013). *Vertinamieji nusikalstamos veikos požymiai*. Daktaro disertacija, socialiniai mokslai, teisė (01S), Vilniaus universitetas. Vilnius.

67. VOSYLIŪTĖ, Andželika (2010). Vagystę kvalifikuojančio požymio – didelės mokslinės, istorinės ar kultūrinės reikšmės turinčios vertybės – samprata teisės moksle ir teismų praktikoje. *Teisė*, 75, 55–66.
68. WESSELS, Johannes (2003). *Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis. Baudžiamoji veika ir jos struktūra*. Vilnius: Eugrimas.

4. Teismų praktika

4.1. Lietuvos Respublikos teismų praktika

69. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. gegužės 10 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2k-362.
70. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. rugsėjo 16 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-336/2008.
71. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. spalio 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-P-247/2009.
72. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. gegužės 26 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-212/2009.
73. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. spalio 4 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-425/2011.
74. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. lapkričio 15 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-478/2011.
75. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. balandžio 11 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-107/2013.
76. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. gegužės 13 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-250/2014.
77. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. gruodžio 22 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-561-511/2015.
78. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. birželio 21 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-225-895/2016.
79. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. vasario 25 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-22-628/2020.
80. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. liepos 2 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-54-628/2020.
81. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. spalio 21 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-205-719/2020.

82. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. lapkričio 3 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-221-942/2020.
83. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. birželio 8 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-126-495/2021.
84. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. liepos 1 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-132-942/2021.
85. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2022 m. balandžio 6 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-73-495/2022.
86. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. birželio 21 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-174-303/2023.
87. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. lapkričio 8 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-237-594/2023.
88. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2024 m. gegužės 7 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-95-1073/2024.
89. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2024 m. birželio 21 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-205-489/2024.
90. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2025 m. spalio 7 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-125-628/2025.
91. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2025 m. lapkričio 19 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-154-719/2025.
92. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2026 m. kovo 6 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-35-891/2026.
93. Lietuvos apeliacinio teismo 2006 m. gegužės 18 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-219/2006.
94. Lietuvos apeliacinio teismo 2008 m. birželio 4 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-241/2008.
95. Lietuvos apeliacinio teismo 2009 m. spalio 9 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-397/2009.
96. Lietuvos apeliacinio teismo 2010 m. kovo 26 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-159/2010.
97. Lietuvos apeliacinio teismo 2015 m. birželio 30 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-486-150/2015.
98. Lietuvos apeliacinio teismo 2016 m. vasario 19 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-257-165/2016.

99. Lietuvos apeliacinio teismo 2017 m. gegužės 18 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-331-449/2017.
100. Lietuvos apeliacinio teismo 2022 m. sausio 28 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-17-1076/2022.
101. Lietuvos apeliacinio teismo 2025 m. lapkričio 13 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-318-1243/2025.
102. Vilniaus apygardos teismo 2017 m. birželio 20 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-171-497/2017.
103. Panevėžio apygardos teismo 2022 m. spalio 31 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-177-366/2022.
104. Panevėžio apygardos teismo 2023 m. gruodžio 7 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-132-581/2023.
105. Vilniaus apygardos teismo 2025 m. rugpjūčio 7 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-158-1036/2025.

4.2. Užsienio valstybių teismų praktika

4.2.1. Jungtinės Karalystės teismų praktika

106. Supreme Court of the United Kingdom 26 January 2022 judgment in Akdogan and another (Appellants) v Director of Public Prosecutions (Respondent), No. UKSC/2020/0084.

4.2.2. Šveicarijos Konfederacijos teismų praktika

107. Beschluss der Strafrechtlichen Abteilung des Schweizerischen Bundesgerichts vom 24. Juni 2021, Az. 6B_257/2020, 6B_298/2020 (BGE 147 IV 409).

4.2.3. Vokietijos Federacinės Respublikos teismų praktika

108. Beschluss des Zweiten Senats des Bundesverfassungsgerichts vom 25. Oktober 1966, Az. 2 BvR 506/63 (BVerfGE 20, 323).
109. Beschluss des Zweiten Senats des Bundesverfassungsgerichts vom 15. Dezember 2015, Az. 2 BvR 2735/14 (BVerfGE 140, 317–376).
110. Beschluss des Großen Senats für Strafsachen des Bundesgerichtshofs vom 18. März 1952, Az. GSSt 2/51 (BGHSt 2, 194).

5. Kiti šaltiniai

111. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 2004 m. birželio 18 d. nutarimas Nr. 46 „Dėl teismų praktikos nusikaltimų žmogaus gyvybei bylose“ (2004). *Teismų praktika*, 21.

112. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 2004 m. gruodžio 30 d. nutarimas Nr. 49 „Dėl teismų praktikos išžaginimo ir seksualinio prievartavimo baudžiamosiose bylose“ (2004). *Teismų praktika*, 22.
113. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 2005 m. birželio 23 d. nutarimas Nr. 52 „Dėl teismų praktikos vagystės ir plėšimo baudžiamosiose bylose“ (2005). *Teismų praktika*, 23.
114. PAULAUSKAS, Jonas; PETROKIENĖ, Ritutė; VITKAUSKAS, Vytautas *et al.* (2005). Lietuvių kalbos žodynas [interaktyvus]. www.lkz.lt.

SANTRAUKA

Klaida baudžiamojoje teisėje

Domantas Mažrimas

Magistro darbe, atsižvelgiant į aktualų teisinį reglamentavimą, remiantis teisės doktrina, teismų praktika ir kitais šaltiniais, analizuojamas klaidos baudžiamojoje teisėje institutas. Klaida baudžiamojoje teisėje – baudžiamąja teisine prasme sąmoningo fizinio asmens, darančio tam tikrą veiką, nesąmoningas, turintis išraišką objektyvioje tikrovėje suvokimo nukrypimas nuo teisinių arba faktinių aplinkybių, aprašytų įstatymuose. Faktinės aplinkybės paprastai suprantamos kaip kaltininkui objektyvios BK uždraustos veikos aplinkybės, o teisinės aplinkybės – kaip teisinis padarytos veikos vertinimas.

Klaidos baudžiamojoje teisėje reikšmė išryškėja kaltės pricipo (lot. *nullum crimen, nulla poena sine culpa*) – centrinio principo baudžiamojoje teisėje – kontekste. Būtent kaltės turinys lemia, kaip ir ką, darydamas tam tikrą veiką, turi suvokti asmuo, kad jo veiką būtų galima pripažinti nusikalstama. Klaida baudžiamojoje teisėje, kaip tam tikras asmens suvokimo nukrypimas nuo daromos BK uždraustos veikos faktinių aplinkybių ar daromos veikos teisinio vertinimo, be abejonės, gali turėti įtakos asmens kaltės turiniui – ją paneigti ar modifikuoti.

Magistro darbe analizuojama klaidos baudžiamojoje teisėje samprata, jos požymiai, identifikuojami klaidos baudžiamojoje teisėje įtakos asmens baudžiamajai atsakomybei orientyrai kaltės principo kontekste ir pateikiama atskirų klaidų baudžiamojoje teisėje bei galimos jų įtakos asmens baudžiamajai atsakomybei pavyzdžių, atsiskleidžiančių, *inter alia*, teismų praktikoje, analizė. Klaidos baudžiamojoje teisėje samprata apibrėžiamos šio instituto ribos, klaidos baudžiamojoje teisėje įtakos asmens baudžiamajai atsakomybei klausimas atkleidžia šio instituto reikšmę, o klaidų baudžiamojoje teisėje pavyzdžių analizė leidžia geriau suvokti šį itin kompleksiską institutą ir daryti išvadas dėl jo praktinės reikšmės.

SUMMARY

Mistake in Criminal Law

Domantas Mažrimas

This master's thesis analyses the concept of mistake in criminal law, taking into account current legal regulations and drawing on legal doctrine, case law, and other sources. A mistake in criminal law is an unconscious, manifested in objective reality deviation in a natural person's, who is conscious in the criminal-legal sense, perception from the legal or factual circumstances prescribed by law when committing a specific act. Factual circumstances are generally understood as the objective circumstances of an act prohibited by the Criminal Code as perceived by the perpetrator, while legal circumstances are understood as the legal assessment of the committed act.

The significance of mistake in criminal law emerges in the context of the principle of culpability (lat. *nullum crimen, nulla poena sine culpa*)—a central principle of criminal law. It is precisely the content of culpability that determines what a person must understand when committing a certain act for that act to be recognized as criminal. A mistake in criminal law, as a certain deviation in a person's perception from the factual circumstances of the act prohibited by the Criminal Code or from the legal assessment of the act being committed, can undoubtedly affect the content of a person's guilt—negating or modifying it.

The master's thesis analyses the concept of mistake in criminal law, its characteristics, identifies the guidelines for the impact of mistake in criminal law on a person's criminal liability in the context of the principle of culpability, and presents examples of specific mistakes in criminal law and their potential impact on a person's criminal liability, as revealed, inter alia, in case law. The concept of mistake in criminal law defines the scope of this legal issue, the question of the impact of mistake in criminal law on a person's criminal liability reveals the significance of this legal issue, and the analysis of examples of mistakes in criminal law allows one to better understand this highly complex issue and draw conclusions regarding its practical relevance.